STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03898

Copyright in this work is held by Fundación IWO Buenos Aires, Argentina. The Yiddish Book Center is grateful to the copyright holders for permission to include this work in the Steven Spielberg Digital Yiddish Library.

YIDISHE FOLKSLIDER

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

0-657-03898-9

D:\YIDDISH\TITLES\9780657038984T.PS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

ORDERS MAY BE PLACED BY PHONE AT (413) 256-4900 X155; BY FAX AT (413) 256-4700; BY E-MAIL AT ORDERS@BIKHER.ORG; OR BY MAIL AT NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER, 1021 WEST STREET, AMHERST, MA 01002-3375 U.S.A.

©1999 NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:
Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Lief D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

BOOK DESIGN BY PAUL BACON

PRINTED IN THE U.S.A. ON ACID-FREE PAPER

מארק ווארשאַווסקי

יידישע פאלקסלידער

מיט 31 ניגונים

בוענאָס־איירעס
יוסף ליפשיץ־פאָנד ביים קולטור־קאָנגרעס אין אַרגענטינע

Marc Warshawski — Idishe Folkslider

Marc Warshawski — Canciones Populares Judías

Copyright 1958, by
CONFEDERACION PRO-CULTURA JUDIA
Ayacucho 483 - 485
Buenos Aires

Impreso en la Argentina
Printed in Argentina
Queda hecho el depósito que previene la ley 11.723

מאַרק וואַרשאַווסקי

יידישע פאלקסלידער

מיט 31 ניגונים

פראַגמענטן פון פאָרשאַרבעטן
צו דער כאַראַקטעריסטיק
און זכרונות

אַריינפיר און רעדאַקציע
פון
שמואל ראָזשאַנסקי

2טער באַנד פון ציקל
מוסטערווערק פון דער יידישער ליטעראַטור
אַרויסגעגעבן פון
יוסף ליפשיץ־פאַנד
ביים קולטור־קאָנגרעס
אין אַרגענטינע
אונטער דער רעדאַקציע פון
שמואל ראָזשאַנסקי

טיראַזש: 1000 עקז׳

יאָר: ה׳תשי״ח — 1958
אַרגענטינער אָפּטייל פון אַלוו׳ יידישן קולטור־קאָנגרעס

תוכן

זייט

בילד פון מאַרק וואַרשאַווסקי 7
ביאָגראַפישע שטריכן 8
שמואל ראָזאַשאַנסקי — דער אויסזינגער פון אַ פאָלק
אויפן שוועל פון 20סטן י״ה 9

שערבלאַט פון מוזיק־אַלבאָם צו וואַרשאַווסקיס לידער 36

וויפל אין די אותיות ליגן טרערן 37

דער אַלף־בית 38
דער בעכער 41
גאָט איז אַ פאָטער 46
אַ יידיש ליד פון רומעניע 49
דאָס טרויער־ליד 53
פסח 56
חד־גדיא 59
דער אמת 63
די נאַכט 65
איף קידוש־השם 66

לאָזן אונדזערע קינדער וויסן! 71

דאָס ליד פון דעם ברויט 72
דאָס פריילעכע שניידערל 74
געבן קלייזל 78
תנחום דער טרובאַטש 82
דעם מילנערס טרערן 89
די שיף 92
אַ בריוו פון אַמעריקע 95
דער מאַמעס ענטפער 98
די וועלט 100
אויף דעם אַלטן בית־עולם 102
ווי האַלט איך דאָס אויס? 104
דעם אָדלערס קלאָג 107
עס זינגט זיך ביט 109

די ראָד, די ראָד מאַכט גרעסער! 111

שרה און רבקה 112
כלהנוי, ווייך־זשע, ווייך! 116
די ראָד 120
אַ פריילעכס 123
די באָבע גייט אַ טאַנץ 126
דער זיידע מיט דער באָבע 129
דער ווינטער 132
שמחת־תורה 134
די באָבע 138
דער שדכן משה־אהרן 139
דער פאָדעם 142
דאָ אויף דער פריזבע 145

זייט

וואָס מער ס׳בלוטיקט מיין האָרץ 147

טרערן 148
מיט איין בליק 150
גאָר איר 151
דער שטיין 152
אויף איר קבר 153
וואָס מער ס׳בלוטיקט מיין האָרץ 154

דו האָסט גענוג געליטן! 155

שוואַרצע וואָלקנס זע
איך ציען 156
דער ייד אין וועג (טרילאָגיע)
1) דער חלום 157
2) שטיי־אויף! 159
3) די טעכטער
ציונס זינגען 160
ציין 162
לשנה הבאה בירושלים! 165
די זון 168

צו דער כאַראַקטעריסטיק פון וואַרשאַווסקיס לעבן און שאַפן .. 171

שלום עליכם — וועגן מאַרק וואַרשאַווסקי און זיינע לידער ... 173
איציק מאַנגער — די פליגל פון דער גאָלדענער פאַווע 182
יעקב פיכמאַן — די יידישע ליריק 183
וו. זשאַבאָטינסקי — אויפן פריפעטשיק 186
אליהו ליפינער — אויפן פריפעטשיק ברענט אַ פייערל 188
ב. שעפנער — אַ פייערל אין האַרצן 193
יעפים ישורין — מאַרק וואַרשאַווסקי־ביבליאָגראַפיע 196

פראָיעקטן פון סצעניזאַציעס פאַר וואַרשאַווסקיס לידער

זלמן הירשפעלד — „קמץ א — אָ!" 203
„אַ חתונה ביי יידן" 210

ש. ר. — נאָכבאַמערקונגען 212

◈

באַמערקונגען צום „אלף־בית" 70
מאַרק וואַרשאַווסקי און שלום עליכם צווישן פאַרערעס 181
רעפּראָדוקציע פון לאַזאַר סגלס אילוסטראַציע
„אויפן פריפעטשיק ברענט אַ פייערל" 192

צייכענונג נאָכן איינציקן בילד פֿון מאַרק וואַרשאַווסקי

ביאָגראַפישע שטריכן

געבוירן אין אָדעס, דעם 26סטן נאָוועמבער 1848, אין אַ בכבודיקער פאַמיליע. פון די קינדעריאָרן געווינט אין זשיטאָמיר, ווו געלערנט עטלעכע יאָר אין דער ראַבינערשול. זיך באַפריינדט מיט אברהם גאָלדפאַדען, אַן איינגייער אין הויז פון זיינע עלטערן. נאָכן ענדיקן אין זשיטאָמיר גימנאַזיע אַריין אין אָדעסער אוניווערסיטעט לערנען יורי. אַריבער אין קיעוו, ווו זיך גראַדוירט אין 1875 און חתונה געהאַט אין 1879. ווי אַ געשווירענער אַדוואָקאַט זיך ספעציאַליזירט אין קרייזגעריכט און געריכט־קאַמער.

מאַרק וואַרשאַווסקי האָט געהאַט אַ געמוטשעט לעבן. געליטן נויט. אָבער פאַרמאָגט אַ סך הומאָר. ליב געהאַט צו שפאַסן, וויצלען זיך און אימפראָוויזירן קופלעטן. מ'האָט אים דערפאַר ליב געהאַט נאָך איידער ער איז באַקאַנט געוואָרן ווי אַ פאָלקסדיכטער.

שלום עליכם האָט אים אַנטדעקט און דערמוטיקט: האָט אים באַוויגן צו פאַרשרייבן די לידער, וועלכע וו. האָט געשאַפן צוזאַמען מיט די ניגונים. ער פלעגט זיי אויסזינגען און זיך אַליין באַגלייטן אויף פיאַנאָ. אין 1897 האָט אים ש״ע אַנטדעקט און אין 1900 האָט אַ דאַנק אים אַ גרופע קיעווער פריינד, ציונים, פאַר וועלכע וו. פלעגט אָפט אַרויסטרעטן, אַרויסגעגעבן די ערשטע זאַמלונג „יודישע פאָלקסליעדער" מיט שלום עליכמס אַ הקדמה.

די לידער זיינען גיך פאַרשפרייט געוואָרן איבער ישובים. אויך מחוץ רוסלאַנד. גראָד איז וו. דעמאָלט גוט אַוועק אויך אין זיין פראָפעסיע: אַ בעלגישע פירמע האָט אים באַשטימט אין 1903 פאַר איר יוריסקאָנסולט.

זיין נאָמען ווי אַ פאָלקסדיכטער און אינטערפרעטירער פון זיינע אייגענע לידער איז נאָך מער פאָפולער געוואָרן, ווען ער איז אַרויסגעפאָרן צוזאַמען מיט שלום עליכמען אויף אָוונטן, אויף וועלכע ער האָט געזונגען און דער קלאַסיקער פון יידישן הומאָר האָט פאָרגעלייענט. די אויפטריטן זיינען געוואָרן אַ גרויסע דעראייגעניש און ביידע פריינד האָבן שוין אַפילו געחלומט פון פאָרן אויף קאָנצערטן אַזש קיין אַמעריקע.

פאַר איינעם פון די קאָנצערטן, אין 1905, איז אָבער וו. קראַנק געוואָרן — און מער צו זיך נישט געקומען. 2 יאָר אָפגעקרענקט. מוראדיק געליטן — פון דער מחלה געליטן און נישט ווייניקער פון דחקות... און אַזוי, „איבערלאָזנדיק זיין פרוי און די איינציקע טאָכטער אָן שום מיטלען צום לעבן", איז ער אַן עלנטער אויסגעגאַנגען אין 1907 (אַפילו די גענויע דאַטע פון זיין טויט איז נישט פעסטגעשטעלט).

●

אין 1914 איז דערשינען אין אָדעס אַ צווייטע אויסגאַבע פון מאַרק וואַרשאַווסקיס לידער, מיט שלום עליכמס אַ נייער הקדמה, און באַזונדער איז אַרויס אַן אַלבאָם מיט מוזיק צו 25 לידער. אין 1918 איז אין ניו־יאָרק דערשינען אַ דריטע אויסגאַבע (אָן מוזיק) מיט אַן אָפטיילונג פון ביז דעמאָלט נישט־פאַרעפנטלעכטע לידער.

●

אין אַלע יידישע כרעסטאָמאַטיעס און געזאַנג־אַנטאָלאָגיעס, ווי אויך פאַר קאָנצערט־נומערן, זיינען איבערגעדרוקט געוואָרן מאַרק וואַרשאַווסקיס פאָלקסלידער.

דער אויסזינגער פון פאָלק אויפן שוועל פון צוואַנציקסטן יאָרהונדערט

1900 פאַרן יידישן פאָלקלאָר

מאַרק וואַרשאַווסקי איז איינס און צוויי פּאָפּולער און באַליבט געוואָרן פאַר זיינע לידער נישט על פי צופאַל. נישט צוליב זיין טעמפּעראַמענט אַליין איז שלום עליכם אַריינגעפאַלן אין התפעלות, ווען ער האָט אים צום ערשטן מאָל געהערט זינגען, אין 1897. עס איז נישט קיין צופאַל, וואָס די ערשטע אויסגאַבע פון זיינע פערזן, אין 1900, האָט מען אָנגערופן יידישע פאָלקסלידער. פונקט ווי עס איז כאַראַקטעריסטיש, וואָס יואל ענגעל איז אין 1901 געווען אויסער זיך, הלמאי די ניגונים, וואַרשאַווסקיס, זיינען דווקא אָנגערופן געוואָרן יידישע פאָלקס־געזאַנגען.

דאָס אַלץ איז באַהויכט פון דער צייט — אַ וויכטיק קאַפּיטל קולטור־געשיכטע פון יידישן לעבן אין מזרח־אייראָפּע אויפן שוועל פון 20סטן יאָרהונדערט — ווען יידיש פאָלקשאַפן איז נתעלה געוואָרן.

אין פרילינג פון דער נייער יידישער ליטעראַטור און קולטור האָט אויפגעבליט אויך דער אינטערעס, דער חוש און די דערקענטעניש פאַר פאָלקלאָר און עטנאָגראַפיע. נאָך די ערשטע קול־קוראס צו זאַמלען די אַנאָנימע שאַפונגען, צעזייטע און צעשפּרייטע אין גאַנג פון הונדערטער יאָרן, זיינען יידישע פאָלקסלידער אַריין אין דער מאָדע.

אין 1896, אויף דער איניציאַטיווע פון ראַבינער ד״ר מאַקס גרונוואַלד, ווערט אין האַמבורג געגרינדעט אַ „געזעלשאַפט פיר יודישע פאָלקסקונדע״, וועלכע גיט־אַרויס, אונטער זיין רעדאַקציע,

פון 1898, אַ געוויכטיקן זשורנאַל [1], וואָס ווענדט די אויגן פון דער אינטעליגענץ אויף די אוצרות פון פאָלקשאַפן, פאָלקשפּראַך און מאָביליזירט אַרום זיך פאָרשערס און ראָמאַנטיקערס, איבערהויפּט דעם צאַרטן פילאָלאָג אַלפרעד לאַנדוי. אין 1898 קומען־אַרויס שאול גינזבורג און פּרץ מאַרעק, אין פּעטערבורג, מיט אַן אויפרוף צו זאַמלען ייִדישע פאָלקסלידער, וואָס געפינט אַזאַ הילכיקן אָפּקלאַנג, אַז זיי קריגן־אַריין דורך אַ גרויסער צאָל מיטאַרבעטערס אַזש דריי טויזנט לידער, פון וועלכע זיי קלייבן־אָפּ קוים 360 פאַר זייער בוך, וואָס דערשיינט אין 1901 און מאַכט אַ גרויסן פוראָר [2]. „נאָר נאָך איידער דאָס בוך איז אַרויס פלעגן שוין פאָלקסלידער געזונגען ווערן ביי פּרצן אין שטוב יעדן שבת. צווישן דעם קרייזל איז געווען כהן, אַ זייגערמאַכער לויט זיין פּראָפעסיע, וואָס איז געווען אמת פאַרליבט אין די לידער, ער האָט זיי געשעפּט פון די ערשטע קוועלן, אין די וואַרשעווער „קנייפּעס", אין די אַלע ערטער ווו יונגען און מיידן פלעגן זיך צוזאַמענקומען צו טאַנצן און צו זינגען — דער כהן איז דער בעסטער קענער פון די ייִדישע פאָלקסלידער" [3]. דאָס איז יהודה לייב כהן, דער פאַרדינסטפולסטער זאַמלער פון ייִדישן פאָלקלאָר, וועלכער האָט אויף דעם פעלד פאַרנומען דעם צענטער פון ייִדישן וויסנשאַפטלעכן אינסטיטוט, ווי דער רעדאַקטאָר און פאָרשער, אינספּירירט מער פון אינטויציע ווי פון אַקאַדעמישע פאָרמולעס [4]. און

---

[1] Mitteilungen zur jüdischen Volkskunde. שפּעטער אַריבערגעפירט פון האַמבורג קיין בערלין, לייפּציג און ווין. צום 25־יאָריקן יוביליי דערשינען אַ זאַמלבוך Mitteilungen Jahrbuch für jüdischen Volkskunde בערלין, 1923.

[2] Еврейскія народныя песни въ Россіи, פּעטערבורג, מיט אַן אַריינפיר פון גינזבורג און מאַרעק. — אַלע שפּעטערדיקע זאַמלונגען פון פאָלקלאָר האָבן זיך אָריענטירט אויף דעם בוך.

[3] ה. ד. נאָמבערג — „פאָלקסלידער", קאַפּיטל פון זכרונות „י. ל. פּרץ — אַ ליטעראַרישער דור", אין „דאָס בוך פעליעטאָנען", וואַרשע, 1924, ז' 191.

[4] געבוירן אין ווילנע דעם 15טן פעברואַר 1881 און געשטאָרבן אין ניו־יאָרק דעם 3טן אַפּריל 1937.

אָט אין יענעם קאַיאָר האָט זיך באַוויזן יולי דימיטריעוויטש ענגעל, וועלכער האָט נאָכן ענדיקן מאָסקווער קאָנסערוואַטאָריע אין 1897 — אין דעם זעלביקן יאָר פון שלום עליכמס באַקענען זיך מיט וואַרשאַווסקין — זיך פאַראינטערעסירט מיט ייִדישן פאָלקלאָר און אַזוי שטאַרק מיטגעריסן געוואָרן, אַז ער האָט מיט זיין אידייע אָנגעשפּאַרט אַזש אין די העכסטע רוסישע מוזיקאַלישע קרייזן. זיין אידייע איז געווען: אויספאָרשן און וויסנשאַפטלעך פעסטשטעלן די עכטע נאָרמעס און געזעצן פון דער ייִדישער נגינה, צו קענען אונטערשיידן, וואָס איז אייגנס און וואָס איז פרעמדס. אינספּירירט פון דער דאָזיקער אידייע, האָט ענגעל „געלייענט אין דער מאָסקווער קעניגלעכער עטנאָגראַפישער געזעלשאַפט אַ רעפעראַט וועגן ייִדישן פאָלקסליד, אילוסטרירנדיק אים מיטן זינגען פאָלקסלידער אין זיין אייגענער באַאַרבעטונג". דער אָונט האָט געמאַכט אַזאַ רושם, אַז ער „האָט אַרויסגערופן אַ גאַנצע באַוועגונג צווישן דער ייִדישער מוזיקאַלישער יוגנט". און „דער רעזולטאַט פון דעם איז געווען, אַז עס איז געגרינדעט געוואָרן אַ „געזעלשאַפט פון ייִדישער פאָלקסמוזיק" און „נאָך דעם האָט ער צוזאַמען מיט אַן־סקין דורכגעפירט אַ ריי עקסקורסיעס, איבערהויפּט אין דרום־רוסלאַנד, צו פאַרשרייבן ייִדישע פאָלקס־מעלאָדיעס" [5]. דער דאָזיקער רעפעראַט, וואָס האָט געמאַכט געשיכטע אויפן פעלד פון ייִדישער מוזיק, איז געהאַלטן געוואָרן פון ענגעלן אין 1900, אין דעם זעלביקן יאָר ווען עס איז דערשינען מאַרק וואַרשאַווסקיס זאַמלונג אונטערן טיטל „ייִדישע פאָלקסלידער"... אַוודאי איז ענגעל פאַרציטערט געוואָרן, ווען ער האָט דערהערט צווישן די ניגונים פאָלקעס און מאַזורקעס. סטייטש? — איז ענגעל אַרויסגעקומען מיט אַ ויצעקו קעגן שלום עליכמען — „זייט איר מסכים, אַז די ייִדישע מוזיק זאָל זיך אָפּזאָגן פון איר

---

5 Еврейская Энциклопедія, ב' 16, ז' 270.

נאַציאָנאַלן גייסט און נאָכטאַנצן אייראָפּעיִשע פֿאָלקעס מיט וואַלסן, לייען ביי אַנדערע און נאָכטאָן פרעמדע״?[6].

אינעם גאַנג פון יאָרצענדלינגער, נאָכן אויספּרובירן, אַנט־וויקלען און פאַרטיפן די דאָזיקע טעאָריעס, וואָס פאָדערן פון דער ייִדישער נגינה, אַז זי מוז זיין „דורכויס ייִדיש״, נאָך דער באַגרינ־דעטער איינשטעלונג פון שלמה ראָזאָווסקי, אַז אמת־ייִדישע נגינה מוז זיין געבויט אויף טראָפּ, האָט דיווירקלעכקייט געוויזן, ווי שווער עס איז איבערצופורעמען די פאַרוואָרצלטע נייגונגען. אַלע רייד, אַז דער ניגון פון „התקוה״ איז גענומען פון רומעניש, האָבן קיין פּעולה נישט געהאַט און די פּראָיעקטן אָנצונעמען פאַר דעם הימען מוזיק, וואָס זאָל זיין בהסכם מיט דער טעאָריע וועגן עכט־ייִדישער נגינה, זיינען געבליבן פּראָיעקטן. פּונקט ווי מ׳ווערט נישט נתפּעל, וואָס די מוזיק פון הימען „פּאַרטיזאַנער״ איז גענומען פון אַ רוסישן קאָזאַקן־ליד. ווי מ׳ווערט נישט איבערגעראַשט אין מדינת ישראל פון די פאָרווורפן, אַז ניגונים פון אַ ריי העברעיִשע קאַמף־לידער זיינען אויסגעבאָרגט געוואָרן פון רוסישע מאַרשן. נאָך ברייט־פאַרנעמיקע פאָרשונגען אין און אַרום ייִדישער נגינה איז פאַרן מאָדערנעם מוזיקאָלאָג נאַטירלעך, וואָס „געבאָרגטע לידער פון די אוקראַיִנער, פּאָליאַקן, טאָטערן און פון אַנדערע פעלקער געפינען זיך אַ סך, אָבער אין די מערסטע פון זיי האָט דער ייִדישער גייסט געמאַכט ענדערונגען צי דורך צוגעבן אָדער אַראָפּנעמען״, בפרט נאָך ביי אַזעלכע ניגונים, וועלכע ס׳איז לייכט צוצופּאַסן „פאַר דער מינאָר־סקאַלע״, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר דער ייִדישער נגינה[7].

אין 1900 וואָלט מסתּמא אברהם צבי אידלסאָן, מיט דער גאַנ־

---

[6] **יולי ענגעל** — „אַ תשובה דעם הערן „שלום עליכם״, אין **„דער יוד״, נ׳ 40, קראָקע, 1901.**

[7] **פּראָפ׳ א. צ. אידלסאָן** — „די פאָלקס־מעלאָדיעס פון די אשכנזים און די מזרח־אייראָפּעישע יידן״, אין **„באָדן״, ב׳ 2, ג׳ 2, ניו־יאָרק, 1935.**

צער אויטאָריטעט פון זיין מאָנומענטאַלן ווערק „אוצר נגינות ישראל“, נישט געוואַגט צו זאָגן די דאָזיקע ווערטער. יואל ענגעל וואָלט אים אפשר פאַרשטיינערט... דעמאָלט האָט מען, ווי ס׳פּאַסט פאַר יוגנט, געוואָלט זיין עקסטרעם שבעקסטרעם. עס זיינען געווען רעוואָלוציאָנערע יאָרן. מ׳האָט געפּריידיקט: אָדער אַלץ, אָדער גאָר־נישט. דערפאַר האָט דער איניציאַטאָר פון דער נייסטער מוזיק־פאָרשונג אויפן פעלד פון יידישן פאָלקלאָר געמיינט, אַז ס׳איז מעגלעך צו דערגרייכן אַבסאָלוטע אָריגינעלקייט, פולע יידישע עכטקייט, פריי פון די השפּעות אין די לענדער, צווישן די פעלקער, ווו יידן ווינען און וויינען, ראַנגלען זיך און האָפן, לאַכן און טאַנצן, זיינען מתפלל, און נישט אָפּגעבנדיק זיך צומאָל קיין חשבון נעמען זיי איבער תנועות און ווערטלעך, ניגונים און פּירונגען...

עס איז געווען די ראָמאַנטישסטע צייט פאַרן יידישן פאָלקלאָר. אַ זאַמלער אָדער פאָרשער האָט געהאַלטן פאַר אַ גרויסן יחוס, אויב ער האָט אין יאָרן אַרום געקענט זאָגן: „איך פאַרנעם זיך מיט אונדזער פאָלקלאָר פון 1900סטן יאָר“ [8]. דערפאַר האָט ש״ע אַזוי זיך געפרייט, וואָס ער „האָט אַנטפּלעקט דעם יידישן פאָלקסדיכטער און אַרויסגעפירט אים אויף דער יידישער וועלט“, און בעת ער איז געווען זייער איבערקלייבעריש וואָס שייך חברן זיך מיט שרייבערס, איז „איין יידישער שרייבער געווען אין קיעוו, מיט וועמען ש״ע האָט זיך אַ סך אָפּגעגעבן: דאָס איז געווען דער אַדוואָקאַט מ. מ. וואַרשאַווסקי“, וועמענס לידער ער האָט געשיקט צו י. ח. ראַווניצקין, צו דרוקן אין „יוד“, וועמענס עזבון ער האָט איבערגענומען פון דיכטער ל. יפה און מיט וועמענס אויסגאַבעס ער האָט זיך אַזוי פאַרנומען, ווי עס וואָלט אים געגאַנגען אין לעבן [9].

---

[8] **נח פּרילוצקי** — „יידישע פאָלקסלידער“, 1טער באַנד, וואַרשע, 1914 ז׳ III.

[9] **י. ד. בערקאָוויטש** — „מיט דער משפּחה פון שריפטשטעלער“, אין „דאָס שלום עליכם־בוך“, ניו־יאָרק, 1926, זז׳ 186—187.

ווייל מאַרק וואַרשאַווסקיס לידער האָבן אין אַ גרויסער מאָס זיך אידענטיפיצירט מיט פאָלקשאַפן. ער האָט מיט זיין פאָלקסטאָן אַריינגעשפּילט אין דער צייט און די צייט האָט אים צוגעשפּילט. און וואָלט ער נישט געקומען אין אַ צייט, ווען ייִדיש פאָלקשאַפן איז אַזוי נתעלה געוואָרן, וואָלט ער אפשר גאָר נישט נתגלה געוואָרן.

וואָלט ער געקומען מיט צענדליגער יאָרן פריִער אָדער מיט צענדליגער יאָרן שפּעטער, וואָלט ער אפשר דורכגעגאַנגען אומבאַמערקט און אַ סך אַן ערגערע אויסקומעניש געהאַט ווי דער עלטער־זיידע פון דער ייִדישער ליטעראַטור, ד״ר שלמה עטינגער. וואַרשאַווסקי, אָן אַ פאַרגלייך אַ קלענערער שרייבער ווי עטינגער, האָט אָבער מיט זיין ליד געהאַט אָן אַ פאַרגלייך מער הצלחה. ער, וואָס האָט געהאַט אַ ביטערע דאָליע ביי זיין אַדוואָקאַטור, האָט אַ וווּנדערלעך מזל געהאַט צו זיינע לידער: ווייל ער איז געקומען אין דער ריכטיקער צייט — אין 1900.

ווען א באַקאַנטער מחבר ווערט אַנאָנים

מאַרק וואַרשאַווסקי, קומענדיק אין דער ריכטיקער צייט, איז פון דעסטוועגן וויכטיק נישט בלויז ווי אַ דאָקומענט פון זיין תקופה, נישט בלויז פאַר דער געשיכטע פון דער ייִדישער ליטעראַטור און קולטור. דער ווערט פון זיינע לידער איז דורך דער צייט נישט אין גאַנצן אַנטווערט געוואָרן. אדרבה, דער פאָלקסטאָן און לירישער טעם פון אַ ריי לידער, וואַרשאַווסקיס, ווירקט עד־היום ווי אַן אינטימער גרוס פון ייִדישן לעבן, וואָס צעוואַרעמט און איז אויך איצט עלול צו צערודערן.

אַ גרוס פון ייִדישן כלל־לעבן. אָט ליריש און אָט דראַמאַטיש. אָט מיט הומאָר און אָט דעקלאַמאַטאָריש און טעאַטראַליש. על פּי רוב זינגען אין זיינע לידער יחידים וועגן זייער פּערזענלעכן לעבן, אָבער זיי ווירקן אויף אונדז, ווי יעדער איינער וואָלט געזונגען אין נאָמען

פון אַ סך, וועלכע זיינען פונקט ווי ער. ווי די דאָזיקע יחידים וואָלטן געווען אויסזינגערס פון פאָלק.

אין דעם־אָ ליגט דער סוד, וואָס די פּערזן זיינען בליצשנעל אויפגענומען געוואָרן ווי פאָלקסלידער.

מאַרק וואַרשאַווסקי האָט געהאַט דאָס מזל צו ווערן אַנאָנים.

פריִער, איידער ש״ע האָט אים אַנטדעקט[10], איז ער אין זיין קרייז געווען באַליבט פאַר זיין זינגען און שפילן אויפן קלאַוויר. זיין נאָמען האָט מען געקענט מער ווי זיין ליד. שפּעטער אָבער, ווען זיין ליד איז אַרויס פון ענגן קרייז און באַקומען פליגל, האָט זיין נאָמען נישט אָנגעיאָגט זיין ליד. וואָס מער פּאָפּולער עס איז געוואָרן זיין געזאַנג, אַלץ ווייניקער פּאָפּולער איז געוואָרן זיין נאָמען.

מיט מאַרק וואַרשאַווסקין האָט פּאַסירט דאָס פאַרקערטע וואָס מיט גרויסע פּאָעטן.

גרויסע פּאָעטן, אייגנאַרטיקע, מיט סוביעקטיווע שטריכן, טע־נער און פאַרבן, ווערן כסדר גענומען אין באַטראַכט בשותפות מיט זייער שאַפן. וואָס מער מ׳אָנערקענט זיי, אַלץ ווייניקער טיילט מען אָפּ זייער נאָמען פון זייער שאַפן. זייערס איז דאָס ליד און מ׳טאָר עס אָן זייער נאָמען נישט באַניצן. זיי זיינען ווי עשירות אין אַ גע־זעלשאַפט וווּ עס הערשט פּריוואַט־אייגנטום: דאָס רייכטום געהערט צום באַלעבאָס און דער יחיד, ווי דער כלל, היט־אָפּ דעם פּרינציפּ.

פאָלקסדיכטערס, פּאָעטן וואָס שאַפן אין דער אַטמאָספערע פון פאָלקלאָר, ווי דאָס פאָלק רעדט, זיינען געגליכן צו מענטשן וואָס לעבן אין דער אָרדענונג פון אַ קאָמונע, וווּ די עשירות געהערט צום כלל און אַלע געניסן פון איר, ווייל ס׳איז אייגנס.

מאַרק וואַרשאַווסקי איז דער אויסזינגער פון אַ קאָמונע.

ער, דער געשווירענער אַדוואָקאַט, האָט ליב געהאַט זיך אָפּצו־

---

[10] אינעם אָפּטייל „צו דער כאַראַקטעריסטיק", אין דעם בוך, זיינען איינ־געשלאָסן פראַגמענטן פון ש״עביידע הקדמות פון מ. וו. „יודישע פאָלקס־לידער" אין 1900 און 1914.

געבן מיט „נאַרישקייטן", וואָס דאָס פאָלק האָט ליב, ווייל עס איז די חכמה פון פאָלק, וואָרן „אין דעם פאָלקסליד האָבן זיך אָפּט מאָל אָפּגעשפּיגלט די אַלע זייטן פון דעם ייִדישן לעבן, וועלכע האָבן געפונען אַ שוואַכן אויסדרוק אין דער ליטעראַטור — דעם פּראָדוקט פון אינטעליגענטישע שטימונגען"[11].

אים האָט זיך אַפילו נישט געחלומט צו ווערן אַ ליטעראַט. אַז ער האָט זיינע לידער אַפילו נישט פאַרצייכנט! זיך פאַרלאָזט אויפן זכרון. און ש"ע האָט לאַנג באַדאַרפט אין אים אַריינרעדן, ער זאָל זיי אויפשרייבן. צו וואָס? ער האָט זיי טאַקע ליב געהאַט, פונקט ווי זיינע פריינד האָבן זיי ליב געהאַט, אָבער נישט ער האָט זיך פאַר אַ דיכטער געהאַלטן, נישט די פריינד האָבן אין זיי געזען אַ דויערנדיקן ווערט. ביז ש"ע האָט זיי די אויגן געעפנט, אויסגעווירקט אין די ציוניסטישע קרייזן, ווו ער פלעגט זיי זינגען, מ'זאָל זיי אַרויסגעבן אין בוכפאָרעם, איין מאָל, אַ צווייט מאָל, די מוזיק דרוקן אין אַ באַזונדערן אַלבאָם, און איז מיט אים אַרומגעפאָרן אויף קאָנצערטן. און טאָמער איז יואל ענגעל אַרויס מיט אַ ויצעקו, איין מאָל און אַ צווייט מאָל[12], באשר די מוזיק איז פון קאַדרילן, וואַלסן און פּאָלקעס, האָט ש"ע אַזוי מיט אים אַ פּאָלעמיזיר געטאָן[13], אַז דער אַקאַדעמיקער־קאָמפּאָזיטאָר איז אַרויס פון די כלים און געפּרוווט אויסלאַכן דעם קלאַסיקער פון ייִדישן געלעכטער[14].

---

[11] ש. אַנ־סקי: „וועגן דעם ייִדישן פאָלקסליד", אין „געזאַמלטע שריפטן", ב' 15, וואַרשע, 1925, ז' 171.

[12] אויף זיין קריטיק אין פּעטערבורגער Восходъ נ' 18 האָט ו. אָפּגעענטפערט אין נ' 25, אָבער ע. האָט גלייך אונטערן ענטפער איבערגעחזרט זיינע האַרבע טענות צו דער מוזיק.

[13] דערביי אַנגעוויזן, אין „דער יוד", נ' 24 פון 1901, אין „אַ בריוו צום ה' ענגעל פונ'ם „וואָסחאָד", אַז ביי גינזבורג־מאַרעק אין בוך איז זיין „וויגליד" געדרוקט ווי אַ פאָלקסליד.

[14] ע. האָט פאַרענדיקט זיין פּאָלעמיק אָנרופנדיק ש"ע — „פאָלקסשרייבער" (אין געענדזנפיסלעך)...

ענגעל איז געווען אַן אַדוואָקאַט, פונקט ווי וואַרשאַווסקי, נאָר ענגעל איז געקומען צו יידישער מוזיק פאַרפּאַנצערט מיט וויסנשאַפטלעכע קאָנצעפּציעס וועגן פאָלקלאָר. און וואָס פּרעציזער עס זיינען געוואָרן זיינע טעאָריעס וועגן פאָלקשאַפן, אַלץ מער אָנגעזען זיין נאָמען ביים אָפּעטירן מיט פאָלקס־נוסחאות, אַלץ מער האָבן זיין שאַפן אינטערפּרעטירט קינסטלערס און אַלץ ווייניקער — דאָס פאָלק גופא... ביז עס איז קיינעם נישט איינגעפאַלן צו לאָזן הערן אָדער אָפּדרוקן זיינע באַאַרבעטע פאָלקס־ניגונים אָן זיין נאָמען, אַנאָנים. וואַרשאַווסקי, להיפוך, איז געווען ווייט פון אַלע פּרעטענזיעס און קאָנצעפּציעס, אַזוי וועגן קונסט, ווי וועגן פאָלקלאָר. אין אים איז אויפגעהיט געוואָרן די נשמה פון געזונטן פאָלקסמענטש. די אַלטמאָדישע, פּסעוודאָקלאַסישע שולבילדונג פון צאַרישן רוסלאַנד, געבויט אויף רוטין פון חזרן מעכאַניש אויף אויסנווייניק, וואָרט ביי וואָרט, פיינטלעך צו אימפּראָוויזאַציע, ווי זי איז פיינטלעך צום פרייען געדאַנק, האָט דעם עכטן פאָלקסמענטש נישט איבערגעאַנדערשט. אין אים זיינען גאַנץ געבליבן די וואָרצלען פון פאָלקס־אינסטינקט. פּרימיטיוו. אינטויִטיוו.

מאַרק וואַרשאַווסקי איז אַ פּרעכטיקער ביישפּיל פון אַן אינטעליגענט, וואָס האָט אין זיך קאָנסערווירט דעם קערנדיקן פאָלקסמענטש אַפילו נאָכן אוניווערסיטעט און אַלע אַדוואָקאַטישע וואַנדלונגען.

דער אינטעליגענט וואַרשאַווסקי האָט גערעדט ווי אַן עמכניק און געזונגען ווי אַן עמכניק. מיט דער ערלעכקייט און האַרציקייט פון אַן עמכניק, וואָס רופט־אַרויס אַ ציטער...

מיט דער עמכדיקער ערלעכקייט און האַרציקייט, בעת די טעמאַטיק איז ביי אים אַזוי אַנטוויקלט און קאָנצענטרירט, ווי עס קענען נאָר פּאָעטן, איז וואַרשאַווסקי אַ מוסטער פון אַ פאָלקסדיכטער אויפן שוועל פון 20סטן י״ה. צי ער האָט געזונגען פון חדר אָדער ימים־טובים, וועגן אַרבעט אָדער נויט, פון רדיפות אָדער עמיגראַציע, וועגן משפּחה־ליבשאַפט אָדער בענקשאַפט נאָך ציון — אין אַלע לידער האָט דער כלל זיך געפונען און דערפאַר געוואָלט זיך

אידענטיפיצירן מיט די געפילן פון דיכטער. זינגענדיק זיינע לידער, האָט דער עולם געפילט, ווי ער אַליין וואָלט זיי פאַרפאַסט... און ווי־באַלד אַזוי, צו וואָס־זשע דער נאָמען? איז בעסער זיי זאָלן בלייבן אַנאָנים. האָט מען אַזוי, אונטערבאַוווסטזיניק, און אַ טייל בפירוש באַוווסטזיניק, אויפגעהערט אָנגעבן דעם נאָמען פון מחבר.

וואַרשאַווסקיס מזל צו ווערן אַנאָנים איז אין לשער. נישטאָ אין דער ייִדישער ליטעראַטור נאָך איין דיכטער, וואָס אַזוי פיל געזאַנגען זיינע זאָלן פּאָפּולער ווערן ווי אַנאָנימע פאָלקסלידער, טייל נישט אונטער די ריכטיקע טיטלען, ביי אַנדערע איז דער טעקסט פאַר־קריפּלט און — ווי דער שטייגער ביי אַנאָנימע שאַפונגען — אַראָפּ־גענומען אָדער צוגעגעבן, נישט בלויז ביים זינגען, פון אויסנווייניק, נאָר אויך אין דרוק. נישט בלויז „דאָס פאָלק" האָט זיך דאָס דער־לויבט, נאָר אויך אינטעליגענטן, פיינשמעקערס (נישט דווקא צוליב פיינשמעקעריי) און אַפילו אין שולן.

אין אַלבאָם פון דער אוניווערסאַלער פאָלקלאָריסטן איזאַ קרע־מער, אַרויסגעגעבן פון אַ וועלט־באַרימטן ענגלישן פאַרלאַג, זיינען דאָ בלויז דריי לידער פון אַ דיכטער מיט אַ נאָמען, וו. דריי לידער — וואַרשאַווסקיס נאָמען ווערט אָבער נישט אָנגעגעבן[15]. און די טיטלען? „די ראָד" ווערט אָנגערופן „די מיזינקע" און „אַ פריילעכס" הייסט „די מחותנים גייען". און וואַרשאַווסקיס „אַ ייִדיש ליד פון רומעניע" ווערט גאָר אין אַלבאָם אָנגערופן — — — „די פוילישע ייִדן". דערביי איז כאַראַקטעריסטיש אַזאַ „אויסבעסערונג":

בײַ וואַרשאַווסקין שטייט —	אָבער בײַ איזאַ קרעמער —
„איך הער זיי ווי דעם טאַטער!"	"Ich her sei wie dem Kutter"...

אין די צוויי נייסטע און פּאָפּולערסטע זאַמלביכער פון ייִדישן געזאַנג ווערט אונטער וו. נאָמען געדרוקט איינע פון די באַליבט־

---

15 Jsa Kremer: "*Album of Jewish Folk-Songs*", ed. Chapelli, London, MCMXXX.

סטע טישלידער, „יום־טובדיקע טעג״[16]. ביי וואַרשאַווסקין הייסט אָבער דאָס ליד גאָר „דאָס פריילעכע שניידערל״ און עס הייבט זיך גאָר אָן, נישט מיט דער קלינג־שורה „אַז די יום־טובדיקע טעג הייבן זיך אָן צו באַווייזן״, נאָר „אַז דער יום־טוב הייבט זיך אָן צו באַווייזן״...

ממש אַ ביישפּיל פון הפקרות האָט אַן „אויסבעסערער״ געוויזן אין דעם ליד „דער פּאָדעם״, וואָס סאָפּראַנאָס האָבן ליב צו זינגען אויף קאָנצערטן: נישט בלויז צוגעלייגט ווערטער, כדי זיי זאָלן שטימען מיט דער מוזיק, נאָר אויך אַרויסגעוואָרפן פיינע פערזן און אַריינגעבראָקט סתם רייד[17].

ביי וואַרשאַווסקין שטייט —	אָבער אין „ציונס האַרפע״ —
„די זון האָט זיך באַהאַלטן,	„די זון איז שוין פאַרגאַנגען,
איר שיין איז שוין ניטאָ.	איר שיין איז שוין נישטאָ.
איך ניי און ניי,	איך ניי און ניי,
איך זע, און זע,	איך זע, און זע,
די נאַכט — זי איז שוין דאָ.	די נאַכט — זי איז שוין דאָ.
יעדער שטאָך מיט דער נאָדל	מען זעט נישט קיין דאָדיען,
טוט מיר אַ שטאָך אין האַרצן,	ער קומט שוין נישט מער,
קיינער ווייס ניט מיין פיין	אויפן האַרצן איז מיר
און מיינע שמאַרצן״.	זייער שווער״.

טאָמער איז ביי וואַרשאַווסקין דאָ דער נאָמען דוד, האָט פון אים דער רעדאַקטאָר געמאַכט אַ „דאָדיע״...

דאָס איז, אַ פּנים, דער פּרייז פאַר ווערן אַנאָנים און פּאָפּולער: דער גורל פון פאָלקסלידער.

---

[16] „זינג איך מיר״, צוז׳ מיכל געלבאַרט, אַר׳ „אַרבעטער־רינג״, 3טע אויפלאַגע, נ״י, 10.000 עקז׳, 1945, ז׳ 100. — „דורות זינגען״, רעד׳ שמואל בוגאַטש, אַר׳ „פאַרבאַנד־פאַרלאַג״, נ״י, 1951, ז׳ 168.

[17] „ציונס האַרפע״, רעד׳ חגי און קעסטקינד, וואַרשע (1917?).

באַשרייבער, באַזינגער און אויסטייטשער

מאַרק וואַרשאַווסקי איז פון דער נאַטור אַ ליריקער. ער האָט ליב צו ריידן בלשון איך אַפילו ווען ער איז באַשרייבעריש און אויסטייטשעריש, אַפילו ווען ער באַניצט די פאָרעם פון דיאַלאָג און צומאָל רעטאָריק. איבער אַלץ איז ביי אים דער סענטימענט. ווי שילדעריש ער זאָל זיין, איז ער קיין מאָל נישט אָביעקטיוו. שטייט קיין מאָל נישט מין הצד, נאָר תמיד איז ער אַליין אינעם צענטער. „דער שטיין" איז אַן עדות:

„טרערן ליגן אין די לידער,
אויפן האַרץ אַ שטיין...
אוי, איר, וועלטן, אוי, איר, ברידער,
הערט איר מיין געוויין?"

ווען ער איז אַליין, באַהערשט אים געוויין. נאָר פאַראַן אַ געוויין, וואָס מאַכט גרינגער און אַזאַ וואָס מאַכט שווערער. אים ווערט שווערער, ווען ער האָט נישט קיין צוהערער. ער דערמאָנט זיך „דעם אַדלערס קלאָג" — זיין קלאָג — פאַרגייט אים דער געלעכטער. ווי אַנדערש?

„איך האָב אויך אַמאָל גרויסע פליגל געהאַט...
— — — — — — — — — — — — — — —
קינדער, אוי, זאָגט מיר, ווו זייט איר אַצינד?
— — — — — — — — — — — — — — —
וואָס טויג מיר מיין לעבן, איך וויל עס שוין ניט,
אַז כ'האָב מיינע פליגל ניט מער!".

ער פילט זיך שוואַך, ממש הילפלאָז, ווען ער איז אַליין, ס'באַפאַלט אים אַ דערדריקנדיקער טרויער; מאַכט ער אַ חשבון פון זיין לעבן, איז זיין ליד — „טרערן":

„איינס קען איך דיר זאָגן, איינס קען איך דיר שווערן:
מיין האַרץ האָב איך אויסגעוויינט לאַנג שטילערהייט,
ווען קיינער פון אייך פלעגט ניט זען מיינע טרערן,

וועו גאָט נאָר אַליין פלעג אין שטילן מיך הערן,
פלעג גרינגער מיר ווערן מיין צער, מיין ליידן...״

עס איז אָבער כאַראַקטעריסטיש, וואָס די פערזון פון איינ־זאַמקייט זיינען: 1) וואַרשאַווסקיס רייפסטע לידער, שרייבעריש ריי־כער, מיט פיינערן ריטעם און גראַם, און געהערן צו די בעסטע פון דער יידישער ליריק סוף 19טן י״ה; 2) צום וויניקסטן באַקאַנט; 3) על פי רוב אָן מוזיק (אָדער זי איז צו אונדז נישט דערגאַנגען).

די דאָזיקע איך־לידער פאַרצייכענען טייל מאָל קאָלעקטיווע שטימונגען. אַזוי ווי די צייטן זיינען געווען ביטערע, אויפן מויל פון זשורנאַליסט און פובליציסט איז געלעגן אַ שלאָס פון צענזור, פאַר־פאָלגונגען און פּאָגראָמען האָבן כסדר באַדראָעט, האָט וו. אויסגענוצט זיין איך־געוויין, צו לאָזן דורך אים הערן דעם צער פון כלל. אַזוי לאָזט ער הערן „אויף דעם אַלטן בית־עולם״ פּרעכטיקע פערזן פון נאַציאָנאַלן פּאַטאָס:

„אוי, איר, יידישע טרערן, פאַרזאָדן מיט בלוט,
אוי, איר, יידישע טרערן — זוי זענט איר דען ניט?
ווי פאַרפרוירן, פאַרקאַוועט פון ווינט און פון קעלט,
וואַקסן־אויס פון אייך שטיינער — פון שטיינער אַ וועלט!״

ער ווערט אָבער גאָר אַן אַנדערער, ווען ער קומט צו דער וועלט, מעג זי זיין „פון שטיינער״. געפינט ער זיך מיט נאָך מענטשן, צוזאַמען, ראַנגלט ער זיך און לאָזט זיך נישט דערדריקן. מעג אים זיין ווי אַנגעזאָליעט אויפן האַרצן, זינגט ער, כאָטש „עס זינגט זיך ניט״, כאָטש „דאָס לעבן איז פאַרביטערט, ברידער״...

פאַר וואָס צו זיין פאַרביטערט — פעלט נישט. וואַרשאַווסקיס לידער זיינען בילדער פון יידישן לעבן און פון יידישע שטימונגען אין זיין צייט. ווייניק לידער און דאָך אַ שפע פון טעמעס! מיט דעם דערוווייטערט זיך וו. פון פאָלקסלידער — ער איז טעמאַטיש רייך, קאָנצענטרירט און רעאַגירט אויף אַ סך לעבנספראַגעס, אַ סך מער ווי מ׳טרעפט אין אַנאָנימע פאָלקסלידער. מ׳דערפילט גלייך דעם

פּאָעט. אָט גיט ער אַ בילד פון דלות און אָט פון רדיפות און פּאָגראָמען, „ווי האַלט איך דאָס אויס?‟ — פרעגט דער דיכטער און ער ענטפערט, ברענגענדיק עדות — לידער...

דער מילנער זעט, ווי „די רעדער דרייען זיך, די יאָרן גייען זיך און אויך מיט זיי גייט־אויס דער ייִד‟; דאָס איז, פילן מיר, בעיקר דערפאַר, ווייל „עלנט בין איך ווי אַ שטיין‟, נישטאָ פאַר וועמען צו קעמפן... וואַנדערט מען. ס'טוט ווי, וואָס מ'דאַרף עמיגרירן און פאַרלאָזן „ווו געוואַקסן, ווו געבוירן‟ און „טאַטע־מאַמע אַליין‟, דאָך נעמט מען „די שיף‟ — דאָס ייִדישע לעבן אַליין איז געגליכן צו אַ שיף...

נאָר אויך די, וואָס עמיגרירן נישט, פאַרלירן זיך נישט, אַבי זיי זיינען נישט אַליין. ווייל „כאָטש כ'בין פאַרשאָלטן דאָ‟, דאָך — „גאָט איז אַ פאָטער‟! אַזוי שמועסן זיך דורך משה און יאַנקל — אונדזערע משהס און יאַנקלס — און מיר דערהערן ביי וואַרשאַווסקין „נעבן קלייזל‟ רייד, וואָס פּאַסן, אַז שלום עליכמס טביה דער מילכיקער זאָל זיי אַזוי פאַרטייטשן —

„דאָס לעבן איז צוקער־זיס:
איך ווער פאַרשוואַרצט פון דעם קאָפּ ביז די פיס...‟

שמייכל, הומאָר, אין דעם נוסח פון שלום עליכמס געלעכטער, שמייכל דורך טרערן, איז אַ גרונטשטריך אין וואַרשאַווסקיס לידער, ווו ייִדן זיינען צוזאַמען. ווער שמועסט נאָך, אַז עס איז אַ שמחהלע, אַ יום־טוב? פאַרגעסט „דאָס פריילעכע שניידערל‟ נישט בלויז אין דלות, נאָר ס'קומט אים אַפילו אויפן געדאַנק אַ סוף צו מאַכן צו אַלע מלחמות: אַנשטאָט צוויי מלוכות זאָלן גיין זיך שלאָגן, זאָלן זיי „בעסער גיין צו אַ דין־תורה‟...

היינט „שמחת־תורה‟? ווער ווייסט עס נישט, אַז „תורה איז די בעסטע סחורה‟? דער דמיון צעשפּילט זיך און „רענדלעך שיטן זיך פון די זעק‟... פאַרוואָס איז דאָס אַלץ? ווייל:

„דאָס לעבן איז ליבו!‟

וו. איז דער ערשטער ייִדישער דיכטער, וואָס אַ ריי לידער זיינען אָטעמען מיט עכטער ייִדישער קינדישקייט. ביז אים האָט קיינער אויף ייִדיש נישט געשריבן אַזוי, אַז קינדער זאָלן צו דעם צוגעזאָטן ווערן. ער האָט נישט געשריבן פאַר קינדער, דאָך זיינען זיי פאַר זיי. דערפאַר האָבן די ייִדישע שולן אים אויפגעכאַפּט ווי אַן אבן טוב. עס האָט נאָך דעמאָלט געפעלט עכטע ייִדישע קינדער־ליטעראַטור; פאָלקלאָר איז געווען דער איינציקער קוואַל. דערפאַר איז באַליבט געוואָרן אין די ייִדישע שולן אויף דער גאַנצער וועלט „דער אלף־בית" און „דער ווינטער". דער דיכטער האָט זיך דאָ באַוויזן ווי אַ פּייזאַזשיסט מיט הומאָר. ער מאָלט דעם ווינטער, ווי עס פּאַסט פאַר דעם שטיפערישן מאָטל פּייסי דעם חזנס:

„דורך טאָל און וועלדער יאָגט ער,
געהויקערט צו דער ערד,
מיט זיך אַ בעזעם טראָגט ער —
און קערט, און קערט, און קערט!"

אין שטוב איז געפרוירן צו ווערן. די ליגט קראַנק, די קגן פון בעט נישט אַרויס, און „אין פענצטער וויינט דער ווינט". אָבער —

„ער שווייגט, דער אַלטער זיידע,
ער מאַכט זיך גיט פון דעם;
ער לאַכט אין די פויסטןביידע
און שאָקלט מיט דער ברעם..."

אין וואַרשאַווסקיס לידער איז דאָ טעאַטראַלישקייט — נישט קיין פּאָזע, קיין ברעקל אָנשטעל — עכטע שפּילעוודיקייט. אייניקע בעטן זיך ממש, מ'זאָל זיי אויסשפּילן ביים זינגען, מיטן פּנים און בגדים פון די מענטשן, וועלכע זיי שטעלן־פאָר. ווי „תנחום דער טרובאַטש", וואָס איז אַ פאַרביקע שאַפונג פאַר קליינקונסט. דאָ איז פאַראַן קערנדיקער טיפּ און היסטאָרישער מאָטיוו, דראַמאַטיזם און — פלאַץ פאַר דיסקוסיע. תנחום איז ווי אַ תשובה אויף דער פראַגע, וואָס האָט פאַרנומען אַ גרויס אָרט אין 19טן י"ה, צי דינען „פּאָניען",

דעם צאַר, הייסט עס, איז גוט אָדער שלעכט פאַר ייִדן. די משכילים האָבן עס געהאַלטן פאַר אַ ברכה (אַפּילו דער מילדער עטינגער האָט אַזוי אויף דעם געקוקט). אַנטקעגן די העצרייד, אַז ייִדן האָבן נישט ליב דאָס לאַנד און ווילן עס נישט פאַרטיידיקן אין אַן עת צרה, איז תנחום — אַן אָפּלייקענונג. ער שטראַלט, ווען ער דערמאָנט, ווי ער האָט געשפּילט אין אָרקעסטער אויפן שלאַכטפעלד, בעת פון אַלע זייטן זיינען געפאַלן קוילן. ער האַלט פאַר אַ יחוס, וואָס „פאַלן וועל איך געבן דער פאָן". און אַז ער קומט צוריק אַהיים נאָר מיט איין פוס, און זיין רחלע, ווען זי דערזעט אים, פאַלט חלשות, טרייסט ער זי: „צי מיט אַ פוס, צי אָן אַ פוס", איז נישט אַזוי וויכטיק; וויבאַלד „דער קייסער אַליין" האָט אים אַ מעדאַל געגעבן, איז שוין קיין פראַגע נישט, אַז „הונדערט יאָר וועל איך לעבן"...

וואַרשאַווסקי באַווייזט זיך, אי ווי באַשרייבער, אי ווי באַזינגער, אי ווי אויסטייטשער.

פון משפּחה־קולט צו פאָלקס־קולט

נאָר די סענטימענטאַלסטע טענער שלאָגט־אָן וו. אין מאָטיוון פון משפּחה־לעבן. ער שטעלט־פאָר די ייִדישע פאַמיליע ווי אַ מוסטער פון צונויפגעבונדנקייט און טריישאַפט. באַזינגט די שיינקייט פון די ייִדישע טעכטער און די ריינקייט פון חתונה־געהאַטן לעבן. „שרה און רבקה" דערמאָנען דעם ווילן בחור, אַז „איך בין דיר ניט האָפּקע, דו ביסט ניט פעדאָט... דו ווילסט אַ קוש — שטעל פריִער אַ חופּה"...

„דער שדכן משה אהרן" האָט שוין אָבער צו דערציילן גאָר עפּעס אַנדערש. אין אַ מין מאָנאָלאָג, פעליעטאָניסטיש, זינגענדיק, רעדט ער זיך אַראָפּ פון האַרצן וועגן די נייע מאָדעס, וואָס מאַכן אַ תל פון די טראַדיציעס: „דאָ מוז מען זיין אַ דאָקטער אַ ביסל און טאַקע אַ שטיקל אַדוואָקאַט"... וואַרשאַווסקיס שדכן אין גראַמען דער־מאָנט אונדז די שדכנים אין שלום עליכמס „מנחם מענדל".

אין וואַרשאַווסקין האָט געשטעקט אַ טעאַטראַל, וואָס האָט נישט געפונען זיין פולן תיקון.

די דאָזיקע טעאַטראַלישקייט שפּילט־אַרויס מיט באַזונדערן חן פון דעם ציקל „צום באַדעקנס דער כלה": יידישע מאָראַל און טאַנץ גייען געפּאָרט. מען הוליעט, אָבער מ'פאַרגעסט נישט אויף קיין איין מאָמענט, אַז מען איז יידן. אַפריער דערמאָנט מען דער כלהניו די פליכטן, וואָס זי האָט, ווי אַ יידישע טאָכטער און, שפּעטער, ווי אַ יידישע מאַמע; אַז „יעדער מענטש איז אָרעם, ווי רייך ער וואָלט נישט געווען — אַזוי זאָגן אונדזערע ספרים"; און —

„אַז ווייגען הייסט ביי אונדז לעבן"!

פאַרגיסן טרערן איז אַ נאָרמאַלע זאַך אינעם יידישן לעבן אין מ'דאַרף פון דעם זיך נישט לאָזן דערדריקן. פונקט ווי מ'דאַרף נישט נתפעל ווערן פון עשירות. אויב מ'ווייסט דאָס, לאָזט מען זיך אַוועק אין אַ טענצל, פריער כלהס צד, דערנאָך חתנס צד. ווען מ'דערמאָנט דרשה־געשאַנק, שטרייכט מען אונטער, אַז מ'האָט „טייערע ווייגען אָן אַ צאָל מיר געשיקט פון ארץ־ישראל", מ'כאַפּט זיך קושן און אַפילו די קלענסטע פון דער משפחה גיט מען אָפּ די גרעסטע כיבודים. יידישלעך !

היינט, אַז עס איז געוואָרן פּופּציק יאָר, ווי עס לעבן אינאיינעם „דער זיידע מיט דער באַבע" — ערשט דעמאָלט זעט מען די צונויפגעבונדנקייט אין דער יידישער משפחה! „די אייניקלעך האָבן געוואַרט שוין פון אין דער פרי" אויף דער שמחה. אַ קלייניקייט, די משפחה?

פון אַזאַ צוגעבונדנקייט בלייבן אַ סך פעדעם גאַנץ, אַפילו ווען די משפחה צעפאַלט זיך, ווען מ'איז געצוואונגען אויסצוואַנדערן, עמיגרירן. טרייסט די טאָכטער אין „אַ בריוו פון אַמעריקע" די מאַמע אירע, אַז די קינדערלעך וואַקסן נישט קיין גויים, אַז זיי דערקענען „דער באַבעניוס פאָרטרעט", און בעט, אַז ווען זי וועט צו יאָרצייט,

ערב שבועות, גיין אויפן בית־עולם, „זאָלסטו דאָרט דעם טאַטן זאָגן, אַז איך שיק אים אָפּ אַ גרוס"...

ביי אַזאַ משפּחה־קולט איז נישט קיין חידוש, אויב די פאַמי־ליאַרע סענטימענטן גייען איבער צום פאָלק. אַ משפּחה איז דאָך אַ פאָלק אין מיניאַטור!

„דער בעכער" איז אַזאַ ליד: אי פון משפּחה־אחדות, אי אַ גענאַנג צום פאָלק, ווי אַ סימבאָל קלינגען די פערזן:

„פון דעם דאָזיקן בעכער,
ער גלאַנצט אַזוי שיין,
האָט געטרונקען מיין זיידע,
מיין זיידע אַליין".

אַ ציטער גייט־אַדורך, ווען מ'האַלט דעם בעכער. ווי אַ הייליקע ירושה. ווי אַ צוואה. ווי דורות פאַרשוווּנדענע וואָלטן מיטאַמאָל אויפ־געטויכט... „מיין זיידע אַליין"! אַזוי פיל זיך אַנגעהערט וועגן אים... שוין נישטאָ, אָבער ער איז דאָ! ווען מ'האַלט דעם בעכער, פילט מען, ווי מ'וואָלט אַ שבועה געגעבן צו האַלטן און אָפּהיטן דעם „בע־כער", פונקט ווי דער זיידע אים האַלטן „אייזן און שטאָל", סיי אין גוטע צייטן, סיי אין „שלעכטע צייטן, ווי עס מאַכט זיך אַ מאָל"... נישט פאַרלאָזן דעם „בעכער", נישט פאַרקויפן אים, נישט פאַרבייטן... „דער בעכער" איז דער סימבאָל פון ייִדן און ייִדישקייט.

דער מאָדערנער נאַציאָנאַלער ייִד אין פאָלקסטימלעכן ליד

„דער בעכער" איז איינער פון די שטאַרקסטע נאַציאָנאַלע מאָ־טיוון אין דער ייִדישער פּאָעזיע. אויפן שוועל פון 20סטן י"ה איז אַזאַ נאַציאָנאַלע ראָמאַנטיק געווען אַן אַנטפּלעקונג. אמת, דער רוסיש־ייִדישער פּרוג און בדחנישער צונזער האָבן שוין דעמאָלט געהאַט אַ שם מיט זייערע ציוניסטישע לידער, נאַציאָנאַלע ראָמאַנטיק האָט זיך גענומען אויסקעמפן אַ פּראָמינענט אָרט — דער ערשטער ציוי־ניסטישער קאָנגרעס אין 1897 איז געווען אַ מיילשטיין פאַר אַ נייער

תקופה — דאָך האָט געפעלט דאָס אינטימע ליד, וואָס זאָל אויסדריקן די נייע בענקשאַפט.

צו־ביטער זיינען געווען די טאָג־דאגות פון דער יידישער מאַסע, אַז דער אויפוואַכנדיקער יידישער דיכטער, וואָס איז על פי רוב געקומען פון דלות, זאָל נישט האַלטן פאַר זיין לעבנסחוב צו געבן אויסדרוק דער דאָזיקער פאַרביטערונג. די גרינדונג פון „אַרבעטער־בונד" אין 1897 — פונקט אינעם זעלביקן יאָר, וואָס דער פּאָליטישער ציוניזם — האָט סינקראָניזירט דעם סאָציאַלן פּראָטעסט און מאָביליזירט צום קאַמף פאַר בעסערע לעבנס־באַדינגונגען פון דעם האָרעפּאַשניק. אונטער דעם צייכן געפינט זיך די יידישע פּאָעזיע ביים אָנהייב פון י"ה. לידער פון א. וואלט (דעם שפּעטערדיקן א. ליעסין), מאָריס ווינטשעווסקי, ש. אַנ־סקי און י. ל. פּרצעס בונטאַרישע פּערזן באַהערשן די מאַסע אין רוסלאַנד. אין אַמעריקע ווערט יעדער נאַציאָנאַלער אויסדרוק געשטעלט אונטערן חשד פון שאָוויניזם — אַ סכּנה פאַר דעם באַוווסטזיין פון דער פאַרשקלאַפטער יידישער אַרבעטערשאַפט... צונזערס לידער ווערן אָנגעוויזן אויף ענגע קרייזן פון באַלעבאַטישע יידן און פרוג — אויף דער אינטעליגענץ.

מאַרק וואַרשאַווסקי איז דער ערשטער נאַציאָנאַלער דיכטער, וואָס האָט אויך מיטגעריסן די יידישע אַרבעטער־מאַסע.

וואַרשאַווסקי, דער דיכטער פון פאָלקסטאָן, אין נוסח פון עמך, שער און אייזן, איז דערפאַר געווען פּריווילעגירט. זיין אינטימער טאָן, זיין רעאַגירן אויף אַקטועלע לעבנספראַגן, זיין זינגען פּאָעטיש פאַר די משהס און יאַנקלס האָט פאַר אים געעפנט אַלע טירן פון פאָלק. אַפילו אין יידישע שולביכער, צונויפגעשטעלטע פון אפּיקורסים, וועלכע האָבן אויסגעמיטן דאָס וואָרט „גאָט", איז געדרוקט געוואָרן „דאָס ליד פון דעם ברויט", וואָס הייבט זיך אָן מיט די ווערטער „גרויסער גאָט!"... דאָס איז געווען אין זכות פון לויבגעזאַנג צו אַרבעט — וואַרשאַווסקי האָט געוויזן יידן וואָס האָרעווען אויף די פעלדער — כדי עס זאָלן „אונדזערע קינדער וויסן פון אַ לעבן אויף דער וועלט"... מ'וויינט נישט. מ'אַנטלויפט נישט פון דער אַרבעט. אדרבה:

„לאָזן אונדזערע קינדער וויסן
פון אַ לעבן אויף דער וועלט,
אַז דאָס ברויט און יעדער ביסן
איז פון אונדזער אייגן פעלד".

דער דאָזיקער דיכטער, וואָס האָט אַזוי באַזונגען יידישע האָ־רעפּאַשניקעס און אַרבעט, האָט לייכטער ווי ווער עס איז געקענט צוקומען צו דער מאַסע מיטן „בעכער" און זינגענדיק אַריינברענגען דעם נאַציאָנאַלן גייסט אַפילו דאָרטן, ווו מ'האָט זיך געשראָקן פאַר נאַציאָנאַלע שטימונגען ווי פאַר „רעאַקציע"...

אונטערבאַוווסטזיניק, אָן טעאָריעס, אָן הנחות, אינטויטיוו, האָט מאַרק וואַרשאַווסקי זיך צוגעקראָגן צום מאָדערנעם יידישן נאַציאָנאַלן געדאַנק, ריידנדיק פון הארץ צו האַרץ, ווי עמך האָט ליב צו טראַכטן: מיטן האַרץ.

נאָך דעם ווי די השכלה האָט דורך פאַרשיידענע אופנים גע־זוכט צו פאַרמיאוסן דעם חדר און טויזנטער יידן, אַפילו באַלעבאַ־טישע, האָבן גענומען אויף אים קוקן דורך יואל ליגעצקיס ברילן, ווי „דאָס פוילישע יינגל", האָט וו. אַריינגעבראַכט גאָר אַן אַנדערע באַציִונג צום „קמץ אלף — אָ", וואָס איז פון די משכילים און פיאָנערן פון פּראָלעטאַרישקייט אויסגעלאַכט געוואָרן אויף אַלערליי טענער. אברהם גאָלדפאַדען איז אָנגעקומען אַזש צום בית־המקדש, כדי צו־ריקצוברענגען יידישע נאַציאָנאַלע ראָמאַנטיק; אָבער וואַרשאַווסקי, דער קיִעווער אַדוואָקאַט, האָט געהאַט מוט צו שטאָלצירן מיטן „קמץ אלף". אדרבה:

„גליקלעך דער וואָס האָט געלערנט תורה —
צי דאַרף דער מענטש נאָך מער?".

דער אינטעליגענט, וואָס האָט אָנגעהויבן מיטן אַוועקגיין פון אַמאָל, קערט זיך צוריק אום צום אַמאָל — „תורה איז די בעסטע סחורה" — ער לעבט־אויף די אַלטע לאָזונג, מיט וועלכער מ'האָט זיך אַ שטיק צייט געשעמט. נאָך מער. „דער אלף־בית" איז פאַר אים

שוין נישט בלויז אַ „מיטל“ צו לערנען תורה. דער יידישער אות אַליין ווערט תורה. זיין אויסזען, זיין בילד, ווערט אַ קוואַל פון שפּי־רונגען און טראַכטענישן, נישט ווייניקער אפשר ווי די תורה, וואָס איז מיטן א״ב געשריבן. דער אלף־בית ווערט דער סימבאָל פון יידישקייט. גענוג, מ׳זאָל זיך פאַרקוקן אויף די אותיות מרובעות, אַז מ׳זאָל דערפילן דעם צער פון דורות און די האָפענונגען פון נצח ישראל...

„קוקט אין זיי אַריין
— — — — — — —
וויפל אין די אותיות ליגן טרערן
און וויפל געוויין...“

אַזוי איינפאַך און — אַזוי טיף! איינפאַך ווי דאָס פאָלק און טיף ווי דאָס לעבן. אַ מיסטישער כוח איז דאָ אין די אותיות... ווי אַ הייליקע צוואה קלינגען די ווערטער:

„זאָלט איר פון די אותיות כוח שעפן...!“

נצח ישראל — „אויפן פריפעטשיק“...
טויזנטער יאָרן לעבן סינטעטיזירט אין אות.

מיט די ווערטער פון זיין „אלף־בית“ איז וו. אַזוי אַריינגעדרונ־גען אין די הערצער פון מיליאָנען, אַז „אויפן פריפעטשיק“ איז גע־וואָרן איינע פון די באַליבטסטע און פּאָפּולערסטע קלינגווערטער, אָפט באַנוצט אין דער זשורנאַליסטיק, פּובליציסטיק און אויך אין אונדזער קינסטלערישער פּראָזע און פּאָעזיע, באַנוצט אַפילו גאַנץ אָפט פאַר אַ טיטל איבער אַרטיקלען צומאָל פון פּאָליטיקערס, וואָרט־זאָגערס. „אויפן פריפעטשיק“ איז געוואָרן אַ שם־דבר — וואַר־שאַווסקיס שם.

געציילטע לידער זיינען גענוג געוועז, ער זאָל זיך שאַפן אַזאַ גרויסן שם. אין דעם זין געהערט וואַרשאַווסקי צו די זעלטנסטע פאַלן אין דער וועלט־ליטעראַטור: אַז מיט אַזוי ווייניק זאָל מען דער־גרייכן אַזוי פיל! בסך־הכל קענען מיר זיינע 48 לידער, אַריינגע־

רעכנט די וואָס זיינען פאַרעפנטלעכט געוואָרן ערשט אין יאָרן אַרום נאָך זיין טויט, אַריינגערעכנט די וואָס זיינען גיכער פראָגראַמען אין פערזן איידער ליריק (ווי „דער אמת" און „די וועלט"), אָדער די וואָס זיינען גיכער רעפּאָרטאַזשן און פעליעטאָנען (ווי „די שיף", „אַ בריוו פון אַמעריקע" און „דער שדכן משה־אהרן"). די צאָל, אַ דאַנק וועלכער זיין נאָמען איז אַריין אין דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראַטור, געזאַנג און קולטור, וועט נאָך קלענער ווערן, אויב מ׳וועט אַראָפּרעכענען יענע לידער, וואָס זיינען — שווער צו דערקלערן פאַר־וואָס — פאַרבליבן ווייניק באַקאַנט, כאָטש זיי אַפּעלירן עד־היום, ווען די יידישע וואָרטקונסט האָט אַזוי ווייט אַוועקגעשפּאַנט און זיך הויך אַנטוויקלט, מיט זייער פּאָעטישקייט און עמאָציעס, מיט זייער וואַריאַציע פון טעמעס, ריטמען און פאָרמען.

„אויף קידוש השם" וואָלט אין אונדזער פּאָעטיקאָן אויפן שוועל פון 20סטן י"ה באַדאַרפט זיין ממש אַ דערייגעניש און קען ביז היינט ווירקן ווי אַ סקיץ פאַר אַ פּאַטעטישן ספּעקטאַקל, אַ דיכטעריש בילד פון דער יידישער מאַרטיראָלאָגיע, פון אויטאָ־דאַ־פע און פון פייער־דיקן גלויבן אין נצח ישראל. דער ייד ליגט אויפן פייער און דער כאָר פון כל ישראל טרייסט אים:

„די וועלט וויל אַ קרבן,
ווייבט אַלע מיט;
דער גוף איז געשטאָרבן —
די זעל אָבער ניט!".

„ווייסט דאָך דער מינדסטער
דאָס, וואָס איך זאָג:
תמיד ווערט פינצטער
איידער ס׳ווערט טאָג".

דאָס איז ביי וואַרשאַווסקין נישט קיין צופעליקער מאָטיוו, ניט סתם אַ טעמע, נאָר אַ גרונטשטריך פון זיין טעמאַטיק: נאַציאָנאַלע הערצ־ק, אויסגעדריקט דורך אויסדויער, דורכן איבערטראָגן די גרעסטע ליידן מיט עקשנות, אַ מאָל ווייל „די וועלט וויל אַ קרבן" און אַן אַנדער מאָל ווייל מ׳דאַרף קענען צרות אַראָפּשלינגען מיט אַ שמייכל...

דער פאָלקסדיכטער האָט מיט די פּשוטסטע ווערטער אויסגע־

דריקט די מאָדערנסטע יידישע נאַציאָנאַלע קאָנצעפּציע אין „דאָס ליד פון רומעניע“, וואָס האָט אין אַן אַנדער צייט געקענט הייסן „דאָס ליד פון פוילן“ אָדער גאָר „דאָס ליד פון ראַטנפאַרבאַנד“...

„אַז מען צאַפּט פון מיר דאָס בלוט אַרויס
און מען מוטשעט מיך פּאַמעלעך,
לאַך איך מיך גוט פון מיינע שונאים אויס
און גיי מיר גאָר אַ פריילעכס!“.

פאַרזיסן מיט אַ ביסל הומאָר די צרות, ווי שלום עליכמס טביה דער מילכיקער טוט עס, איז איינער פון די עליקסירן אין מאָדערנעם יידישן נאַציאָנאַלן לעבן און קאַמף:

„זיך מוטשען און זינגען לידער...“.

וואַרשאַווסקי, דער וואָס איז דערשלאָגן, ווען ער זינגט וועגן זיך, וועגן אייגענעם לעבן, ווען ער בלייבט איינער אַליין, ווערט אַן איבערגעקערטער, ווען עס קומט אים אויפן געדאַנק ציון. דעמאָלט ווערן אַלע יידישעליידן באַגאָסן מיט דער זון פון האָפענונג. דעמאָלט הערט ער די טריט פון דער גאולה. נישט קיין חילוק, צי די טריט זיינען נאָך ווייט אָדער נאָענט — אַבי מ'הערט זיי... נישט קיין חילוק, צי די גאולה וועט קומען ביי זיין לעבן אָדער נאָך זיין טויט — אַבי זי זאָל קומען...

„אַז איך וועל אין קבר ליגן,
וועט אַ פייגעלע צופליען,
און וועט זינגען אָט־דעם ניגון
און דאָס לידעלע פון ציון“.

אין מינוטן פון צעפלאַמטער האָפענונג פאַלט ער אַריין אין עקס־טאַז און ער זעט, ווי זי איז שוין אויפגעגאַנגען, „די זון“:

„די הענט שוין אויפגעבונדן...
צעבראָכן ליגט די קייט...
דער גלות איז פאַרשוונדן,
פאַרשוונדן צער און לייד!“.

מאַרק וואַרשאַווסקי זינגט־אַריין אין דער ייִדישער פּאָעזיע דאָס געזאַנג פון חלוציות. „דער ייִד אין וועג", וואָס ער האָט אָנגערופן „טרילאָגיע", באַשטייט פון דריי בילדער — דריי עטאַפּן פון ייִדישן לעבן — אַ סצענאַריע פאַר אַ גרויסן ייִדישן ספּעקטאַקל, וואָס וואַרט אויף דעם קאָמפּאָזיטאָר, אויפן דיריגענט פון אַ סימפאָנישן אָרקעס־טער, אויפן באַלעטמייסטער און רעזשיסאָר... די ערשטע סצענע, „דער חלום", שטעלט־פאָר דעם פאַרמאַטערטן און צעפּייניקטן ייִדן, אונטערוועגנס, וועלכער דערקוויקט זיך מיטן חלום אין שלאָף, מיטן יום־טוב, מיט דעם בילד פון ייִדן „וואָס שניידן און זאַמלען און בינדן דאָס ברויט" —

„און דער באַרג, און דער טאָל זינגען אַלע: „אחד"...

דאָס צווייטע בילד, „שטיי אויף!", רופט צו דערוואַכן — „האָב נישט מורא... דו האָסט גענוג, מיין האַרץ, געליטן"... און לסוף: „די טעכטער ציונס זינגען":

„די זון שטייט הויך. די וועלדער בליען.
דער ירדן וויגט זיך שטילערהייט.
און דער לבנון קוקט אויף ציון —
די אַלטע מוטער וויינט פאַר פרייד".

די גאולה, שטעלט־פאָר וואַרשאַווסקי, איז נישט קיין ענגהאַר־ציקע, נישט בלויז פאַר זיך. „לשנה הבאה בירושלים" איז ביי אים באַגלייט מיטן חלום, אַז די מענטשן וועלן ווערן מענטשלעכער. מיר זיינען דאָך צו דעם באַרופן: צו מענטשלעכקייט! „צייט מיר זיינען אין גלות — האָט פרץ נאָך אין 1890 הערלעך פאָרמולירט דעם זין פון ייִדישן הומאַניזם — האָבן מיר אויף אונדזער געוויסן, אויף אונ־דזער יהדות, קיין איינציקן טראָפּן פרעמד בלוט; דער פעלקער־פאַ־נאַטיזם האָט אונדזער פאָן מיט בלאָטע באַשפּריצט. מיר האָבן אים מיט אייגענעם בלוט געוואַשן. און ווייל מיר זיינען אין גלות, ווייל מיר עסן שטענדיק ביי אַ פרעמדן טיש, ווייל מיר זיינען אייביקע אומגליקלעכע אורחים אויף דער וועלט, דעריבער האָפן מיר צו דער

מענטשהייט, דעריבער איז מענטשלעכקייט אונדזער הייליקסטער אי־דעאַל, דעריבער איז אונדזער עגאָ־יזם (אייגנליבע) די ריינסטע מענטשן־ליבע!״ [18]. וואַרשאַווסקי האָט מיט פאָלקסטימלעכער פשטות אַזוי דאָס אויסגעזונגען:

„אַז אַ פרעמדער וועט קומען אין אונדזער לאַנד,
וועלן מיר אים פריינדלעך געבן די האַנט:
נאָר דער קען יענעמס צער פאַרשטיין,
וועמען עס האָט געליטן אַליין...״

די דאָזיקע טיפע געפילן פון הומאַניזם מאַניפעסטירט וו. נאָך ביי אַנדערע געלעגנהייטן. נישט בלויז ווען „אַ פרעמדער וועט קומען אין אונדזער לאַנד״, האָפט ער, אַז יידן וועלן אים פריינדלעך אויס־שטרעקן די האַנט, נאָר ער איז אַפילו גרייט אויסצושטרעקן די האַנט צום שונא און צומאָל מאַכן פאַר אים אַ לחיים... נאָר באַרימען זיך מיט דעם וויל ער נישט:

„איך וואָלט טרינקען פאַר מיינע שונאים,
נאָר זאָג זיי ניט אויס!״.

און וואָס ער ווינטשט זיך, דאָס ווינטשט ער אַלעמען.

מאַרק וואַרשאַווסקי איז דער דיכטער פון יחדיו.

מאָלט ער אַ יידישע שמחה, שטעלט ער פאָר די יידן, וואָס האָבן בערג מיט צרות, „טאַקע גלייך מיט אַלע שררות״. אָרעם און רייך — אַלע גלייך! דאָס איז אַ יידישער יום־טוב:

„אַפילו די שטערן מיט דער לבנה
זיינען געגאַנגען טרינקען וויין״...

דאָס זיינען די טיף־מענטשלעכסטע „מאָטיוון פון יידישער פאָלקס־ליריק, וואָס איר גייסט האָט דעם מחבר זיך איינגעגעבן צו פאַנגען״ און „די מעלאָדיעס זיינען אין זיי אַריינגעדרונגען גלייכצייטיק מיט

---

[18] י. ל. פרץ — „בילדונג״, אין „אַלע ווערק״, נ״י, 1920, ב׳ 12, ז. 8.

די ווערטער פון טעקסט״ [19]. אויב מ׳קען אָנווייזן אויף נישט־אָריגינעלקייט פון דער מוזיק, למשל, אַז דער ניגון פון „דער זיידע מיט דער באַבע״ איז פון אוקראַיִנישן פאָלקסליד „יאַק ניע וויזו פּעטרוסיאַ״, אָדער אַז וו. האָט פאַר זיין „שמחת־תורה״ גענומען דעם ניגון פון וועלוול זבארזשערס ליד „אויפן ים איז אַמאָל געפאָרן״, איז אָבער קיין ספק נישט, אַז „זיין פּאָעטישע שאַפונג — איז איינע פון אונדזערע קולטורעלע אוצרות״ [20]. אַפילו דער מפונק אָנערקענט, אַז „לידער ווי „דער אלף־בית״, „פּסח״ א״אַ זיינען פולשטענדיק ווערט אָנגערופן צו ווערן פאָלקסלידער״ [21].

די סאָוועטישע קריטיק, וועלכע האָט אין ערשטן פּעריאָד פון דער רעוואָלוציע געזען אין וואַרשאַווסקין „דעם מערקווערדיקן אַדוואָקאַט־פאָלקסדיכטער״ [22], האָט נאָכן פאַרקערעווען זיך צום ייִדקאָמוניסטישן אַנטינאַציאָנאַליזם געשריבן, אַז „וואַרשאַווסקי האָט מיט זיינע פאָלקלאָרישע אימיטאַציעס אויסגעפילט די סאָציאַלע באַשטעלונג פון דער באַלטשעוועדיקער נאַציאָנאַליסטיש־געשטימטער בורזשואַזער און קליינבירגערלעכער אינטעליגענצ פונ די 90־קער יאָרנ״ [23]. צו אַזאַ אויספיר קען ברענגען נאָר דער ביטערסטער פאַנאַטיזם — האַס צום טייערסטן קוואַל פון אונדזער לעבן און שאַפן, פון וועלכן וו. האָט געשעפּט. דער וואָס האָט ליב דאָס ייִדישע לעבן

---

[19] נה פּרילוצקי — Еврейская Энциклопедія פּעטערבורג, ב׳ 5, קאָלום 340.

[20] א. ליטווין — „דאָס יידישע פאָלקסלעבן אין וואַרשאַווסקיס לידער״, אין „די צוקונפט״, נ״י, דעצ׳ 1917.

[21] פּסח קאַפּלאַן — „יידישע פאָלקסמוזיק״, אין „דער יידישער ביבליאָגראַף״, ביאַליסטאָק, תרע״ה.

[22] ביאָגראַפיע פון „אידישע ליטעראַטור״, צוז׳ נ. אויסלענדער, ד. וואָלקענשטיין, נ. לוריע, ע. פינינבערג, רעד׳ מ. לעוויטאַן, קיעוו, 1928, ז׳ 310.

[23] א. ראָזענצווייג — „סאָציאַלע דיפערענציאַציע אינעם יידישן פאָלקלאָר־ליד״, רעד׳ מ. עריק, פאַרלאַג פונ דער אַלוקראַיִנישער וויסנשאַפטלעכער אַקאַדעמיע, קיעוו, 1934, ז׳ 17.

אין כלל געגומען פילט „אין וואַרשאַווסקיס האַרציקער, תמימותדיקער פּאָעזיע אַ רירנדיקע ליבע צו דעם יידישן פאָלקסלעבן און נאָר אָט־די טיפע ליבע קען אונדז געבן צו פאַרשטיין, ווי אַזוי אַ מאָדערנער קולטור־מענטש האָט זיך געקענט אַראָפּלאָזן אָדער, ריכטיקער געזאָגט, זיך אויפהייבן ביז צו דער מדרגה פון אַן אמתן פאָלקס־דיכטער"[24]. און „דער גרויסער אונטערשייד צווישן וו. א"אַ אַזוי אָנגערופענע פאָלקס־פּאָעטן ליגט טאַקע דערין, וואָס ער, וואַרשאַווסקי, האָט די פאָלקס־פּאָעזיע פאַרטיפט, בעת יענע האָבן זי ס'רוב פאַרפלאַכט; ער האָט צונויפגעגאָסן זיין אייגענע נשמה מיט דער פאָלקס־נשמה, זיין אייגענע פּאָעזיע מיט דער פאָלקס־פּאָעזיע — איז דורך דעם אי ער, אי זי רייכער געוואָרן"[26].

מאַרק מאַרקאָוויטש וואַרשאַווסקי האָט בלי שום ספק אַ גרויסן חלק אין דעם, וואָס די מאָדערנע יידישע ליטעראַטור און קולטור האָט אַזאַ אויפמערק געשאָנקען דעם פאָלקלאָר. וואָס מער ראַפינירטע מייסטערס זי האָט צוגעקראָגן, אַלץ מער חשיבות האָט זי צוגעשריבן דער פאָלקסדיכטונג. וואַרשאַווסקיס „פּראָסטע" לידער האָבן געוויזן, וואָס מ'קען אַלץ דערגרייכן אין דער פּאָעזיע מיט פשטות. די קלאָרקייט פון זיינע לידער האָט געווירקט, אַז וויפל מ'זאָל זיך וועלן פאַרטיפן — זאָל מען אַלץ אָפּהיטן די לויטערע קלאָרקייט.

ביי וואַרשאַווסקין זעט מען, ווי שווער עס איז צו שרייבן לייכט.

טראַכט מען זיך אַריין אין פאָלק, אין זיין געמיט, כאַראַקטער און גורל, דאַרף מען פאַרבעטן צום טיש מאַרק וואַרשאַווסקין — זיין געזאַנג העלפט אונדז טראַכטן מ'יטן האַרץ.

שמואל ראָזשאַנסקי

---

[34] זלמן רייזען — „לעקסיקאָן פון דער יידישער ליטעראַטור, פרעסע און פילאָלאָגיע", ווילנע, 1926, ב' 1, קאָל' 920—921.

[25] ש. ניגער — „פון דער יודישער ליטעראַטור", אין „יודישע וועלט", ווילנע, 1915, ב' 1.

שערבלאַט פון מוזיק־אַלבאָם צו מאַרק וואַרשאַווסקיס לידער (1914)

וויפל אין די אותיות ליגן טרערן...

דער אַלף-בית

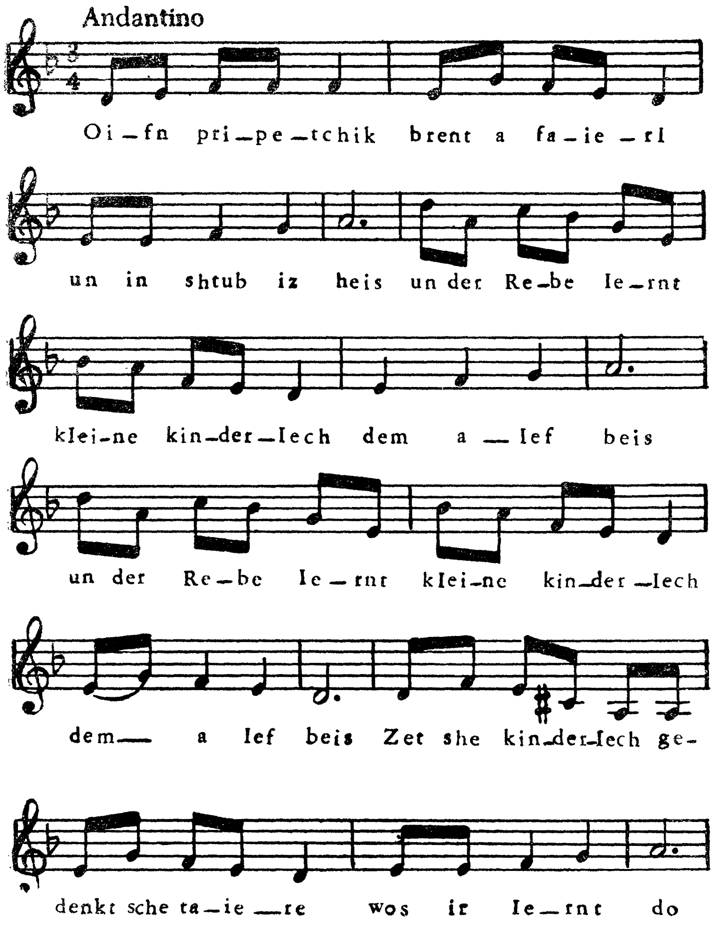
Andantino
Oi – fn pri – pe – tchik brent a fa – ie – rl
un in shtub iz heis un der Re – be le – rnt
klei-ne kin-der-lech dem a — lef beis
un der Re – be le – rnt klei-ne kin-der-lech
dem— a lef beis Zet she kin-der-lech ge-
denkt sche ta – ie — re wos ir le – rnt do

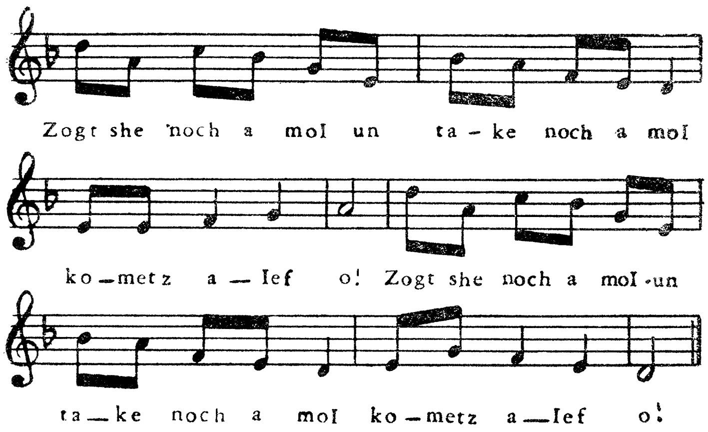

אויפֿן פּריפּעטשיק * ברענט אַ פֿייערל
און אין שטוב איז הייס,
און דער רבי לערנט קליינע קינדערלעך
דעם אַלף־בית.

זעט־זשע, קינדערלעך, געדענקט־זשע, טייערע,
וואָס איר לערנט דאָ;
זאָגט־זשע נאָך אַ מאָל און טאַקע נאָך אַ מאָל:
קמץ אַלף — אָ!

---

* דער טייל פֿון אַן אויוון צו וואַרעמען זיך שטייענדיק, זיצנדיק אָדער אָנגעלייגנדיק זיך ווי אויף אַ קאַנאַפּקע. שטאַמט פֿון רוסיש: „פּריפּיעטשאָק". דאָס פּוילישע וואָרט przypiecek ווערט פֿאַרטייטשט: אויוונבאַנק („פּול־שטענדיק פּויליש־ייִדיש ווערטערבוך", צוזאַמענגעשטעלט לויט די בעסטע מקורים דורך אהרן מאַרק, אונטער דער רעדאַקציע פֿון אַ קאָלעגיע, וואַרשע, 1929). „דער אוצר פֿון דער ייִדישער שפּראַך" פֿון נחום סטוטשקאָוו, רעד׳ מאַקס ווײַנרײַך, אר׳ ייִוואָ, נ"י 1950, גרופּירט אין „טײלן אויוון": פּיע־קעליק, פּריפּעטשיק.

לערנט, קינדער, מיט גרויס חשק —
אַזוי זאָג איך אייך אָן;
ווער ס'וועט גיכער פון אייך קענען עברי,
דער באַקומט אַ פאָן.

זעט־זשע, קינדערלעך — — —

לערנט, קינדער, האָט ניט מורא,
יעדער אָנהייב איז שווער;
גליקלעך דער וואָס האָט געלערנט תורה —
צי דאַרף דער מענטש נאָך מער?

זעט־זשע, קינדערלעך — — —

איר וועט, קינדער, עלטער ווערן,
וועט איר אַליין פאַרשטיין,
וויפל אין די אותיות ליגן טרערן
און וויפל געוויין...

זעט־זשע, קינדערלעך — — —

אַז איר וועט, קינדער, דעם גלות שלעפּן,
אויסגעמוטשעט זיין,
זאָלט איר פון די אותיות כח שעפּן —
קוקט אין זיי אַריין!

זעט־זשע, קינדערלעך — — —

אויפן פּריפּעטשיק ברענט אַ פייערל
און אין שטוב איז הייס,
און דער רבי לערנט קליינע קינדערלעך
דעם אַלף־בית.

דער בעכער

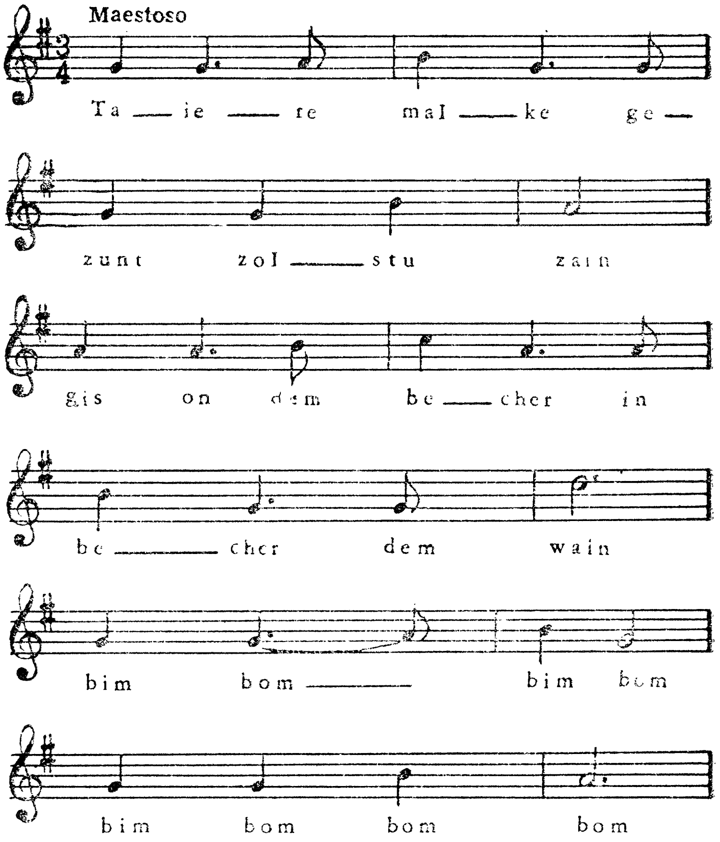
Maestoso
Ta — ie — re mal — ke ge —
zunt zol — stu zain
gis on dem be — cher in
be — cher dem wain
bim bom — bim bom
bim bom bom bom

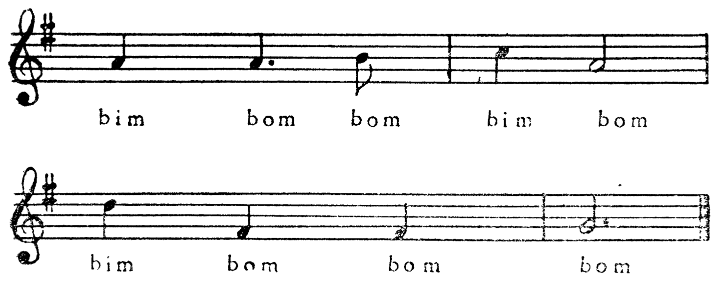

טייערע מלכּה,
געזונט זאָלסט דו זיין! —
גיס־אָן אין בעכער,
אין בעכער דעם וויין.

בים־באָם! בים־באָם! } 2 מאָל
בים־באָם! בים־באָם!

פון דעם דאָזיקן בעכער,
ער גלאַנצט אַזוי שיין,
האָט געטרונקען מיין זיידע,
מיין זיידע אַליין.

בים־באָם! — — —

געווען שלעכטע צייטן,
ווי עס מאַכט זיך אַ מאָל,
נאָר דעם בעכער האָט ער געהאַלטן —
אייזן און שטאָל!

בים־באָם! — — —

ער האָט משׂמח געווען אַלע קינדער,
באַקענט איז דאָס דיר,

פונעם טאַטן איז דער בעכער
געקומען צו מיר!
בים־באַם! — — —

טייערע מלכה,
געזונט זאָלסט דו זיין! —
פאַר וועמען זאָל איך טרינקען
דעם דאָזיקן וויין?
בים־באַם! — — —

לחיים וויל איך טרינקען
פאַר דעם פּינטעלע ייִד,
וואָס מוטשעט זיך תמיד
און ווערט קיינמאָל ניט מיד!
בים־באַם! — — —

לחיים וויל איך טרינקען,
און טאַקע אָן אַן עק,
פאַר די וואָס זיינען געפאָרן
אויף אייביק אַוועק!
בים־באַם! — — —

איך וואָלט טרינקען פאַר מיינע שונאים,
נאָר זאָג זיי ניט אויס!
קוק — טרערן שפּריצן פונעם בעכער,
פון דעם בעכער אַרויס!
בים־באַם! — — —

זינגט העכער און העכער:
— גאָט דו ביסט גרויס!
באַהאַלט, מלכה, דעם בעכער —
דאָס לידל איז אויס!

בים־באַם! בים־באַם! } 2 מאָל
בים־באַם! בים־באַם!

„דער בעכער" מיט אַן אַנדערן ניגון

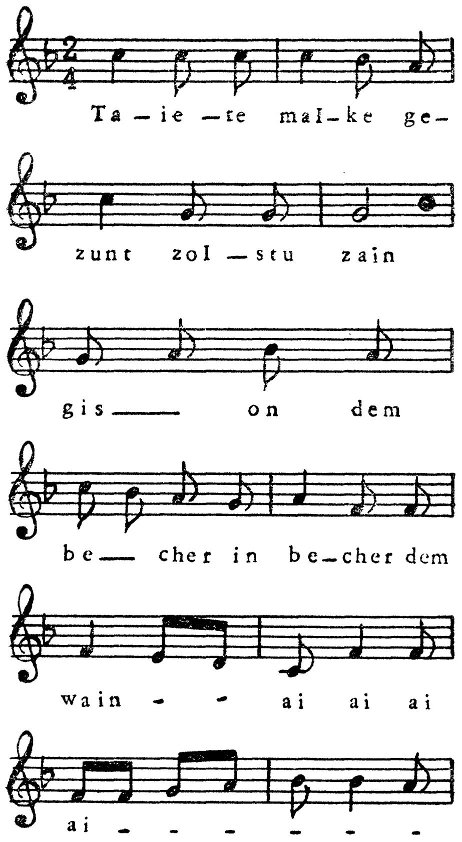

דער דאַזיקער וואַריאַנט איז זייער פּאָפּולער. מיט דעם ניגון ווערט דאָס ליד געזונגען אויף שמחות, ווי אַ טישליד, פֿאַר סאָלאָ — דער טעקסט און פּאַרן עולם — דער צוזינג, דער רעפריין. ער ווערט אויך אַ סך געזונגען אויף קאָנצערטן.

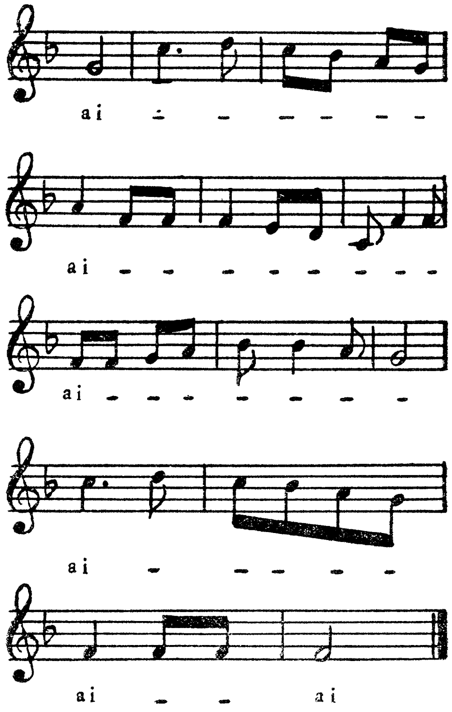

דאָס דאָזיקע ליד
— פון די באַליבט־
סטע יידישע גע־
זאַנגען — איז אור־
מעטום באַקאַנט
אונטערן טיטל
„טייערע מלכה״.

גאָט איז אַ פֿאָטער

(אַ ליד פֿון רומעניע)

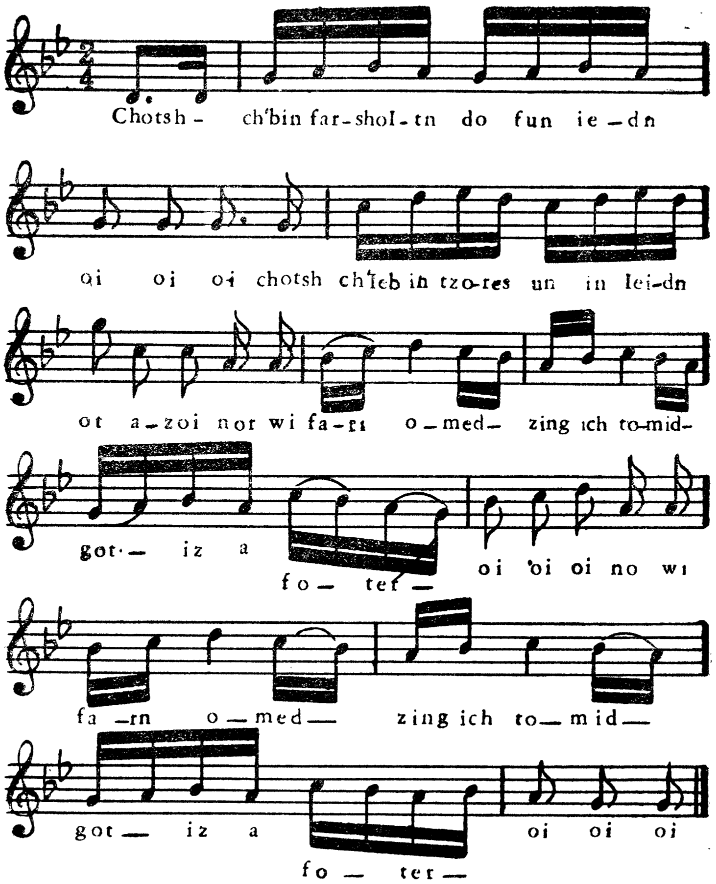

באָטש כ׳בין פאַרשאָלטן דאָ פון יעדן, אוי, אוי, אוי!
באָטש כ׳לעב אין צרות און איןליידן, אָט אַזוי!
נאָר ווי פאַרן עמוד
זינג איך תמיד: (2 נואָל)
גאָט איז אַ פאָטער, אוי, אוי, אוי!

איר שלאָגט מיט אייזערנע מיר ריטער, אוי, אוי, אוי!
איר מאַכט מיין לעבן שווער און ביטער, אָט אַזוי!
נאָר בנאמנות
ס׳איז אָן סכנות; (2 מאָל)
גאָט איז אַ פאָטער, אוי, אוי, אוי!

איר מעגט מיך מוטשען, מיר דערקוטשען, אוי, אוי, אוי!
מיך שלאָגן, יאָגן, שטעכן, ברעכן, אָט אַזוי!
אוי ווי, אוי וויי!!
גם זו לטובה, (2 מאָל)
גאָט איז אַ פאָטער, אוי, אוי, אוי!

איך קאָן קיין ברויט די קינדער געבן, אוי, אוי, אוי!
ס׳איז גאָר אַ וווּנדער ווי זיי לעבן, אָט אַזוי!
אוי, ביטע,* קינדער,
ס׳איז ניט קיין ווונדער: (2 מאָל)
גאָט איז אַ פאָטער, אוי, אוי, אוי!

צי׳ז אונדזער מזל שוין באַגראָבן, אוי, אוי, אוי?
צי וועלן מיר אויף שבת האָבן, אָט אַזוי
אוי, דבורה לעבן,
גאָט וועט געבן: (2 מאָל)
גאָט איז אַ פאָטער, אוי, אוי, אוי!

---

* מ׳טאָר נישט.

דער פּעטער פּסח קומט צו לויפן, אוי, אוי, אוי!
גיי, פּרווו אויף יום־טוב מצות קויפן, אָט אַזוי!
אוי, דבורה, דבורה,
האָב ניט מורא:
גאָט איז אַ פּאָטער, אוי, אוי, אוי!
(2 מאָל)

דער ווינטער איז מיט כעס געקומען, אוי, אוי, אוי!
צוויי שייטלעך האָלץ ווו וועלן מיר נעמען, אָט אַזוי?
וואָס הער איך וועלטן,
פרעסט און קעלטן? —
גאָט איז אַ פּאָטער, אוי, אוי, אוי!
(2 מאָל)

דו ווייסט, דער ווינטער וועט פאַרפליען, אוי, אוי, אוי!
איך זע, די זון גייט־אויף אין ציון, אָט אַזוי!
פון הייסע טרערן
וועט וואַרעם ווערן —
גאָט איז אַ פּאָטער, אוי, אוי, אוי!
פון הייסע טרערן
וועט וואַרעם ווערן —
גאָט איז אַ פּאָטער, אוי, אוי, אוי!

אַ יידיש ליד פון רומעניע

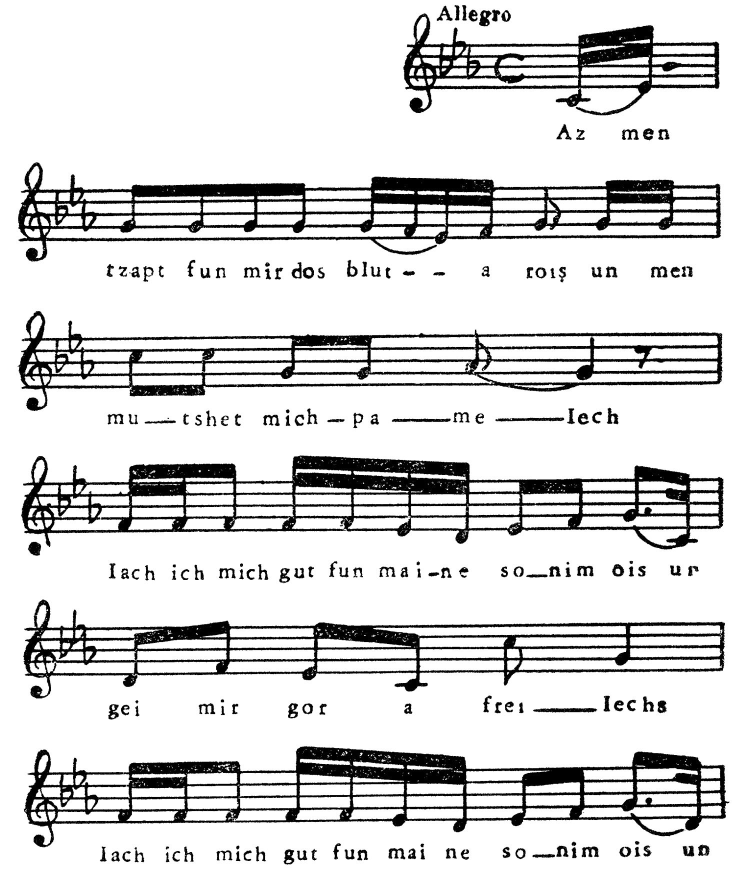

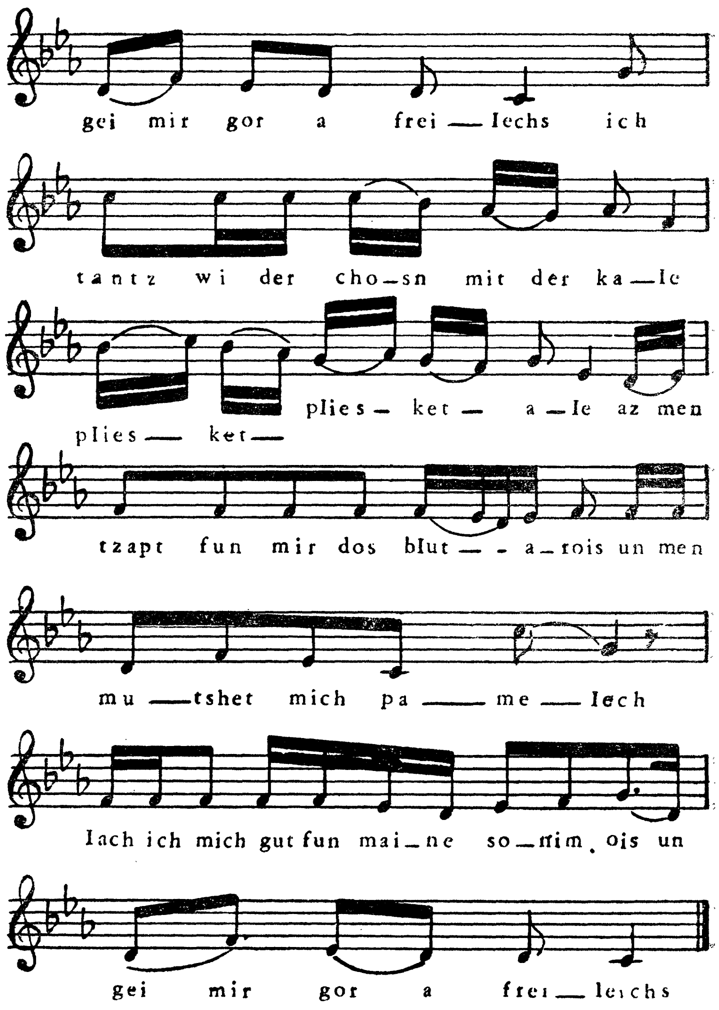
gei mir gor a frei — lechs ich
tantz wi der cho — sn mit der ka — le
plies — ket — a — le az men
plies — ket —
tzapt fun mir dos blut — - a — rois un men
mu — tshet mich pa — me — lech
lach ich mich gut fun mai — ne so — nim, ois un
gei mir gor a frei — leichs

אַז מען צאַפּט פון מיר דאָס בלוט אַרויס
און מען מוטשעט מיך פאַמעלעך,
לאָך איך מיך גוט פון מיינע שונאים אויס
און גיי מיר גאָר אַ פריילעך!
איך טאַנץ ווי דער חתן מיט דער כלה —
פליעסקעט, פליעסקעט אַלע!

אַז מען צאַפּט פון מיר דאָס בלוט אַרויס
און מען מוטשעט מיך פאַמעלעך,
לאָך איך מיך גוט פון מיינע שונאים אויס
און גיי מיר גאָר אַ פריילעך.

ס׳איז געווען אַמאָל אַן ערגערע צייט,
גלייבט מיר, בנאמנות,
פון דעם טויט זיינען מיר געווען ניט ווייט,
נאָר גאָט האָט געהאַט רחמנות:
געשלאָגן האָט ער אַלע כלאַפּעס,
געפאַלן זיינען זיי ווי סנאָפּעס...

ס׳איז געווען אַמאָל — — —

אַוודאי איז אונדז געווען גוט...
וואָס האָט מען דאָ צו קלערן —
מע האָט זיך געבאָדן אין אונדזער בלוט
און אין אונדזערע טרערן.
נאָר יידישע זין און טעכטער!
האָבן געמאַכט פון דעם אַ געלעכטער!

אַוודאי איז אונדז געווען גוט — — —

לאָז מען מוטשען מיך אַפילו מער —
זאָג איך דיר צו, אוי, פאָטער,
איך וועל ניט פאַרגיסן קיין איינציקע טרער,

איך הער זיי ווי דעם טאַטער!
זאָגט, וואָס האָב איך מורא? —
גאָט איז אונדזער תורה!

לאָז מען מוטשען — — —

וואָס־זשע דאַרף מען, ברידער, אומעטיק זיין?
עס איז אַן עבירה, כ׳לעבן, אַ גרויסע —
אַמער * טראַגט־אַריין אַן עמער וויין,
לאָמיר בעסער מאַכן אַ כוסה!
זיך מוטשען און זינגען לידער —
פּליעסקעט, פּליעסקעט, ברידער!

וואָס־זשע דאַרף מען, ברידער, אומעטיק זיין?
ס׳איז אַן עבירה, כ׳לעבן, אַ גרויסע —
אַמער טראַגט־אַריין אַן עמער וויין:
לאָמיר בעסער מאַכן אַ כוסה!

* בעסער, ליבערשט.

דאָס טרויער־ליד

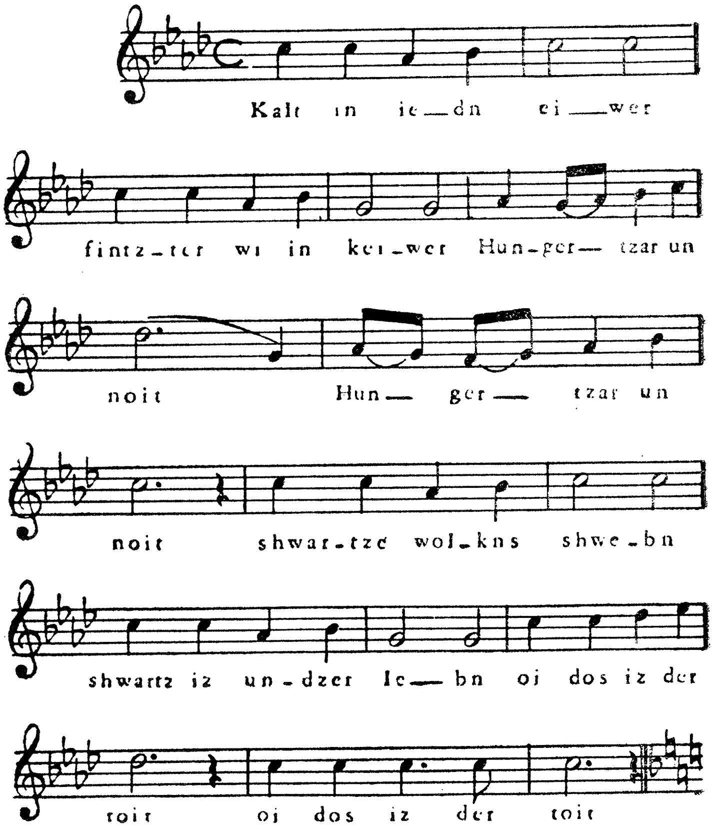

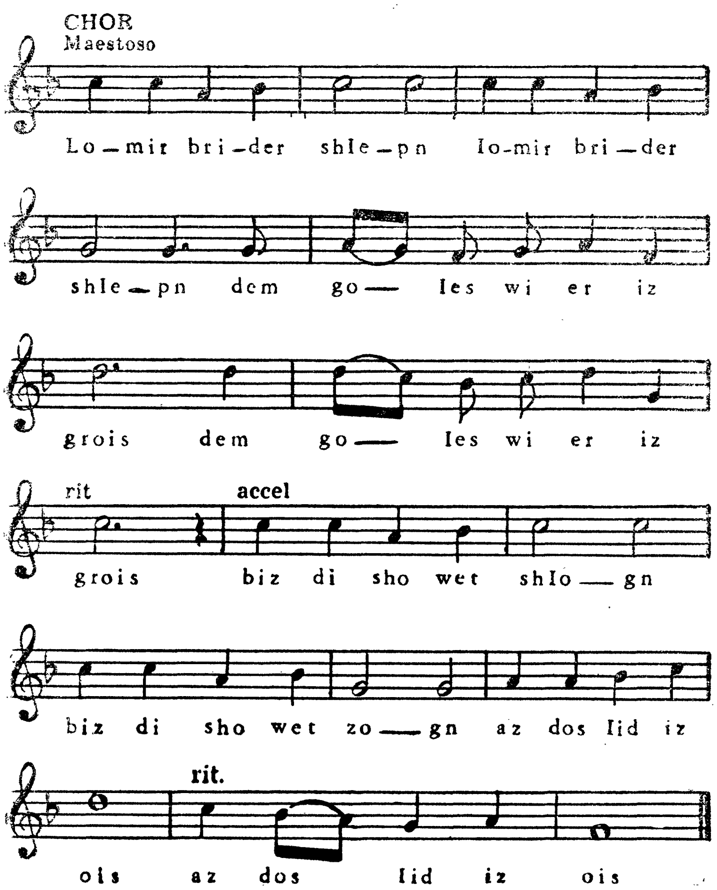
CHOR
Maestoso
Lo — mir bri - der shle — pn lo-mir bri — der
shle — pn dem go — les wi er iz
grois dem go — les wi er iz
rit
accel
grois biz di sho wet shlo — gn
biz di sho wet zo — gn az dos lid iz
rit.
ois az dos lid iz ois

זינגער: קאַלט אין יעדן אבר,
פינצטער ווי אין קבר,
הונגער, צער און נויט... 2 מאָל
שוואַרצע וואָלקנס שוועבן,
שוואַרץ איז אונדזער לעבן...
אוי, דאָס איז דער טויט! 2 מאָל

כאָר: לאָמיר, ברידער, שלעפן,
לאָמיר, ברידער, שלעפן
דעם גלות, ווי ער איז גרויס! 2 מאָל
ביז די שעה וועט שלאָגן,
ביז די שעה וועט זאָגן,
אַז דאָס ליד איז אויס! 2 מאָל

זינגער: גרויס איז אונדזער ליידן,
צער אונדזער גן־עדן
און אין צרות רייך. 2 מאָל
גיסט אייך, גיסט אייך, טרערן,
באַלד וועט פון אייך ווערן
בלוט אַ גאַנצער טייך. 2 מאָל

כאָר: לאָמיר, ברידער, שלעפן
לאָמיר, ברידער, שלעפן,
דעם גלות, ווי ער איז גרויס! 2 מאָל
ביז די שעה וועט שלאָגן,
ביז די שעה וועט זאָגן,
אַז דאָס ליד איז אויס! 2 מאָל

פסח

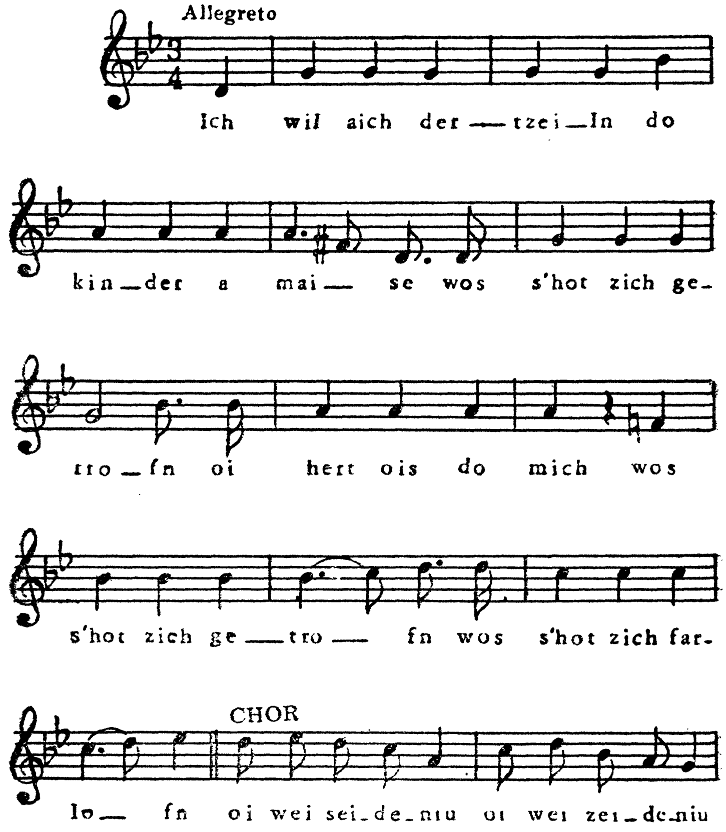
Allegreto
Ich wil aich der — tzei — In do
kin — der a mai — se wos s'hot zich ge-
tro — fn oi hert ois do mich wos
s'hot zich ge — tro — fn wos s'hot zich far-
CHOR
lo — fn oi wei sei-de-niu oi wei zei-de-niu

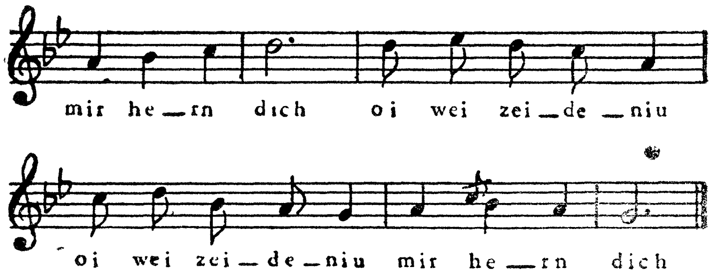

— איך וועל אייך דערציילן דאָ, קינדער, אַ מעשה,
וואָס ס׳האָט זיך געטראָפן, אוי, הערט־אויס דאָ מיך!
וואָס ס׳האָט זיך געטראָפן,
וואָס ס׳האָט זיך פאַרלאָפן —
— אוי, וויי, זיידעניו! אוי, וויי, זיידעניו, מיר הערן דיך.

— מיר האָבן ביים טיש די הגדה געזונגען,
פסח געוועזן — אַ פריילעכער טאָג!
פלוצים זענען מיר שטיינער פליִען
אַהער און אַהין!
— אוי, וויי, זיידעניו, אוי וויי, זיידעניו, אַ יאָמער אַ קלאָג!

— אַ שטיין איז אין אויג מיין שרהלען געפאַלן...
דאָס קינד איז געוועזן פונעם טויט אויף אַ האָר.
זיי זיינען דורך די פענצטער געקראָכן,
געריסן, געבראָכן...
— אוי, וויי, זיידעניו! אוי, וויי, זיידעניו, ווי איז די יאָר!

— די בענקלעך געבראָכן, די קישנס געריסן,
דער פוך איז געפאַלן ווי שניי אויף דער ערד...
און מיט אַ פריילעכן ניגון
האָבן געפייפט און געשריגן...
— אוי, וויי, זיידעניו! אוי, וויי, זיידעניו, אַן אומגליק באַשערט!

— זיי זיינען באַפֿאַלן דאָס גרויס' בית־המדרש...
ווי גרויס איז געוועזן און טיף אונדזער שמאַרץ!
די ספרים צעריסן,
פֿאַרפלעקט און צעשמיסן...
— אוי, וויי, זיידעניו! אוי, וויי, זיידעניו, ניט רייס אונדז דאָס האַרץ!

— אַ רעגן האָט געגאָסן צו דער לוויה...
אוי, ווער וועט פאַרגעסן דעם דאָזיקן טאָג?
אַז מ'האָט באַהאַלטן די ספרים,
האָבן געוויינט אַלע קברים...
— אוי, וויי, זיידעניו! אוי, וויי, זיידעניו, אַ יאָמער אַ קלאָג!

חד־גדיא

לאָמיר זינגען דאָרט און דאָ —
משה, נעם די פידל! —
דעם חד־גדיא, חד־גדיא,
כאָטש דאָס לידעלע איז אַלט,
נאָר ס׳וועט ווערן יינגער באַלד...
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

צי די סטרונעס אַלע אָן,
ווייל דאָס לידל הייבט זיך אָן.

יעדער ווייס דאָס, גרויס און קליין,
אַז ביים אַלטן טאַטן
איז אַ ציגעלע געווען...
הערט אַ משא־מתן:
קומט אַ קעצל, ס׳איז ניט פויל,
כאַפּט דאָס ציגעלע אין מויל.
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

כ׳האָב נאָך געהערט אין וויגעלע
דאָס לידל פון דעם ציגעלע.
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

טוט זיך פון דער קייט אַ ריס
אַ פּיסקאַטע הינטל,
טוט דאָס קעצעלע אַ ביס,
יאָגט גלייך ווי אַ ווינטל.
יאָגט אויף אַלע פיר צוריק,
איבער וואַסער אָן אַ בריק.
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

יאָג זיך, טראָג זיך, הינטעלע —
ביט תמיד ווייט אַ ווינטעלע...
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

וואָס ס'איז ווייטער דאָרט געשען
וועל איך אייך באַלד זאָגן:
קומט אַ שטעקעלע צו גיין,
כאַפּט דאָס הינטל שלאָגן...
דאָס הינטל שרייט — ס'איז אַ גוואַלד —
ביז עס ווערט אַנטשוויגן באַלד.
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

שטעקן, שטעקן, שטעקעלע,
פון יעדער זייט איין עקעלע!
קומט דאָס פייער אויפן אָרט,
פשוט מיט סכנות,
און צעברענט זיך דאָ און דאָרט
גאָר אומברחמנות.
ביז אין הימל גייט דער רויך
און פאַרברענט דאָס שטעקעלע אויך...
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

פייער, פייער! אוי, עס בריט...
אוי, דאָס לעבן קאָכט און זידט...
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

האָט דאָס וואַסער דאָס דערזען —
אוי, די הילף איז טייער —
קומט דאָס וואַסער גלייך צו גיין
און פאַרלעשט דאָס פייער...

וווּ ס׳איז נאָר געווען אַ פֿונק,*
איז פֿאַרלאָשן באַלד אַלצדינג...
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

וואַסער, וואַסער! גיס און גיס!
וווּ דו לויפֿסט גיבן־אָפּ אַ גרוס!*
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

קומט אַן אָקס, אַליין ניט גרויס,
נאָר מיט הערנער גרויסע,
טרינקט דאָס גאַנצע וואַסער אויס,
ווי מען טרינקט אַ כּוסה.
מיט דער צונג זיך שטאַרק באַלעקט —
ס׳האָט די כּוסה אים געשמעקט.
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

אָקסן דאָ און אָקסן דאָרט,
אַן אַ לשון, אַן אַ וואָרט...
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

קומט דער שוחט, פֿעט ווי שמאַלץ,
מיט אַ שאַרפֿן מעסער,
מאַכט דאָס מעסער איבערן האַלדז —
בלוט רינט גאַנצע פֿעסער...
נאָר אַ כריפּ האָט מען געהערט,
ליגט דער אָקס שוין אויף דער ערד...
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

שוחט, שוחט — גרינגע האַנט —
ס׳גיסט זיך בלוט אין גאַנצן לאַנד...
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

---

* וו. האָט געגראַמט „פֿינק״ מיט „אַלצדינג״ און „גיס״ מיט „גרוס״.

קומט דער מלאך־המוות צו גיין —
ער האָט געפונען אַ קרבן —
האָט דער שוחט אים דערזען,
איז ער האַלב געשטאָרבן.
דער שוחט וויינט און פרעגט: „פאַרוואָס?"
האָט ער באַקומען אַ שנעל אין דער נאָז...
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

דער מלאך־המוות קלאַפּט אין דער טיר:
— עפן, עפן, איך קום נאָך דיר!...
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

לאָזט זיך גאָט אַראָפּ אַליין —
ער טרייבט ניט קיין קאַטאָוועס —
האָט ער אויף דער ערד דערזען
דעם אַלטן מלאך־המוות...
גאָט האָט זיך צוגערירט צו זיין שויס,
איז פון מלאך געוואָרן אויס.
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

גאָט איז צוריק צום הימל אַרויף —
יעדעס לידל האָט אַ סוף.
חד־גדיא, חד־גדיא, חד־גדיא!

דער אמת

לאָמיר דעם אמת, ברידער, זינגען,
ווייט, הויך זאָל אויף דער וועלט ער קלינגען!
אויף אמת שטייט דאָס גאַנצע לעבן,
דעם אמת האָט אונדז גאָט געגעבן!
— אמת! אמת!
דעם אמת האָט אונדז גאָט געגעבן.

דער אמת איז די הייליקע תורה —
זאָגט הויך דער וועלט דאָס וואָרט אָן מורא.
וויבאַלד דער מענטש וועט בעסער ווערן,
וועט אויך די גאַנצע וועלט דאָס שווערן.
— אמת! אמת!
וועט אויך די גאַנצע וועלט דאָס שווערן.

אוי, וויפֿל טרערן איז פֿאַרגאָסן!
אוי, וויפֿל טייכן בלוט געפֿלאָסן!
נאָר פֿאַר דעם טויט און אונטער שטיינער
בלייבט אונדזער שירה: „גאָט איז איינער!“
— אמת! אמת!
בלייבט אונדזער שירה: „גאָט איז איינער!“

דאָס וויס דער מענטש, דאָס וויס דער מינדסטער:
אָן אמת איז דאָס לעבן פֿינצטער,
אָן אמת איז דער מענטש אַ קרבן,
אָן אמת איז ער ווי געשטאָרבן!
— אמת! אמת!
אָן אמת איז ער ווי געשטאָרבן!

כאָטש ווייט פאַריאָגט, כאָטש ווייט פאַרטריבן,
דער אמת איז אונדז פאָרט געבליבן.
ער איז פאַר אונדז אַ קול־מבשר,
ער קומט ווי בוימל אויף דעם וואַסער.
— אמת! אמת!
ער קומט ווי בוימל אויף דעם וואַסער!

לאָמיר דעם אמת, ברידער, זינגען,
ווייט, הויך זאָל אויף דער וועלט ער קלינגען!
אויף אמת שטייט דאָס גאַנצע לעבן,
דעם אמת האָט אונדז גאָט געגעבן!
— אמת! אמת!
דעם אמת האָט אונדז גאָט געגעבן!

די נאַכט

ס׳איז פינצטער, פינצטער. וואָלקנס שטייען.
זיי האָט דער קאַלטער ווינט געבראַכט.
אין הימל איז קיין שיין צו זען.
אַראָפּגעלאָזט האָט זיך די נאַכט.

פאַרלאָרן האָט די וועלט איר נאָמען,
פאַרפינצטערט ליגט זי, ווי זי איז גרויס,
פאַרוויאַלעט * ליגן אַלע בלומען,
געשטאָרבן ליגט די לעצטע רויז.

די ביימער פון דעם וואַלד דעם אַלטן
זיי האָבן זיך צו דר׳ערד געלענט, **
די חיות האָבן זיך באַהאַלטן
און, אוי, דער מענטש האָט זיך צעוויינט:

וואָס קאָן די נאַכט דעם מענטשן געבן?
וואָס קאָן אים געבן די וויסטע קעלט?
פאַרוויסט, פאַרפינצטערט איז דאָס לעבן,
פאַרוויסט, פאַרפינצטערט איז די וועלט.

די שיין, דער טאָג האָט זיך פאַרבאָרגן,
עס וויינען, קלאָגן בערג און טאָל:
צי קומען וועט אַ מאָל דער מאָרגן?
צי קומען וועט דער טאָג אַ מאָל?

ווי לאַנג וועט זיין דער טאָג פאַרבאָרגן?
„וואָס הערט זיך, וועכטער, מיט דער נאַכט?״
דער וועכטער זאָגט: „עס קומט דער מאָרגן,
ווי לאַנג עס זאָל ניט זיין די נאַכט...״

---

* פאַרוועלקט, פאַרוויאַנעט, פאַרגעלבט אין איינגעקנאָדערט.
** אָנגעשפּאַרט, אָנגעלענט.

אויף קידוש־השם *

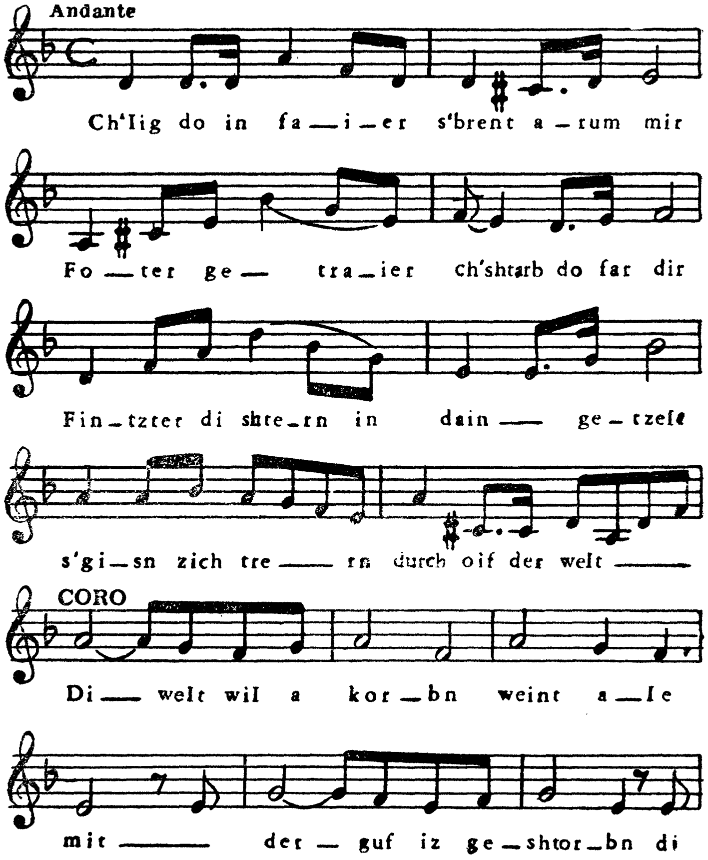

* די מוזיק צו אָט־דעם ליד האָט פאַרפאַסט אליהו קאַנטאָר און איז ווי אַ באַזונדערע פאַרטיטורע, פאַר געזאַנג, כאָר, מיט פיאַנאָ־באַגלייטונג, געווען געדרוקט אין בוענאָס־איירעס, אין 1943.

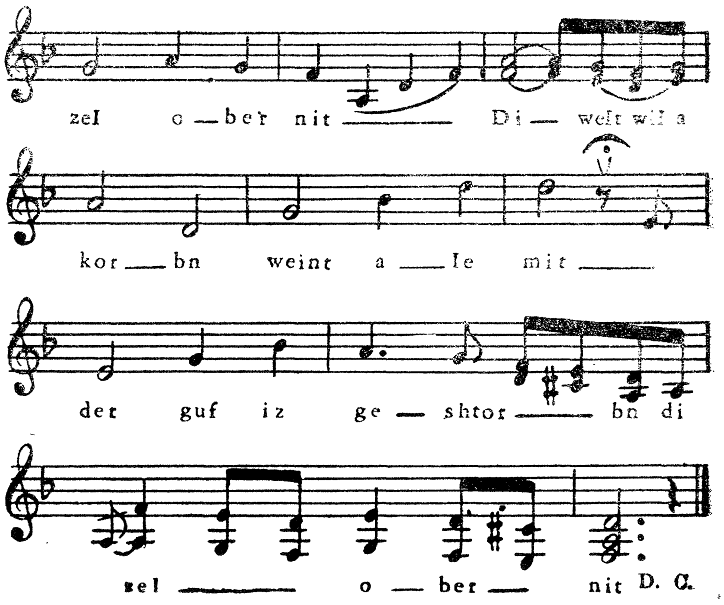

נאַכט. דאָס ליד ווערט געזונגען אין דער פינצטער,
ליגנדיק אַרום אַ פייערל.

כ׳ליג דאָ אין פייער,
ס׳ברענט אַרום מיר —
פאַטער געטרייער,
כ׳שטאַרב דאָ פאַר דיר.
פינצטער די שטערן
אין דיין געצעלט,
ס׳גיסן זיך טרערן
דורך אויף דער וועלט.

כאָר: די וועלט וויל אַ קרבן —
וויינט אַלע מיט;
דער גוף איז געשטאָרבן,
די זעל אָבער ניט!

די הענט אין קייטן
הייב איך קוים אויף;
די אויגן זיי בעטן
גיכער דעם סוף.
לייגט־אונטער פייער,
גיסט־אונטער אויל!
נאַכט, ביסט מיר טייער:
— שמע ישראל!

כאָר: גאָט, דו ביסט איינער! —
זאָגט אַלע מיט.
ס׳ברענען די ביינער,
די זעל אָבער ניט!

ווי, ווען * דאָס לעבן
קיין מאָל געלאַכט!
ווען וואָלקנס שוועבן,
יאָגן די נאַכט...
ווייסט דאָך דער מינדסטער
דאָס וואָס איך זאָג:
תמיד ווערט פינצטער
איידער ס׳ווערט טאָג.

כאָר: די וועלט וויל אַ קרבן — — —

---

* ווען.

ס׳גייט־אויס דאָס פֿייער,
שטיל שלאָגט דאָס האַרץ...
פֿאָטער געטרייער,
כ׳פֿיל ניט קיין שמאַרץ.
דו האָסט געגעבן,
דו נעמסט צוריק...
שווער איז דאָס לעבן,
שטאַרבן אַ גליק.

כאָר: די וועלט וויל אַ קרבן — — —

ס׳שיינט דאָרט אַ מורא —
שרעק ניט, מיין זעל,
גיט מיר די תורה —
שמע ישראל!
נאָענטער, ברידער,
נאָענט איז גאָט,
הימלשע לידער
זינגען: אחד!

כאָר: גאָט דו ביסט איינער — — —

באַמערקונגען צום „אלף־בית“

מאַרק וואַרשאַווסקיס דערפאָלגרייכסטע — און דאָס זיינען די יידישסטע — לידער איז זייער־שווער צו איבערזעצן אויף אַנדערע שפּראַכן. ביים איבערזעצן גייט פאַרלוירן טייל מאָל דאָס אייגנאַרטיקסטע, דער טעם און אַפילו דער רייץ. נאַטירלעך, אַז דאָס בעסטע מזל האָבן וואַרשאַווסקיס לידער געהאַט — און האָבן אויך איצט — אין העברעיש. איבערהויפּט „דער אלף־בית“. אַ קורצע צייט נאָך דעם ווי דאָס ליד איז פּאָפּולער געוואָרן אין אָריגינאַל האָט מען עס גענומען זינגען אויך אויף העברעיש. די נעמען פון די איבערזעצערס (עטלעכע וואַריאַנטן זיינען געווען) זיינען, דאַכט זיך, נישט באַקאַנט. אין די לעצטע יאָרן זעצט־איבער וואַרשאַווסקיס פאָלקסלידער דער ראַפינירטער איבערדיכטער שמשון מלצר. ערשט דאָ זעט מען, ווי עס איז שווער אַפילו אויף עברית איבערצוגעבן אינטימע אויסדרוקן פון יידיש. דאָס ווייזט מיט זיין בקיאות און כאַראַקטעריסטישן שאַרפזין דב סדן, פּראָפעסאָר פון דער יידישער קאַטעדרע אין ירושלימער אוניווערסיטעט, אין זיין בוך „אבני שפה“, פאַררופנדיק זיך אויף אַזאַ ביישפּיל ווי וואַרשאַווסקיס „האַרצעדיקער טאַטע“, וואָס ווערט פון מלצרן איבערגעזעצט „אבא בשמים“ (טאַטע אין הימל). אַוודאי זיינען דאָס גאַנץ־אַנדערע באַגריפן! אַפילו „אב נלבב“ (באַהאַרצטער טאַטע) איז גאָר עפּעס אַנדערש ווי „האַרצעדיקער טאַטע“.

נאָר גאָר אַ סך מזל האָט „דער אלף־בית“ געהאַט אין העברעיש צו טראַנספאָרמאַציעס, פּאַראָדיעס און אימיטאַציעס. פאַר פאָרשערס איז דאָס אַן אינטערעסאַנטע און רייכע טעמע.

ענטפערנדיק אויף אייניקע אָנפרעגן, פאַרבונדענע מיטן אַרויסגעבן דאָס דאָזיקע בוך, האָט ד״ר יום־טוב לעווינסקי, דער פאַרדינסטפולער שריפטשטעלער, וועלכער איז אַריינגעטאָן מיט לייב און לעבן אין פאָלקלאָר־פאָרשונג, אין תל־אביב, איבערגעגעבן עטלעכע זייער אינטערעסאַנטע פּרטים אויף דער דאָזיקער טעמע. „אין יאָר 1910 — שרייבט לעווינסקי אין זיין פּריוואַטן בריוו — איז געפייערט געוואָרן אין דער נייער שכונה, נעבן יפו, „אחוזת בית“ (שפּעטער אַ ביסל געוואָרן פון דעם די היינטיקע תל־אביב), צום ערשטן מאָל דער יום־טוב פון פלאַנצונגען, חמישה עשר בשבט, דורך די דאָרטיקע שולקינדער און לערער. זיי האָבן געפלאַנצט די ערשטעביימער פון דער צוקונפטיקער תל־אביב. האָט לכבוד דעם פאַרפאַסט דער דיכטער און פּעדאַגאָג ש. בן־ציון פאָלגנדיקן ליד: מרחב שדה וירק עצים / ילדים נושאים את / שם הרבי לתלמידים / מורה אלף בית. רעפריין: זאת התורה ילדי חמד / למדו שמרו נא / נטעו זרעו זאת הארץ / תור האביב בא — — — דער לערער אליעזר פּאַפּער (פון די גרינדערס פון דער דערמאָנטער שכונה) האָט עס איינגעזונגען מיט די קינדער, פאַרשטייט זיך מיטן ניגון פון „אויפן פּריפּעטשיק“. און אַזוי אַרום איז געשאַפן געוואָרן דאָס ערשטע פלאַנצונג־ליד פאַר קינדער לכבוד חמישה עשר אין ארץ־ישראל — אַלס פאַראָדיע פון „אויפן פּריפּעטשיק“. אין יאָר תרע״ג (1913) האָט ירושלים געפייערט צום ערשטן מאָל דעם „חג הנטיעות“, חמישה עשר בשבט, אין מוצא, נעבן ירושלים. די 1500 קינדער האָבן געזונגען דעם חמישה עשר־הימן „מרחב שדה וירק עצים“, מיטן דערמאָנטן ניגון, סיי אשכנזים, סיי ספרדים, תימנער א״אַ.

ש. ר.

לאזן אונדזערע קינדער וויסן!...

דאָס ליד פון דעם ברויט

געווידמעט די יידישע קאָלאָניסטן
צו זינגען אין פעלד נאָך דער אַרבעט

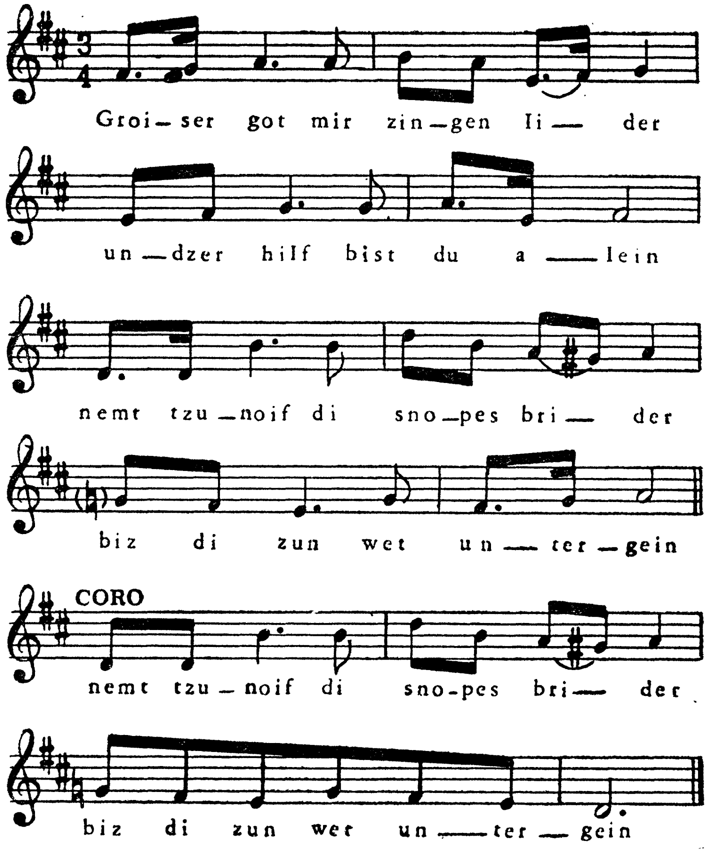

גרויסער גאָט, מיר זינגען לידער —
אונדזער הילף ביסט דו אַליין —
נעמט־צונויף די סנאָפּעס, ברידער,
ביז די זון וועט אונטערגיין!
נעמט־צונויף די סנאָפּעס, ברידער,
ביז די זון וועט אונטערגיין!

לאָז די זון אונדז בריִען, בראָטן,
זי האָט אונדז געשיינט צום גליק;
זעט, דאָס ברויט איז אונדז געראָטן —
קינדער, קיינמאָל ניט צוריק!...
} 2 מאָל

גרויסער גאָט, דו העלפסט דעם מענטשן,
אַז ער רופט צו דיר אין נויט —
זאָלסט אונדז ווייטער טאַקע בענטשן
מיט הצלחה און מיט ברויט!
} 2 מאָל

נעמט־צונויף אייך אַלע אינאיינעם,
נחת האָבן מיר שוין פיל,
און דעם גאָלדענעם קראַנץ, דעם שיינעם,
פון די זאַנגען טראָגט אין שול
} 2 מאָל

לאָזן אונדזערע קינדער וויסן
פון אַ לעבן אויף דער וועלט,
אַז דאָס ברויט און יעדער ביסן
איז פון אונדזער אייגן פעלד.
} 2 מאָל

גרויסער גאָט, מיר זינגען לידער,
דו ביסט אונדזער הילף אַליין—
נעמט־צונויף די סנאָפּעס, ברידער,
ביז די זון וועט אונטערגיין!
} 2 מאָל

דאָס פריילעכע שניידערל

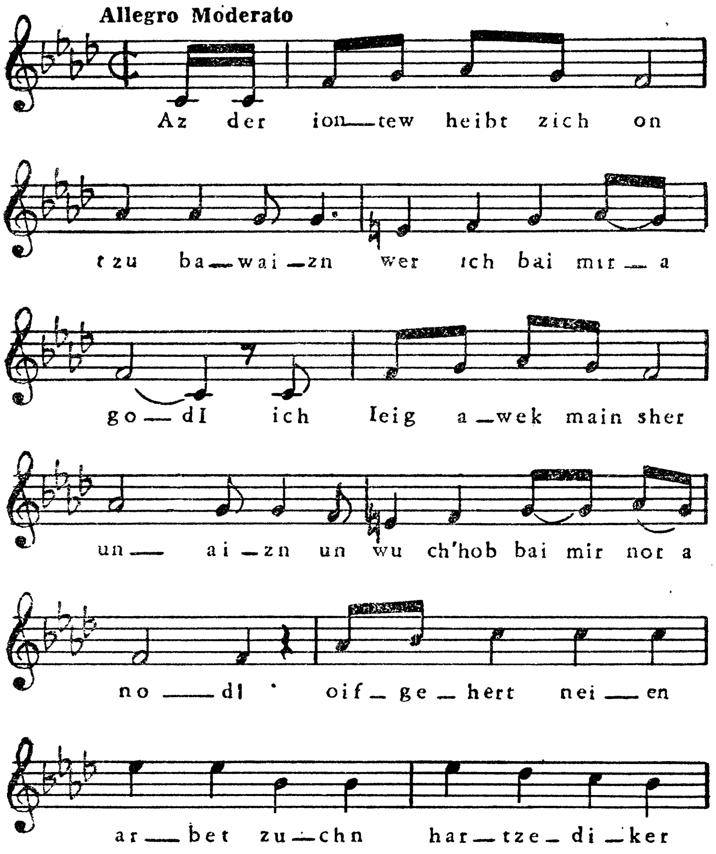

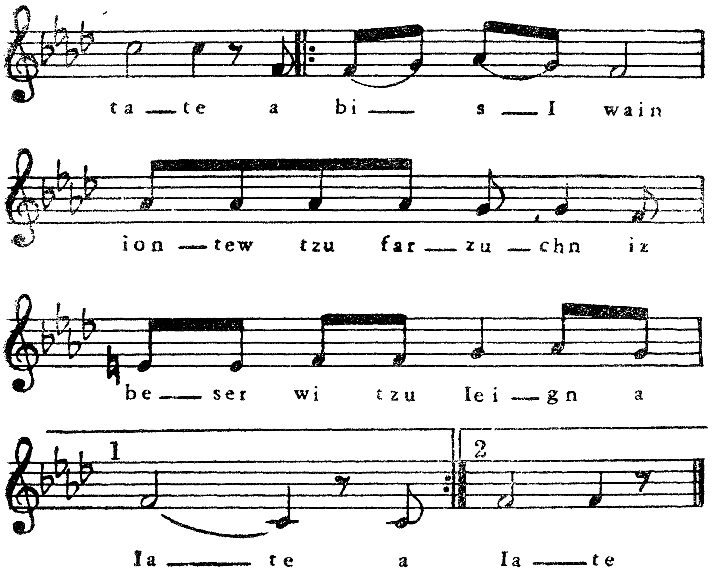

אַז דער יום־טוב הייבט זיך אָן צו באַווייזן,
ווער איך ביי מיר אַ גדול:
איך לייג־אַוועק מיין שער און אייזן,
און ווו כ׳האָב ביי מיר נאָר אַ נאָדל.
אויפגעהערט נייען, אַרבעט זוכן,
האַרצעדיקער טאַטע!
אַ ביסל וויין יום־טוב צו פאַרזוכן
איז בעסער ווי צו לייגן אַ לאַטע.

אַז דער יום־טוב קומט, ווערט מיר אַ ביסל
פריילעך אויף דער נשמה,
בפרט אַז גאָט גיט ס׳איז דאָ אין שיסל,

ווערט דאָס לעבן אַ נחמה,
דאָס האַרץ איז זיך פּשוט טאַקע מחיה,
ניטאָ קיין גריזאָטע:
חנה טוט־אָן מלבושים נייע
און איך מיין קאַפּאָטע.

די קינדער זאַט — ס'איז טאַקע אַ חידוש —
זיי שפּילן אקח און מקח.
נאָך דער שול מאַך איך אַ גוטן קידוש
און פאַרבייס מיט קאָרענעם לעקעך.
צו די פיש האָב איך קיין טענה,
זיינען גוט געפּעפּערט און געזאַלצן:
אַז מען נעמט זיי אין מויל — לעבן זאָל חנה! —
ווערן זיי אין מויל צעשמאָלצן.

דאָס גלעזל וויין איז לויטער ווי דער הימל
און וואַרעמט ווי אַ פּעלץ אין ווינטער:
נאָכן בענטשן כאַפּ איך אַ גוטן דרימל
און חנה כאָרכלט־אונטער.
דאָ כאַפּ איך מיך אויף — ס'איז ניט קיין וווּנדער,
מען טאָר קיין צייט פאַרלירן.
נעם איך מיר חנה און ביידע קינדער
און גיי מיר אויפן שליאַך שפּאַצירן.

באַלד טרעף איך אונדזער קאָמאַנדע דאָרטן,
מען רעדט פון דער מלחמה,
ווי מען מאַכט פושקעס * אַלערליי סאָרטן,
מען לייגט מענטשן אין דער אדמה.
מען פאַרגיסט בלוט אָן רחמנות —

---

* האַרמאַטן.

מענטשן קוילען מענטשן;
היינט זאָגט מיר טאַקע, בנאמנות,
צי קאָן אַזוינס געטעניו בענטשן?
כאָטש אין דער מלחמה פאַרשטיי איך מיר ווייניק —
וואָס האָט מען דאָ צו שמועסן? —
איך זאָל זיין דער פרייסישער קעניג,
וואָלט איך פאַרבאָטן צו שיסן,
איך וואָלט נישט דערלאָזט אַזוינע רציחות,
איך וואָלט געזאָגט אָן מורא:
אַנשטאָט זיך צו שלאָגן —ביידע מלוכות
בעסער גיין צו אַ דין־תורה!...

דערנאָך גייען מיר צו גאָסט צו אונדזערע שכנים,
מען רעדט זיך אויס דאָס האַרץ צו ביסלעך,
ווי מיר וועלן זיין אין ציון אינאיינעם,
מען רעדט און מען קנאַקט זיך ניסלעך.
אוי, איך וועל אייך זאָגן — טייערע קינדער,
די מעשה איז ניט קיין נייע —
אַז גאָט וויל, מאַכט ער די גרעסטע וווּנדער
ביי זיך אין דער מאַסטערסקאַיע *.

נאָר די יום־טובדיקע טעג פאַרגייען,
האַרצעדיקער טאַטע!
ווידער שניידן, ווידער נייען,
ווידער לייגן אַ לאַטע,
ווידער ציט זיך דאָס אַלטע לעבן,
אוי, ווי, חנה, סערדצע־לעבן,
צי האָסט דו ניט וואָס צו פאַרבייסן?

---

* (רוס׳) וואַרשטאַט.

נעבן קלייזל

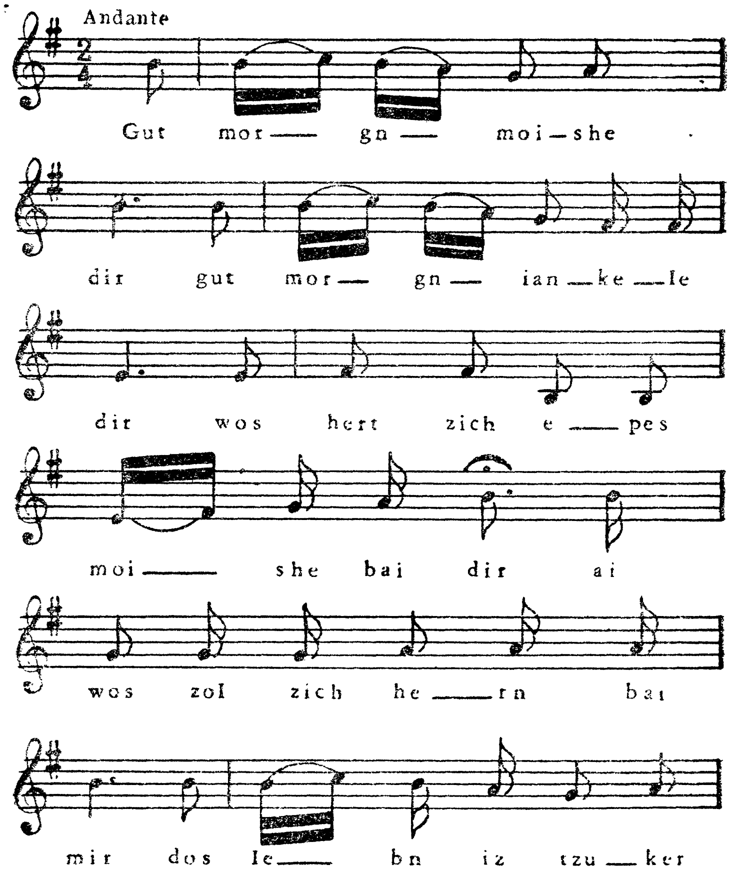
Andante
Gut mor — gn — moi — she
dir gut mor — gn — ian — ke — le
dir wos hert zich e — pes
moi — she bai dir ai
wos zol zich he — rn bai
mir dos le — bn iz tzu — ker

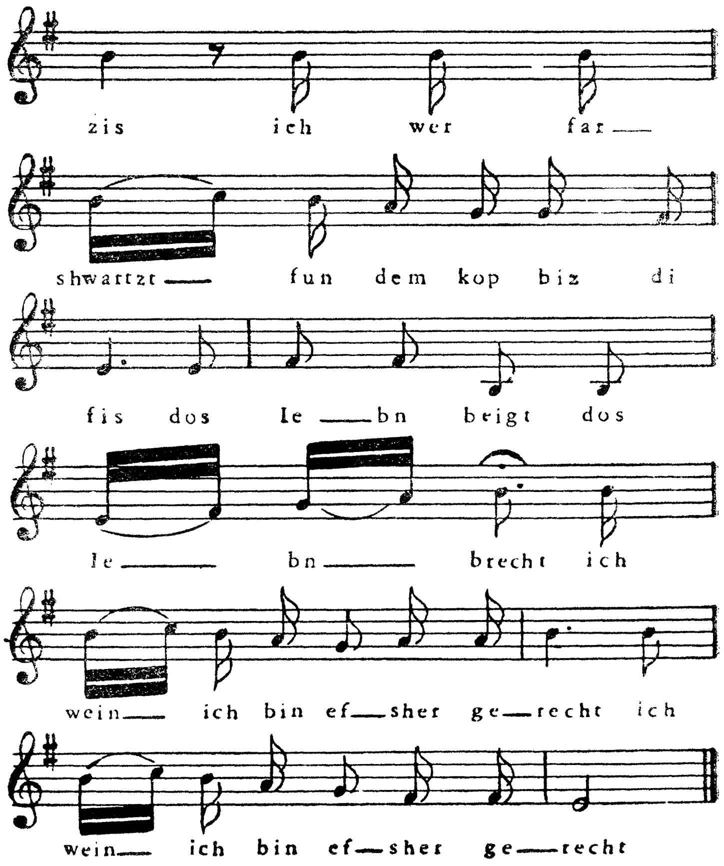

— גוט מאָרגן, משה, דיר!

— גוט מאָרגן, יענקעלע, דיר!

— וואָס הערט זיך עפּעס, משה, ביי דיר?

— איי! וואָס זאָל זיך הערן ביי מיר?
דאָס לעבן איז צוקער־זיס:
איך ווער פאַרשוואַרצט פון דעם קאָפּ ביז די פיס.
דאָס לעבן בייגט. דאָס לעבן ברעכט.
איך וויין. איך בין אפשר גערעכט?

— גוט מאָרגן, משה, דיר!
— גוט מאָרגן, יענקעלע, דיר!
— וואָס הערט זיך עפּעס, משה, ביי דיר?
— איי! וואָס זאָל זיך הערן ביי מיר?
איך הונגער אַ גאַנצע וואָך,
ניט לאַנג וועל איך שלעפּן נאָך...
דאָס ווייב שרייט: משה, ס'איז שלעכט!
דאָס ווייב איז אפשר גערעכט?

— גוט מאָרגן, משה, דיר!
— גוט מאָרגן, יענקעלע, דיר!
— וואָס הערט זיך עפּעס, משה, ביי דיר?
— איי! וואָס זאָל זיך הערן ביי מיר?
אין דער דירה איז נאַס און קאַלט,
דער באַלעבאָס וועט מיך אַרויסוואַרפן באַלד.
דער מח טריקנט גאַנצע נעכט.
דער באַלעבאָס איז אפשר גערעכט?

— גוט מאָרגן, משה, דיר!
— גוט מאָרגן, יענקעלע, דיר!
— וואָס הערט זיך עפּעס, משה, ביי דיר?
— איי, וואָס זאָל זיך הערן ביי מיר?
דער פריץ איז ביי מיר געווען,
איך האָב אים געמוזט פאַרשטופן די ציין.
איך וואַרף מיך, זוי אין וואַסער אַ העכט...
דער פריץ איז אפשר גערעכט?

— גוט מאָרגן, משה, דיר!
— גוט מאָרגן, יענקעלע, דיר!
— וואָס הערט זיך עפּעס, משה, ביי דיר?
— איי, וואָס זאָל זיך הערן ביי מיר?
איך בין קראַנק, איך שפּיי מיט בלוט,
אין ביקור־חולים נעמט מען מיך ניט...
איך שטאַרב, איך גיי־אויס ווי אַ ליכט... *
שאַ, ברודער, גאָט איז גערעכט!

* ו. האָט געזאָגט „לעכט”, גראַמענדיק מיט „גערעכט”.

תנחום דער טרובאַטש *

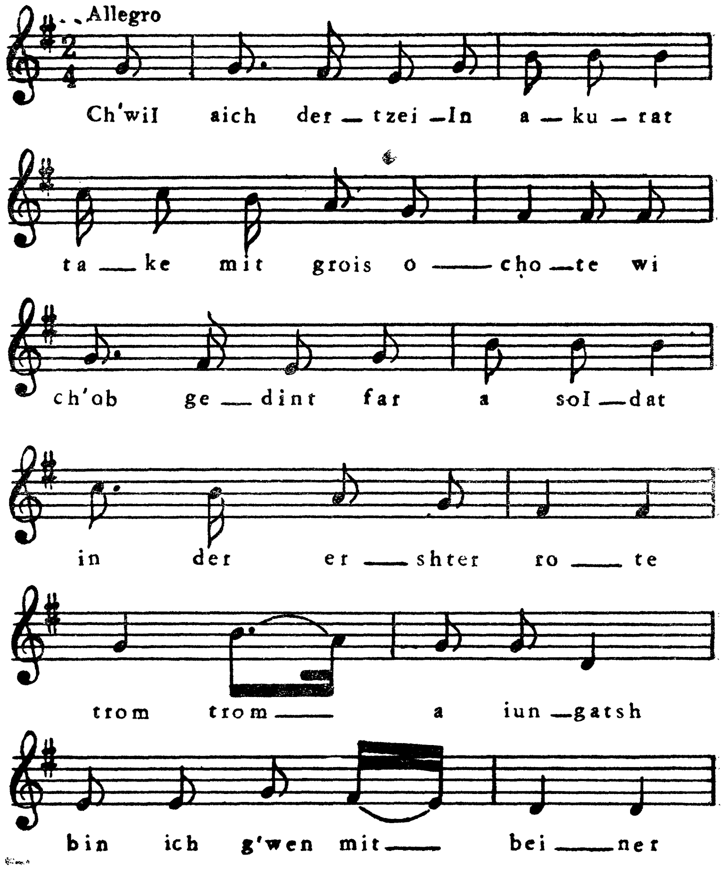

* דער מוזיקאַנט, וואָס שפּילט אויף דער טרובע. — וואַרשאַווסקי האָט צו דעם־אָ געזאַנג צוגעגעבן אַזאַ באַמערקונג: לאָז דאָס ליד זיין אַ זכר צו.

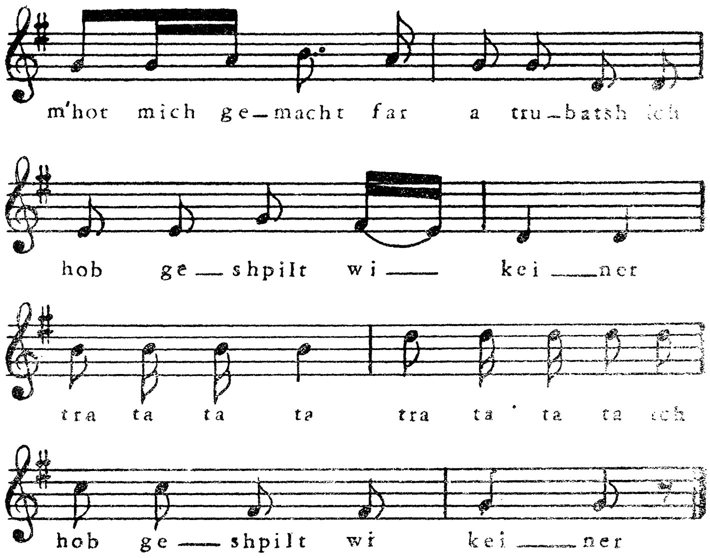

כ׳וויל איך דערציילן אַקוראַט *
טאַקע מיט גרויס אָכאָטע **,
ווי כ׳האָב געדינט פאַר אַ סאָלדאַט
אין דער ערשטער ראָטע ***.

טראָם! טראָם! אַ יונגאַטש
בין איך געווען מיט ביינער,
מען האָט מיך געמאַכט פאַר אַ טרובאַטש,

אונדזער „תנחום באַראַבאַנטשיק״, עליו השלום, פון זשיטאָמיר. ער איז געווען אַ ייד אַ גבר, אַן אויסגעדינטער סאָלדאַט מיט באַקנבערד.

* גענוי. –– ** (רוס׳) חשק. — *** גרופּע פון הונדערט סאָלדאַטן.

איך האָב געשפּילט ווי קיינער.
טראַ־טאַ־ראַ־ראַ! טראַ־טאַ־ראַ־ראַ!
איך האָב געשפּילט ווי קיינער.

כ׳וויל אייך זאָגן, ס׳איז ניט גרינג
אויף דער טרובע צו טרובען,
דאָ מוז מען פאַרשטיין זיך אויפן וווּנק
און גוטע אויערן האָבן.

טראָם! טראָם! צו מאַכן „פּוי!״ *,
כ׳לעבן, איז אַ סך גרינגער,
דאָ מוז מען שפּילן אָט אַזוי
און מאַכן מיט די פינגער.
טראַ־טאַ־ראַ־ראַ! טראַ־טאַ־ראַ־ראַ!
און מאַכן מיט די פינגער.

איך וויל ניט פאַרלייקענען פאַר אייך,
איך פלעג מיך פריילעך פילן,
אַז איך פלעג שטיקלעך גאָר אַ סך
אויף מיין טרובע שפּילן.

טראָם! טראָם! אין ערשטן ריאַד **
פלעג דער קאָמאַנדיר מיך שטעלן,
אַז איך פלעג שפּילן אויפן פּאַראַד,
פלעג דער קאָמאַנדיר אַנקוועלן.
טראַ־טאַ־ראַ־ראַ! טראַ־טאַ־ראַ־ראַ!
פלעג דער גענעראַל אַנקוועלן.

אַז די דיוויזיע טיילט זיך אָפּ אויף צוויי,
גאַרניזאָנעס גרויסע,

* זינגט, שפּילט. — **שורה.

און דער גענעראַל טוט אַ געשריי:
— „ספּראַווואַ, ווזוואָדאָם, סטרויסיאַ!“ *.

טראָם! טראָם! דאָ פּאַלט אַריין
די טרובע מיט אַ קול פון אייזן,
און איר העלפט־אונטער דער באַראַבאַן,
ווי זינגערלעך דעם חזן.
טראַ־טאַ־ראַ־ראַ! טראַ־טאַ־ראַ־ראַ!
ווי זינגערלעך דעם חזן.

אויף די מאַנעווערס איז אַזוי שווער,
גלייך ווי אין אַ מלחמה:
סאָלדאַטן לויפן אַהין און אַהער
פּינען ** מיט דער נשמה...

טראָם! טראָם! דער מוזיקאַנט
טאָר זיך ניט זיין טועה,
דער גענעראַל טוט אַ מאַך מיט דער האַנט —
שפּילט ער שוין „ק׳אָטבאָיו“ ***.
טראַ־טאַ־ראַ־ראַ! טראַ־טאַ־ראַ־ראַ!
שפּילט ער שוין „ק׳אָטבאָיו“!

אַ מאָל מוז מען שלאָגן גאָר דעם פיינט,
הינטערווײַלעכץ איז גלייכער.
די סאָלדאַטן מיט דער ביקס אין דער האַנט
לייגן זיך אויף די בייכער.

טראָם! טראָם! מ׳האָט אָנגעגרייט
גאַנצע פּעסער מיט פּאָראָך ****,

---

* רעכטס, זיך שטעלן צום באַפעל! — ** שפּייען, פּאָכען.
— *** צו דער אַטאַקע! — **** פּולווער.

דער גענעראַל הייסט שפּילן שטילערהייט,
מען זאָל ניט הערן קיין שאָראָך!*.
טראַ־טאַ־ראַ־ראַ! טראַ־טאַ־ראַ־ראַ!
מען זאָל ניט הערן קיין שאָראָך.

דאָ לאָזן זיך די סאָלדאַטן פון דעם אָרט
גלייך צו דער אַטאַקע.
באָמבעס, קוילן, דאָ און דאָרט,
ס'איז אַ מורא טאַקע!

טראָם! טראָם! פון אויבנאָן
שפּיל איך און גיי אין פייער,
פאַלן וועל איך לעבן דער פאָן,
וואָרום זי איז מיר טייער!
טראַ־טאַ־ראַ־ראַ! טראַ־טאַ־ראַ־ראַ!
וואָרום זי איז מיר טייער.

נאָך דער מלחמה, אָרום שבועות,
האָב איך מיך אַהיים דערקליבן,
אַז רחל האָט דערזען, אַז איך בין אָן אַ פוס,
איז זי חלשות געבליבן.

טראָם! טראָם! ניטע וויין,
רחניו, מיין לעבן!
דו זעסט דאָך, אַז גאָט אַליין
האָט געראַטעוועט מיין לעבן.
טראַ־טאַ־ראַ־ראַ! טראַ־טאַ־ראַ־ראַ!
האָט געראַטעוועט מיין לעבן.

אוי, וויינען, רחלע, איז מיאוס,
לאָז איבער די טרערן אויף מאָרגן;
צי מיט אַ פוס, צי אָן אַ פוס —
דערפאַר וועט גאָט שוין זאָרגן!

---

* שאָרך, ריר.

אַ וואַריאַנט פון „תנחום דער טרובאַטש"

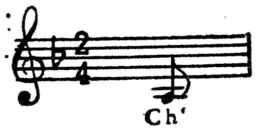

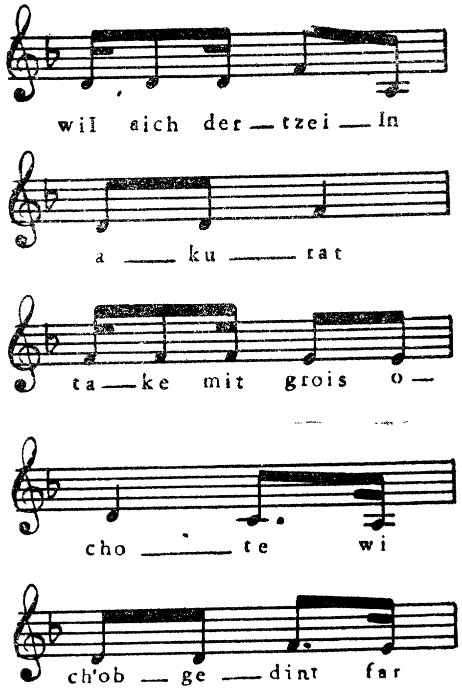

דער דאָזיקער ניגון פון וואַרשאַווסקיס טעאַטראַלישן ליד איז פאַרשפרייט געוואָרן דורך ליבהאָבערס און אַקטיאָרן, וועלכע האָבן ליב געהאַט צו זינגען דאָס ליד אין גרים און זעלבנעריש מונדיר, הינקענדיק אויף אַ פוס אָדער אָנשפּאַרנדיק זיך אויף אַ קוליע.

טראָם! טראָם! דער קייסער אַליין
האָט מיר אַ מעדאַל געגעבן.
איך האָב אים זוכה געווען צו זען —
הונדערט יאָר וועל איך לעבן!
טראַ־טאַ־ראַ־ראַ! טראַ־טאַ־ראַ־ראַ!
הונדערט יאָר וועל איך לעבן.

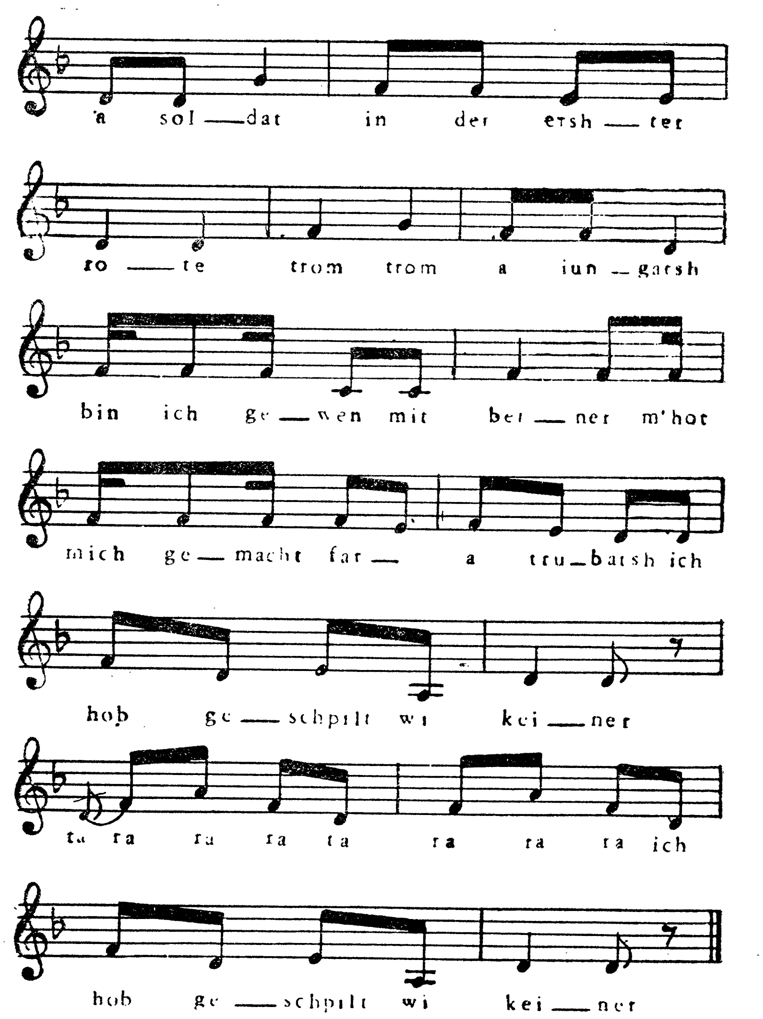
a sol — dat in der ersh — ter
ro — te trom trom a iun — garsh
bin ich ge — wen mit ber — ner m'hot
mich ge — macht far — a tru — batsh ich
hob ge — schpilt wi kei — ner
ta ra ra ra ta ra ra ra ich
hob ge — schpilt wi kei — ner

דעם מילנערס טרערן

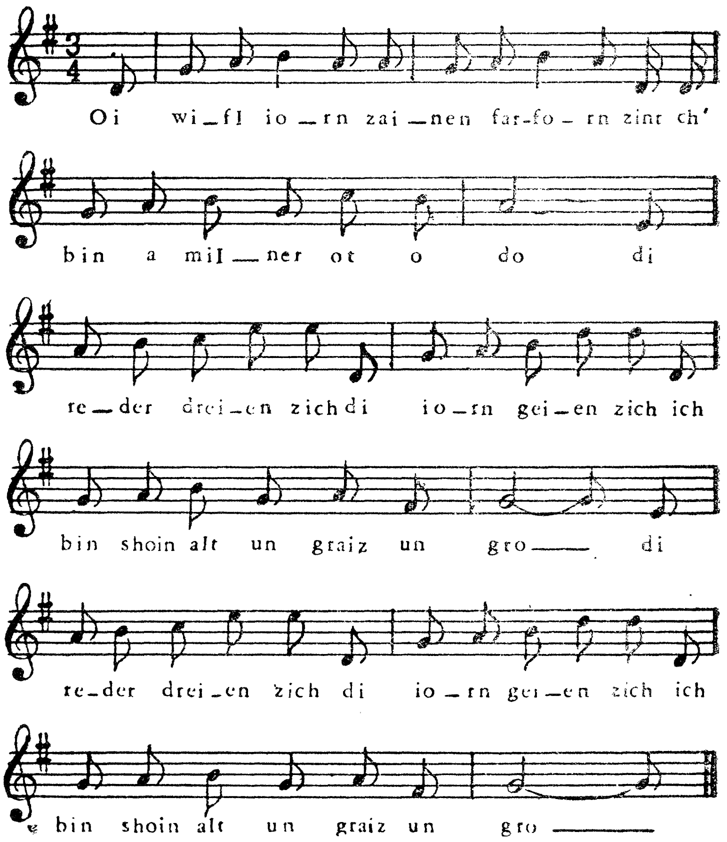

אוי, וויפל יאָרן
זיינען פאַרפאָרן,
זינט כ'בין אַ מילנער אָט־אָ־דאָ.
די רעדער דרייען זיך,
די יאָרן גייען זיך,
איך בין שוין אַלט און גרייז און גראָ*.
די רעדער דרייען זיך,
די יאָרן גייען זיך,
איך בין שוין אַלט און גרייז און גראָ.

ס'איז טעג פאַראַנען,
כ'וויל מיך דערמאַנען,
צי כ'האָב געהאַט אַ שטיקל גליק...
די רעדער דרייען זיך,
די יאָרן גייען זיך, 2 מאָל
קיין ענטפער איז ניטאָ צוריק.

מיין טרייע מינצע,
מיין קינד, מיין שפּרינצע,
אוי, ווי, אַ יאָמער, אוי, אַ שרעק!
די רעדער דרייען זיך,
די יאָרן גייען זיך, 2 מאָל
מיט זיי זייט איר אויך באַלד אַוועק.

בין גליק פאַרטריבן,
בין איך געבליבן,
אָן ווייב, אָן קינד, אָט־דאָ אַליין.
די רעדער דרייען זיך,
די יאָרן גייען זיך, 2 מאָל
און עלנט בין איך ווי אַ שטיין.

---

* גר"י. — וואַרשאַווסקי גראַמט „דאָ" מיט „גראָ".

איך האָב געהערט זאָגן,
מ׳וויל מיך פאַריאָגן,
אַרויס פון דאָרף און פון דער מיל.
די רעדער דרייען זיך,
די יאָרן גייען זיך, } 2 מאָל
אוי, און אַן עק און אָן אַ ציל.

ווו וועל איך ווינען?
ווער וועט מיך שוינען?
איך בין שוין אַלט, איך בין שוין מיד.
די רעדער דרייען זיך,
די יאָרן גייען זיך, } 2 מאָל
און אויך מיט זיי גייט אויס דער ייִד...

די שיף

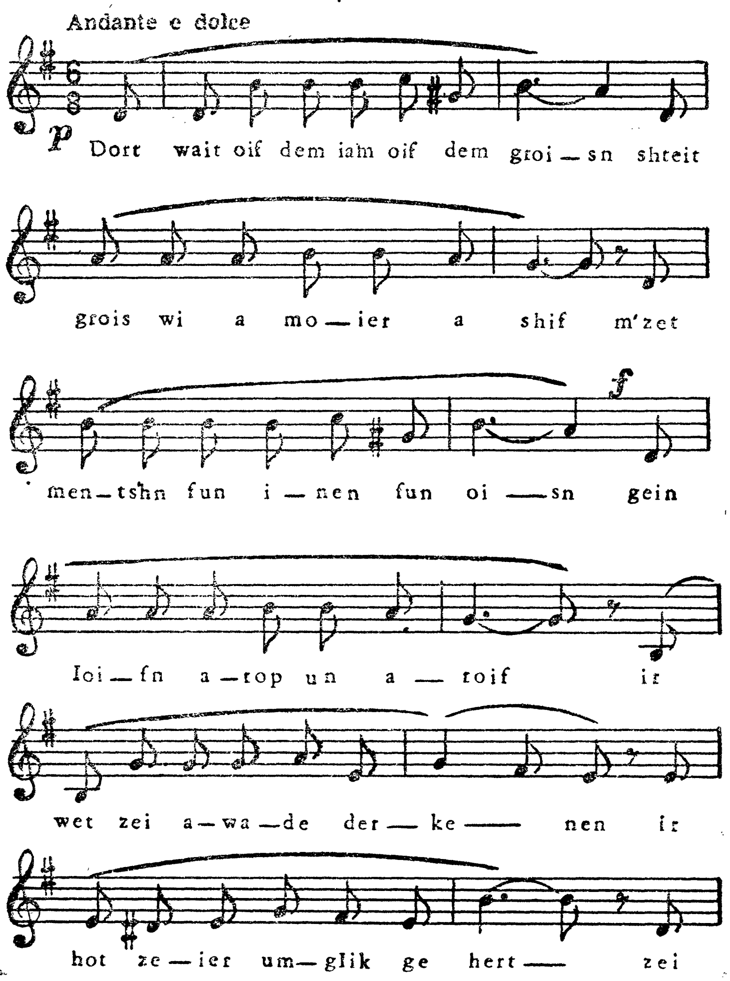
Andante e dolce
p
Dort wait oif dem iam oif dem groi — sn shteit
grois wi a mo — ier a shif m'zet
f
men — tshn fun i — nen fun oi — sn gein
loi — fn a — top un a — toif ir
wet zei a — wa — de der — ke — nen ir
hot ze — ier um — glik ge hert — zei

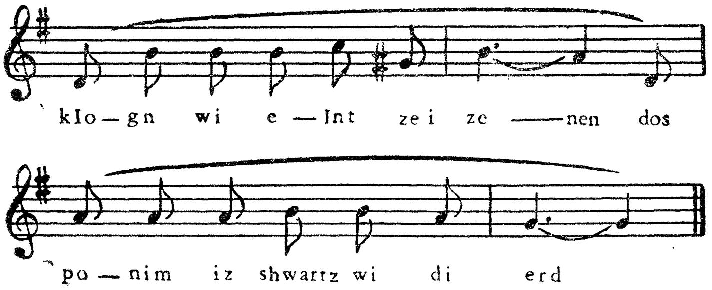

דאָרט, ווייט, אויף דעם ים, אויף דעם גרויסן,
שטייט, גרויס ווי אַ מויער, אַ שיף;
מ׳זעט מענטשן פון אינעון *, פון אויסן,
גייען, לויפן, אַראָפּ און אַרויף**.
איר וועט זיי אַוודאי דערקענען,
איר האָט זייער אומגליק געהערט.
זיי קלאָגן, ווי עלנט זיי זיינען,
דאָס פּנים איז שוואַרץ ווי די ערד.

פאַרטריקנט, פאַרדאַרט אַלע גלידער,
פאַרמוטשעט פון הונגער, פון נויט —
ס׳זייט*** איר, מיינע אָרעמע ברידער,
איך לייען אויף אייער פּנים דעם טויט...
נאָר ביטערע טרערן כסדר,
אַ לעבן פון צרות און זאָרג.
טיף שניידן דאָס וואַסער די רעדער,
זיי טראָגן די שיף קיין ניו־יאָרק.

דאָרט זיצט אַן אַלמנה אַ מוטער,
דאָס אָרעמע קינד אויף איר שויס,
זי וויינט אַזוי שטאַרק, אַזוי ביטער,

* אינעווייניק. ** וו. האָט באַנוצט „אַריף״. *** דאָס זייט איר.

צי ווייסט איר — איר אומגליק איז גרויס!
דאָרט, ווו זי איז געוואַקסן, געבוירן —
פאַרלאָזט טאַטע־מאַמע אַליין...
זי האָט זיי אויף אייביק פאַרלוירן,
זיי וועלן זיך שוין מער ניט זען!

אַ ייִד זויינט מיט ביטערע טרערן,
פאַריאָמערט, פאַרוואָגלט, פאַרשמאַכט,
וואָס וועט מיט די קינדער דאָרט ווערן —
זיי בלאָנדזשען, ס׳איז פינצטער די נאַכט...
— מיט וועם וועל איך ריכטן דעם סדר? —
ער האָט זיך צעוויינט אַזוי שטאַרק.
טיף שניידן דאָס וואַסער די רעדער,
זיי טראָגן די שיף קיין ניו־יאָרק.

דאָרט וואַלגערן זיך פיצלעך קינדער,
אין פנים קיין שום טיפּת־דם.
וואָס פרעגט איר? ס׳אַוודאי אַ ווונדער!
זיי מוטשען זיך מן־הסתם:
דאָס שטיקעלע ברויט, יעדער ביסן,
קומט־אָן אויך דעם קינד מיט געוויין...
דאָס האַרץ האָט אויף שטיקער געריסן
די טרערן, די טרערן צו זען.

שוין אונטערגעגאַנגען די שטערן,
אַ וואָלקן רוקט־אָן אויף דעם אָרט —
דאָס זיינען די ביטערע טרערן,
פאַרגאָסענע טרערן אָט־דאָרט...
כאור האָט געדאַוונט יעדער,
אַוועק איז דער צער און די זאָרג.
די זון האָט געשיינט. און די רעדער —
די שיף שוין געבראַכט קיין ניו־יאָרק.

אַ בריוו פון אַמעריקע

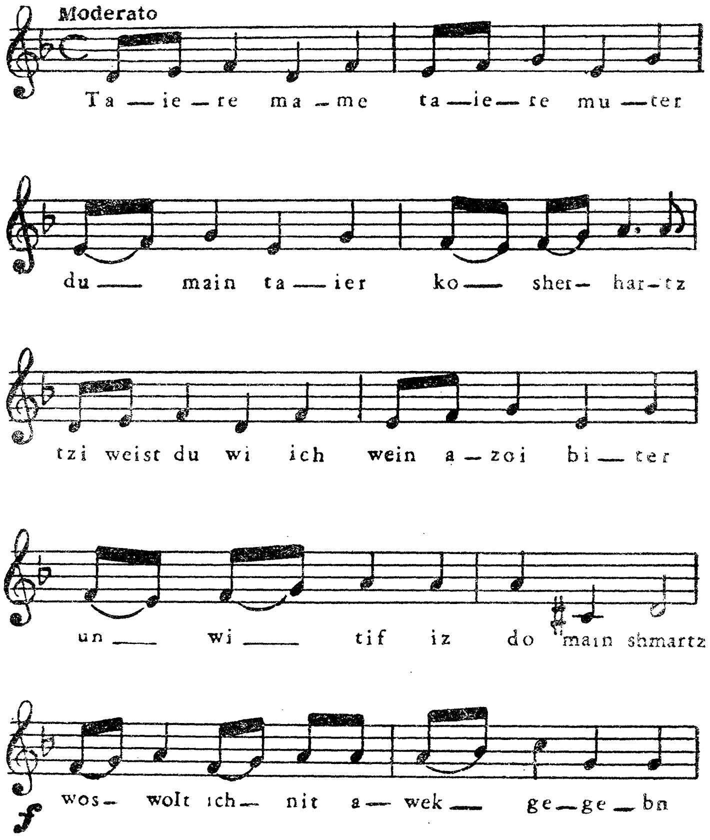

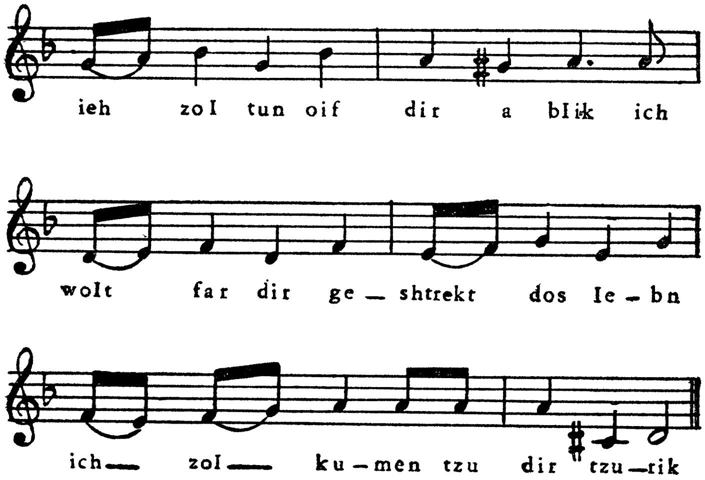

— טייערע מאַמע, טייערע מוטער,
דו, מיין טייער, כשר האַרץ!
צי ווייסט דו, ווי איך ווין אַזוי ביטער
און ווי טיף איז דאָ מיין שמאַרץ?
וואָס וואָלט איך ניט אַוועקגעגעבן,
איך זאָל טון אויף דיר אַ בליק!
איך וואָלט פאַר דיר געשטרעקט דאָס לעבן,
איך זאָל קומען צו דיר צוריק...

נאָר ס'איז ניט די דאָזיקע יאָרן,
וואָס מען קען גיך טאָן אַלצדינג:
מאַמע, כ'קען צו דיר ניט פאָרן —
שרייבן איז מיר דאָס ניט גרינג!
לאהניו לאָזט ניט, זי האָט מורא,
פאַר דעם „פריזיוו“ ציטערט זי,

און מיין פיצעלע קינד. מיין דבורה,
האַלט מיך מיט אירע הענטלעך צו.

אַז איך זע זי, ווערט מיר גרינגער:
דו זאָלסט הערן, ווי זי רעדט!
ווי זי ווייזט מיט דעם גרויסן פינגער
אויף דער באָבעניוס פּאַטרעט*...
און מיין שיינער יונג, מיין סאַני,
אַרבעט — גאָלדענע האָט ער הענט!
משהלע זאָגט שוין „מודה אַני”,
רחלען וואָלסט דו ניט דערקענט...

דו דערמאָנסט זיי מן־הסתמא
און דו בענטשסט זיי אַוודאי דאָרט...
זיי גריסן, קושן דיך, טייערע מאַמע,
זיי געזונט! נאָר נאָך איין וואָרט:
יאָרצייט האָבן מיר ערב־שבועות —
זאָלסט דו דאָרט דעם טאַטן זאָגן,
אַז איך שיק אים אָפּ אַ גרוס...

טייערע מאַמע, טייערע מוטער,
דו, מיין טייער, כשר האַרץ,
צי ווייסט דו, ווי איך וויין אַזוי ביטער
און ווי טיף איז דאָ מיין שמאַרץ?

---

* פּאָרטרעט.

דער מאַמעס ענטפער

אוי, דיין בריוו
האָט מיר טיף
דאָס האַרץ אויף צוויי צעשניטן;
גאָט אַליין
האָט געזען
וואָס איך האָב דאָ געליטן.

יעדעס וואָרט
אין בריוו צו מיר
האָב איך אויסגעקושט באַזונדער;
איך בין געווען
נעבן דיר
און נעבן מיינע קינדער.

גאָט וועט געבן,
מיר וועלן זיך זען —
גאָטס ווילן ווייסט ניט קיינער.
קומען וועט
דער טאָג צו גיין,
קומען וועט דער שיינער;

קומען וועט
דער טאָג צו גיין,
קומען וועט דער שיינער;
מיר זאָל זיין
פאַר דיר, מיין זון,
און פאַר דיינע ביינער!

קינד, ניט קלאָג
און ניט וויין,

דו דאַרפסט דאָס האַרץ פאַרשליסן.
אויף דעם פעלד
בין איך געווען
דעם טאַטן לאָזן גריסן.

דו, מיין קרוין,
דו, מיין האַרץ,
נעם־צו דער מאַמעס ברכה;
אַזוי גרויס,
ווי דאָ מיין שמאַרץ,
זאָל גרויס זיין דיין הצלחה!...

זיי געזונט
מיט ווייב און קינד —
איך בין דיין טרייע מוטער.
וואָס־זשע ווייסטו
אַזוי אַצינד,
באַקלאָגסט זיך אַזוי ביטער?

קומען וועט
אַ מאָל דער טאָג,
קומען וועט דער שיינער!
קינד, ניט וויין
און ניט קלאָג,
פאַרשוין * דער מאַמעס ביינער!

---

* פאַרשוינען, פאַרהיטן.

די וועלט

1

קוקט אייך צו צו דער וועלט צו דער שיינער:
זי איז יונג און זי שיינט און זי בליט.
שוין באַזונגען די וועלט האָט ניט איינער
אין זיין פריילעכן, רוישנדן ליד.

פון איר טיף ביז די ליכטיקע שטערן
גייט אַ פריילעך געזאַנג אויף דער וועלט.
בערג און טאָלן גיסן פריידפולע טרערן,
יעדעס ביימעלע פרייט זיך און קוועלט.

און די זון גייט דאָ קיין מאָל ניט אונטער,
און זי קוקט פון דעם הימל אַראָפּ.
בלומען בליִען, אי זומער, אי ווינטער,
און די צווייגן — זיי וויאַנען ניט אָפּ.

דער מענטש לעבט זיך אין פרייד, אין נחמה,
אויף דערויף איז דאָס לעבן געשטעלט.
אוי, די וועלט איז אַ יונגע נשמה,
ווייל ס'איז יעדע נשמה אַ וועלט.

2

קוקט אייך צו צו דער וועלט צו דער שיינער:
זי איז אַלט, זי איז מאַט, זי איז מיד.
שוין באַקלאָגט האָט די וועלט דאָ ניט איינער
אין זיין טרויעריק, וויינענדיק ליד.

אין איר טיף ליגן אוצרות פאַרבאָרגן:
דימענטן און פערל — אַ שרעק...

נאָר איר האַרץ איז פאַראומערט מיט זאָרגן,
שטענדיק וויינט זי און קלאָגט אָן אַן עק.

פון די אוצרות — וואָס קאָן פון זיי ווערן?
אַז דאָס לעבן איז ביטער און שווער!
יעדער דימענט צעגייט זיך אין טרערן,
יעדער פערל צעגייט אין אַ טרער!...

דער מענטש פירט מיט דעם גליק אַ מלחמה,
נאָר דאָס גליק איז פאַרהאָנגעצן, פאַרשטעלט...
און די וועלט איז אַן אַלטע נשמה,
ווייל ס'איז יעדע נשמה אַ וועלט.

אויף דעם אַלטן בית־עולם

אויף דעם אַלטן בית־עולם, טיף שפּעט אין דער נאַכט,
ווען דער ווינט האָט געבלאָזן מיט רעש און מיט מאַכט,
איז אַ יונגע אלמנה געשטאַנען אַליין
און געבראָכן די הענט מיט אַ ביטער געוויין.

ניט מיט פּערל און גאָלד האָט געשימערט איר קלייד,
ניט מיט פּערל און גאָלד איז׳ס געווען באַנייט,
אויף איר פּנים דעם בלאַסן, פֿאַרשטיינערט און שווער,
זיינען טרערן געהאַנגען — אַ טרער אויף אַ טרער.

זי האָט געבראָכן די הענט און געוויינט: ווי איז מיר!
עפן גיכער מיין קבר, גאָט, נעם מיך צו דיר!
שוין אַ וועלט איז פֿאַראומגליקט — ס׳איז אַ מורא צו זען...
הער, די קברים וויינען אַ ביטער געוויין.

כ׳טראָג מיין גורל מיט טרערן פון תמיד אָן שווער.
כ׳טראָג מיין גורל דעם שווערן, נאָר כ׳קאָן שוין ניט מער.
כ׳קאָן ניט צוזען דעם ווייטיק, די אָפענע וווּנד
פון דער אָרעמער מוטער, די טרער פון דעם קינד.

אוי, איר יידישע טרערן פֿאַרזאָדן מיט בלוט,
אוי, איר יידישע טרערן — ווו זענט איר דען ניט?
ווי פֿאַרפרוירן, פֿאַרקאָוועט* פון ווינט און פון קעלט,
וואַקסן־אויס פון אייך שטיינער — פון שטיינער אַ וועלט!

אַזוי האָט די אלמנה געוויינט אָן אַ שיעור.
פּלוצים זעט זי אַ מלאך — ער שטייט נעבן איר.

---

* געשמידט, (פון קאָוועג, קאָוואַל).

זי פאַרדעקט איר בלאַס פּנים פאַר שרעק מיט די הענט.
און דער מלאך האָט זיך צו דעם אומגליק געווענדט:

— אוי, ניט וויין און ניט יאָמער, דו, אומגליקלעך האַרץ!
כ׳בין געקומען אויף פליגלען דיר שטילן דיין שמאַרץ.
כ׳בין געקומען צו דיר, נאָר איך פלי באַלד צוריק...
כ׳בין דאָס גליק אין דעם לעבן — אין לעבן דאָס גליק!

איך וויל קומען אַ מאָל צו דער זינדיקער וועלט,
ווו די זון איז פאַרהאָנגען, די זון איז פאַרשטעלט...
איך וויל ברענגען מיט מיר איבער בערג, איבער טאָל,
דעם גן־עדן — באַגליקן די ערד נאָך אַ מאָל!

מיט דעם וואָרט איז דער מלאך צום הימל צוריק.
ס׳איז געבליבן דאָס אומגליק — אַוועק איז דאָס גליק.
אויף דעם אַלטן בית־עולם, שפּעט, טיף אין דער נאַכט,
האָט ניט אויפגעהערט זיפצן דער ווינט מיט זיין מאַכט.

אויף דעם הייליקן אָרט בין איך ווידער געווען
און אַ שוואַרצע געשטאַלט האָב איך דאָרטן געזען,
כ׳האָב די אַלטע אלמנה ביים קבר דערקענט:
זי האָט ביטער געוויינט און געבראָכן די הענט.

ווי האַלט איך דאָס אויס?

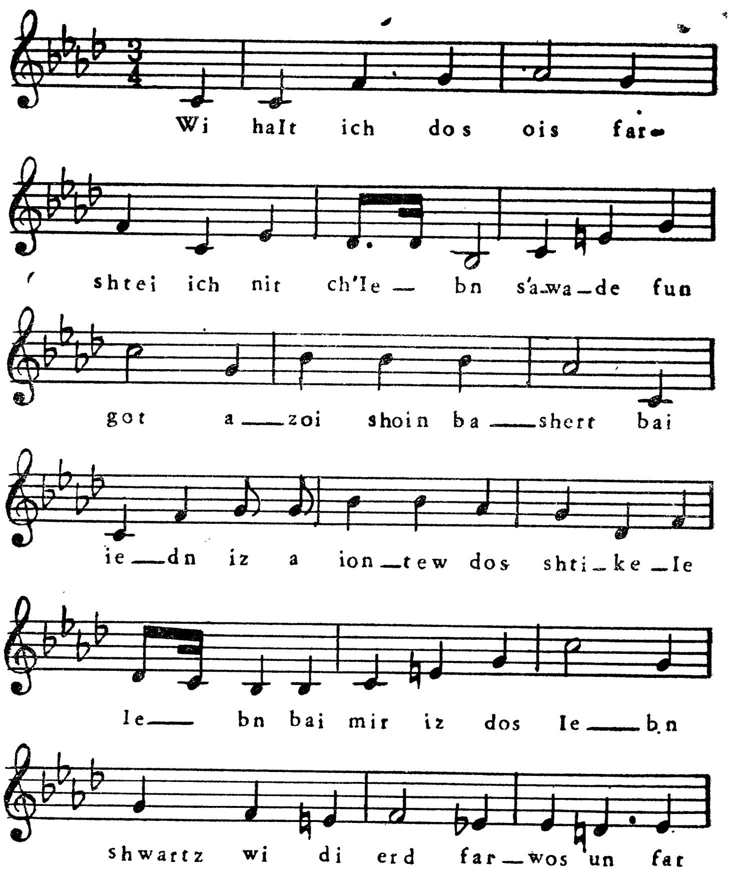

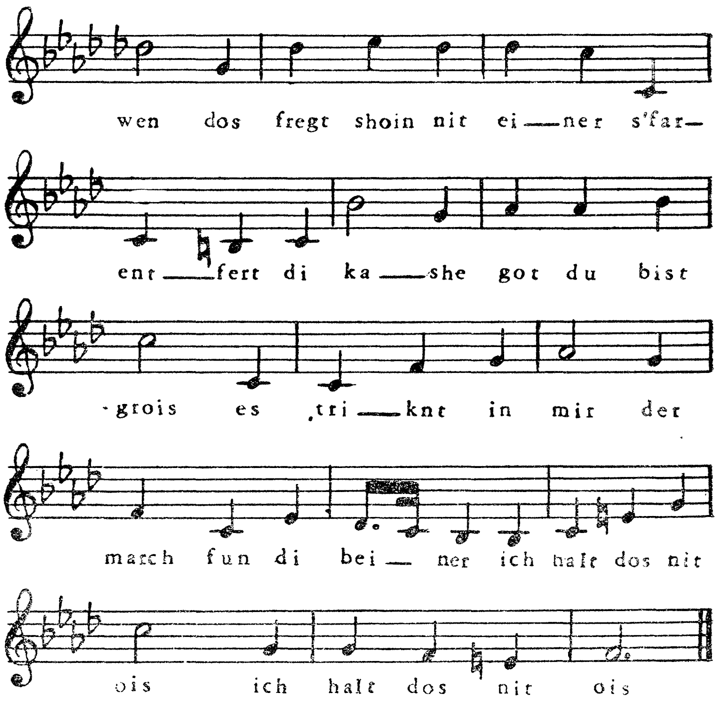

ווי האַלט איך דאָס אויס — פאַרשטיי איך ניט, כ׳לעבן.
ס׳אוודאי פון גאָט אַזוי שוין באַשערט.
ביי יעדן איז יום־טוב דאָס שטיקעלע לעבן,
ביי מיר איז דאָס לעבן שוואַרץ ווי די ערד.
פאַר וואָס און פאַר ווען — דאָס פרעגט שוין ניט איינער,
ס׳פאַרענטפערט די קשיא: גאָט דו ביסט גרויס!
עס טריקנט אין מיר דער מאַרך פון די ביינער.
איך האַלט דאָס ניט אויס, איך האַלט דאָס ניט אויס!

ווי האַלט איך דאָס אויס — ס׳אַוודאי אַ וווּנדער,
ווי כ׳שלעפּ מיינע שלאַפֿע, געשוואָלענע פֿיס,
ווי כ׳בלאָנדזשע אַרום מיט מיינע אָרעמע קינדער...
וווּ איך גיי, וווּ איך קום איז מיר פֿינצטער און וויסט:
דאָ טאָר מען ניט שטיין, דאָ טאָר מען ניט ליגן,
דאָרט נעמט מען פֿון מיר די כּוחות אַרויס...
און אומעטום הער איך דעם אייגענעם ניגון:
— איך האַלט דאָס ניט אויס, איך האַלט דאָס ניט אויס!

אוי, יעדער פֿון אייך, צי רייך, צי אָרעם,
האָט אונדזער בית־עולם אַוודאי געזען.
דאָרט שטייען צעבראָכענע, פֿינצטערע קברים,
און טיף פֿון די קברים גייט אַ געוויין.
אַזוי איז צעבראָכן אין מיר יעדער אבר,
אַזוי די וועלט פֿינצטער, ווי זי איז גרויס...
אוי, דעק דיך אויף גיכער, מיין פֿינצטערער קבר!
איך האַלט דאָס ניט אויס, איך האַלט דאָס ניט אויס!

דעם אָדלערס קלאָג

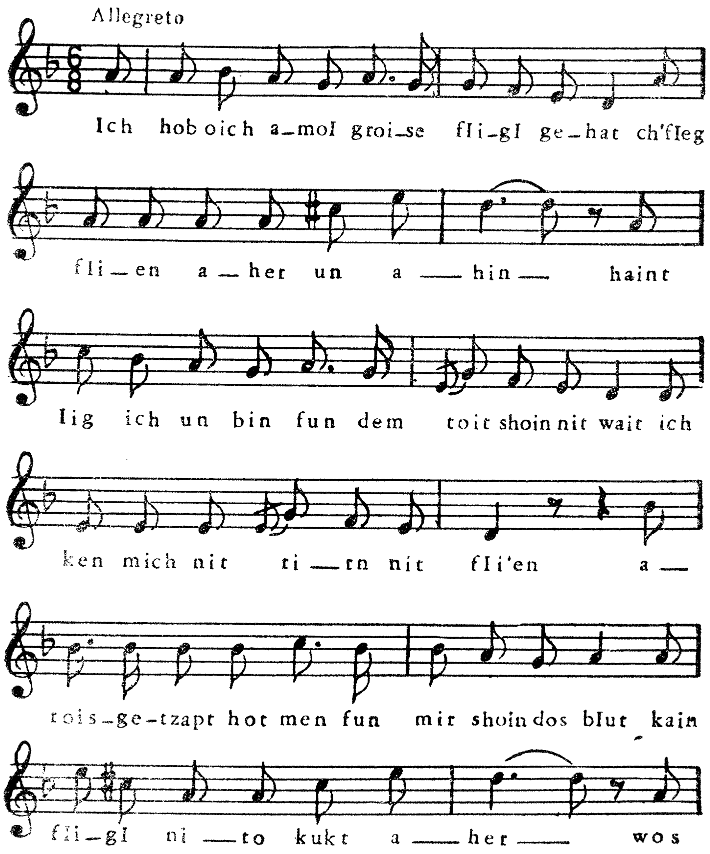

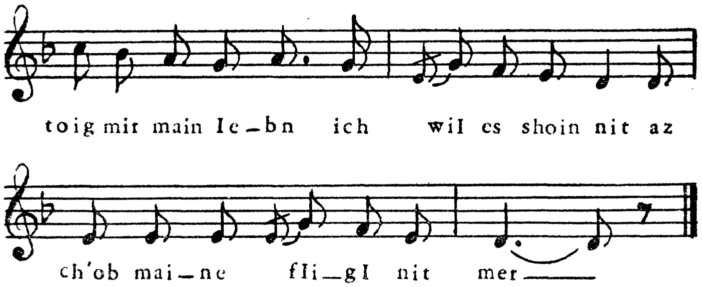

איך האָב אויך אַמאָל גרויסע פליגל געהאַט...
כ'פלעג פליִען אַהער און אַהין.
היינט ליג איך און בין פון דעם טויט שוין ניט ווייט.
איך קען מיך ניט רירן, ניט פליִען...
אַרויסגעצאַפּט האָט מען פון מיר שוין דאָס בלוט.
קיין פליגל ניטאָ... קוקט אַהער!
וואָס טויג מיר מיין לעבן? איך וויל עס שוין ניט:
אַז כ'האָב מיינע פליגל ניט מער!

כ'פלעג פליִען, מיך הייבן ביז אין הימל אַרויף,
דורך וואַלד, איבער בערג, איבער טאָל...
כ'פלעג אַראָפּלאָזן מיך צו דער ערד, אויף דערויף*
כ'זאָל צום הימל צוריק נאָך אַ מאָל...
היינט ליג איך געקאָוועט, געפּענטעט גאַנץ גוט,
אַ זיפץ־טאָן — אי דאָס איז מיר שווער...
וואָס טויג מיר דאָס לעבן? איך וויל עס שוין ניט:
אַז כ'האָב מיינע פליגל ניט מער!

קינדער. אוי, זאָגט מיר, ווו זענט איר אַצינד?
אָפּגעריסן זענט איר פון מיר!

---

* בכדי.

ווי רייסט מיר מיין האַרץ, און ווי ווייַ טוט מיר מיין ווונד,
און ווי רינט פון מיר בלוט אָן אַ שיעור!
אוי, קומט גיך צו פליען, און שטילט מיר מיין בלוט,
נעמט־צו, אוי, מיין לעצטע טרער!
וואָס טויג מיר מיין לעבן? איך וויל עס שוין ניט:
אַז כ'האָב מיינע פליגל ניט מער...

עס זינגט זיך ניט

אוי, ענטפערט מיר, איך בעט אייך זייער,
וואָס האָב איך מיך אַזוי צעזונגען?
דאָס לעבן קומט־אָן אַזוי שווער,
דאָס האַרץ ווערט אָקערשט ניט צעשפּרונגען.

אי דאָ, אי דאָרטן טריפט זיך בלוט...
אוי, ווערט פאַרשטומט, איר, פריילעכע לידער!
דאָס לעבן איז פאַרביטערט, ברידער,
עס זינגט זיך ניט, עס זינגט זיך ניט.

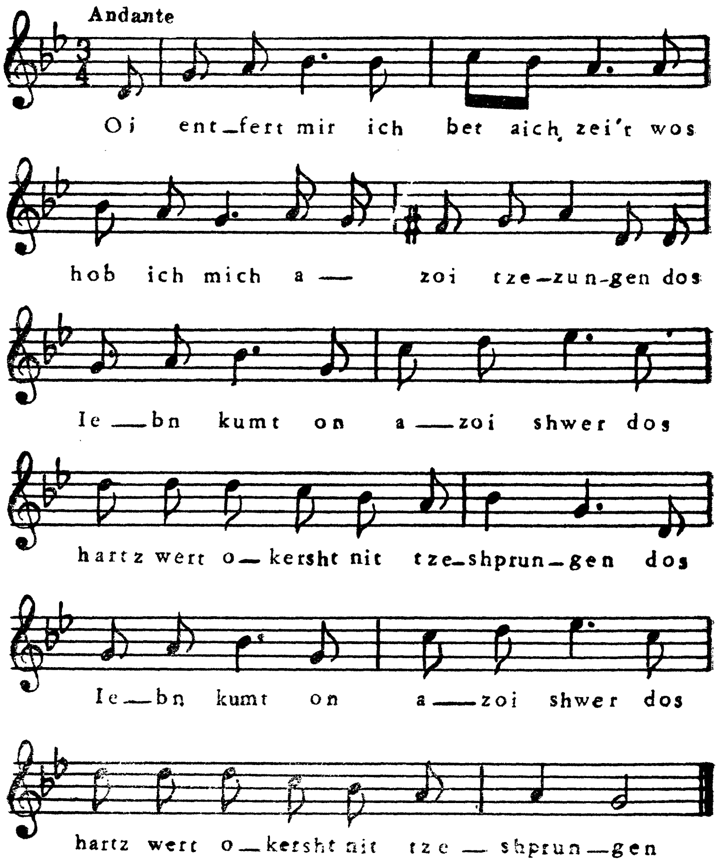
Andante
Oi ent_fert mir ich bet aich zei't wos
hob ich mich a — zoi tze-zun-gen dos
le — bn kumt on a — zoi shwer dos
hartz wert o — kersht nit tze-shprun-gen dos
le — bn kumt on a — zoi shwer dos
hartz wert o — kersht nit tze — shprun — gen

די ראָד, די ראָד מאַכט גרעסער!

שרה און רבקה

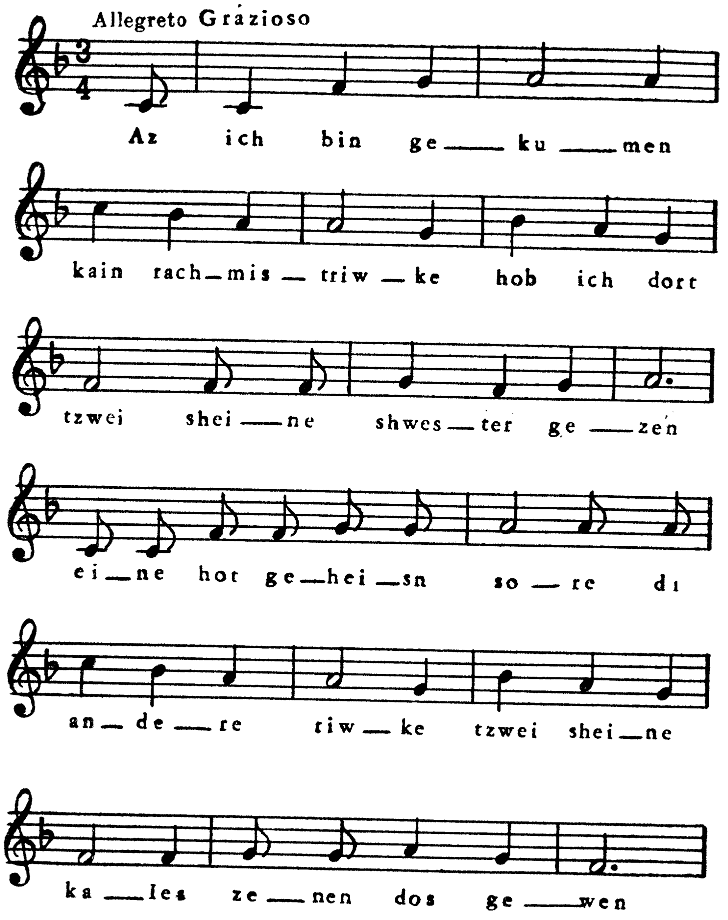
Allegreto Grazioso
Az ich bin ge — ku — men
kain rach — mis — triw — ke hob ich dort
tzwei shei — ne shwes — ter ge — zen
ei — ne hot ge — hei — sn so — re di
an — de — re tiw — ke tzwei shei — ne
ka — les ze — nen dos ge — wen

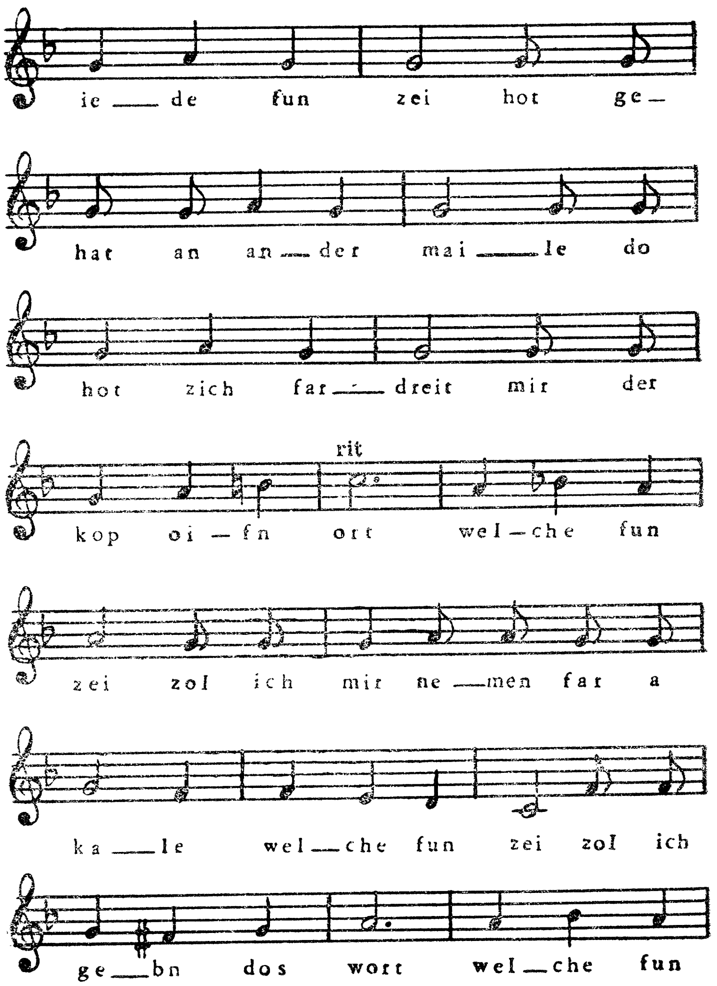
ie — de fun zei hot ge—
hat an an — der mai — le do
hot zich far — dreit mir der
rit
kop oi — fn ort wel — che fun
zei zol ich mir ne — men far a
ka — le wel — che fun zei zol ich
ge — bn dos wort wel — che fun

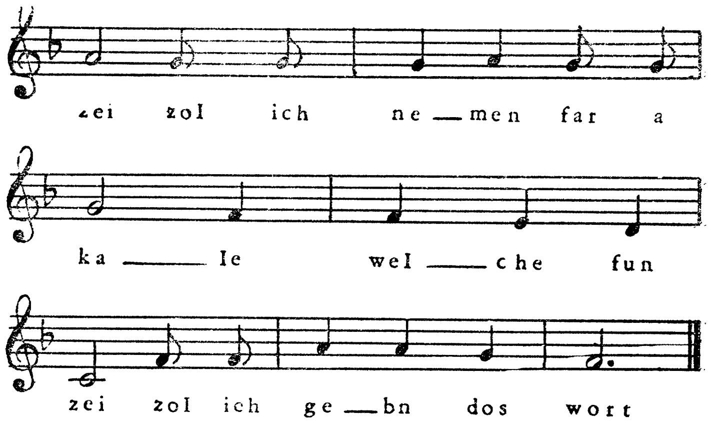

אַז איך בין געקומען קיין ראַכמעסטריווקע,
האָב איך דאָרט צוויי שײנע שוועסטערס געזען:
אײנע האָט געהײסן שרה, די אַנדערע רבקה,
צוויי שײנע כלות זײַנען דאָס געווען.
יעדע פון זיי האָט געהאַט אַן אַנדער מעלה,
דאָ האָט זיך פאַרדרייט מיר דער קאָפּ אויפן אָרט:
וועלכע פון זיי זאָל איך מיר נעמען פאַר אַ כלה, } 2 מאָל
וועלכער פון ביידע זאָל איך געבן דאָס וואָרט?

אין שרהלעס אויגן קען מען גלייך נישט קוקן,
ווי די זון אין תמוז אַזוי שײַנען זיי.
זיי שמייכלען, זיי לאַכן, זיי ריידן, זיי קוויקן
דאָס האַרץ, אַז זי טוט אַ קוק נאָר מיט זיי.
אָבער רבקהס אויגן ברענען ווי פייער,
שוואַרץ ווי די קוילן, וואָס טיף אין דער ערד:
אַז זי הייבט זיי אויף, ווערט דאָס לעבן טייער, } 2 מאָל
אַז זי לאָזט זיי אַראָפּ — האָט דאָס לעבן קיין ווערט...

אַזעלכע ווי שרה געפינט איר ניט אין די ביכלעך,
גאָלדענע הענט האָט זי — איר זאָלט נאָר זען...
זי האָט אויסגעהעפט פאַר זיך אַ פּאָר גאָלדענע שיכלעך,
„אין זיי", זאָגט זי, „וועל איך צו דער חופּה גיין".
רבקה האָט אין איין פרייטיק אויפגענייט אַ קליידל,
און שבת האָט זי עס אָנגעטאָן צוליב מיר אין דער פרי...
גליקלעך וועט זיין דער, ווער ס'וועט נעמען אָט־דאָס מיידל
ווער פאַרמאָגט איר שיינקייט? קוקט אייך נאָר צו!
2 מאָל

איך האָב אַ מאָל אַ סוד אין אויער איינגערוימט שרהן —
האָט זי זיך צעוויינט ווי אַ פּיצעלע קינד.
„אַקעגן וואָס", פרעגט זי מיך, „ביסט דו געקומען צו פאָרן,
צו וואָס האָט דיך געבראַכט אַהערצו דער ווינט?"
אַז עס האָט זיך אין מיר צעשפּילט די ווילדע קליפּה,
האָב איך רבקהן איינגערוימט דעם אייגענעם סוד.
„נאַר! דו ווילסט אַ קוש? — שטעל פריִער אַ חופּה!
איך בין דיר ניט האָפקע, דו ביסט ניט פעדאָט!"
2 מאָל

כ'האָב געקלערט און געטראַכט, און געגעבן מיר עצות,
ביז איך האָב אַוועקגעלייגט די בושה אויף אַ זייט:
אָט אַ פּנים מע מוז נעמען די פּיס אויף די פּלייצעס,
אַזוי האָב איך געלערנט אין דער גמרא אַ פּשט.
פון דענסטמאָל אָן האָב איך מער ניט געקליבן,
נאָר שרהן און רבקהן געדענק איך גאַנץ גוט...
אוי, איך בין אַן אַלטער בחור געבליבן...
אויב איך האָב חרטה, פרעג מיך שוין ניט!
2 מאָל

צום באַדעקנס דער כלה

כלה׳ניו, וויין־זשע, וויין!

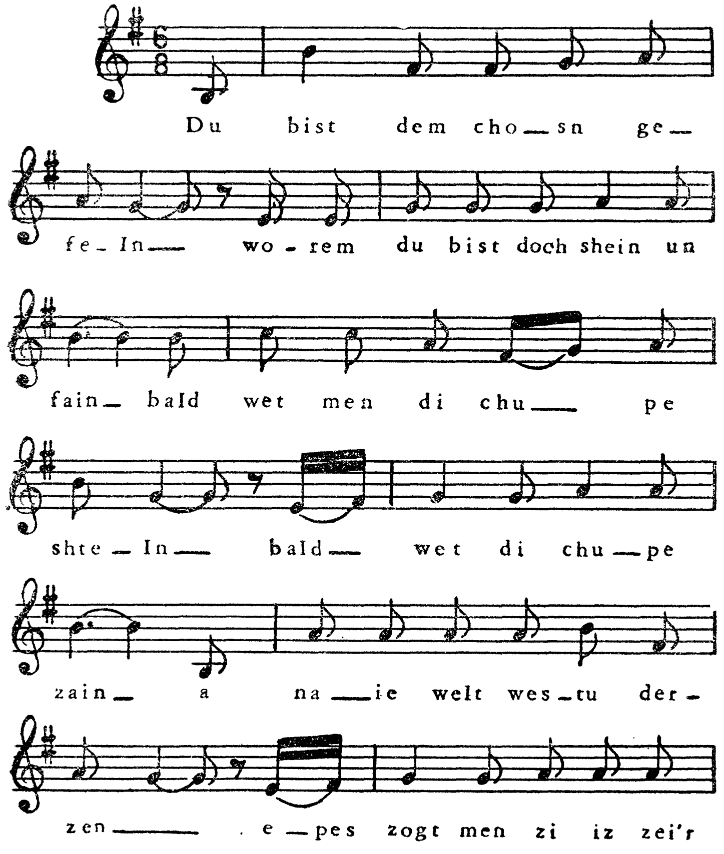

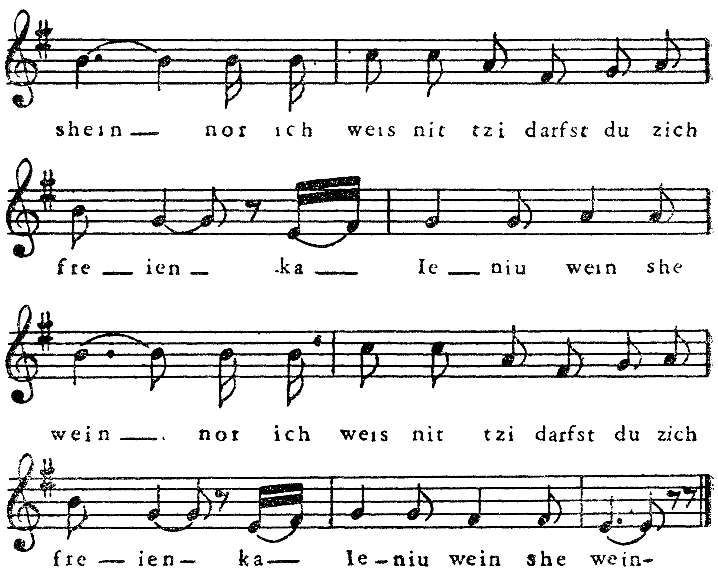

דו ביסט דעם חתן געפעלן,
וואָרום דו ביסט דאָך שיין און פיין —
באַלד וועט מען די חופה שטעלן
באַלד וועט די חופה זיין.
אַ נייע וועלט וועסטו דערזען,
עפּעס זאָגט מען, זי איז זייער שיין...
נאָר איך ווייס ניט, צי דאַרפסט דו זיך פרייען... } 2 מאָל
כלה'ניו, וויין־זשע, וויין!

מען האָט דיך אין צרות דערצויגן,
געמוטשעט זיך אָן אַ שיער,
געקוקט אין דיינע אויגן,
געציטערט איבער דיר.

דו פּילסט עס, מיין קינד, מן־הסתּמא:
דיין האַרץ איז כּשר, ריין,
פֿאַרגעס־זשע ניט טאַטע־מאַמע.
כּלהניו, וויין־זשע, וויין!
2 מאָל

דו וועסט תּמיד דערמאַנען,
וואָס דו האָסט קינדוויז געפּילט:
אָט־דאָ ביסט דו געשטאַנען,
אָט דאָרטן האָסט דו זיך געשפּילט.
די יונגע יאָרן פֿאַרשוועבן...
זיי קומען צוריק ניט צו גיין...
אַזוי פֿאַרגייט אונדזער לעבן...
כּלהניו, וויין־זשע, וויין!
2 מאָל

אַז דאָס גליק וועט דיר שיינען און לייכטן,
פֿאַרגעס ניט דעם אָרעמאַן,
דער מענטש מוז תּמיד טראַכטן,
וואָס וועט מיט אים מאָרגן זיין.
אוי, יעדער מענטש איז אָרעם,
ווי רייך ער וואָלט נישט געווען —
אַזוי זאָגן אונדזערע ספֿרים...
כּלה־ניו, וויין־זשע, וויין!
2 מאָל

אַז דיין מאַן וועט טרערן פֿאַרגיסן,
פֿאַרביטערט וועט זיין דאָס האַרץ,
זאָלסטו אים זיין לעבן פֿאַרזיסן,
פֿאַרגרינגערן זיין שמאַרץ.
דיינע קינדערלעך זאָלסט דו געבן
אונדזער אומגליק צו פֿאַרשטיין,
אַז וויינען הייסט ביי אונדז לעבן...
כּלהניו, וויין־זשע, וויין!
2 מאָל

דעם חתן פירט צו דער כלה,
באַשיט אים מיט בלומען גיך,
אָט ווען מין בעטן אַלע,
ער זאָל דיר זיין מצליח.
ווו דו ווערסט זיך ווענדן און קערן,
זאָל גאָט פאַר דיר תמיד שטיין:
ער זאָל דיינע טרערן דערהערן—
בלהניו, וויין־זשע, וויין! } 2 מאָל

די ראָד (כלהס צד)

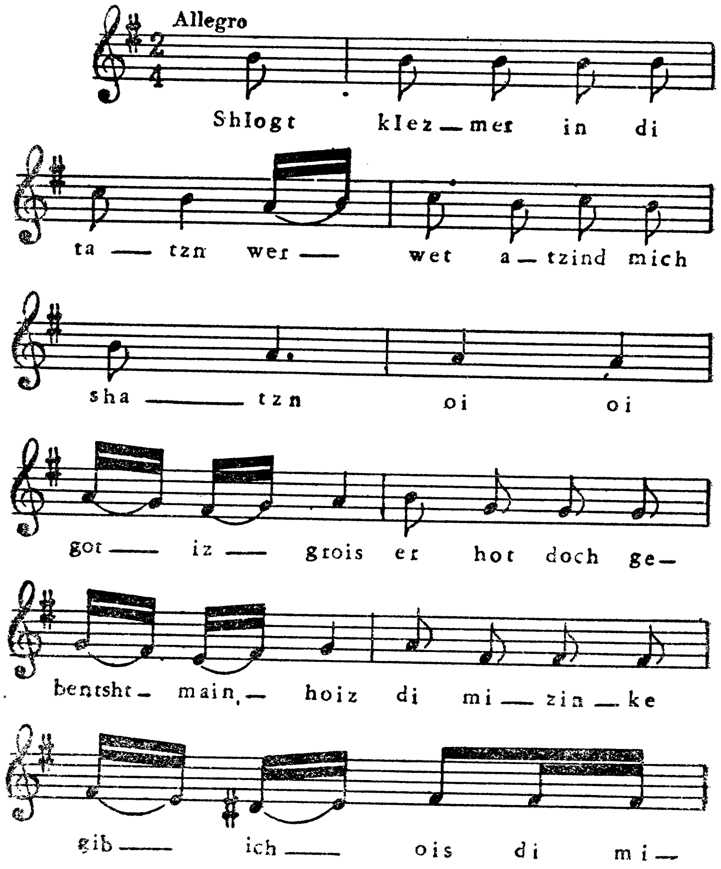

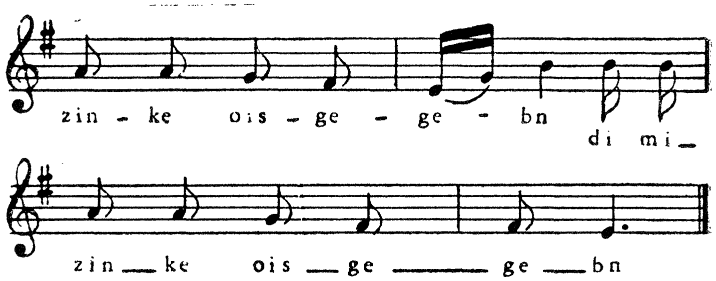

שלאָגט, קלעזמער, אין די טאַצן!
ווער וועט אַצינד מיך שאַצן?
אוי, אוי, גאָט איז גרויס!
ער האָט דאָך געבענטשט מיין הויז —
די מיזינקע גיב איך אויס,
די מיזינקע אויסגעגעבן!
די מיזינקע אויסגעגעבן!

שטאַרקער! פריילעך!
דו די מלכה, איך דער מלך!
אוי, אוי, איך אַליין
האָב מיט מיינע אויגן געזען,
ווי גאָט האָט מיר מצליח געווען —
די מיזינקע אויסגעגעבן! 2 מאָל

שטאַרקער! בעסער!
די ראָד, די ראָד מאַכט גרעסער!
גרויס האָט מיך גאָט געמאַכט,
גליק האָט ער מיר געבראַכט,
הוליעט, קינדער, אַ גאַנצע נאַכט —
די מיזינקע אויסגעגעבן! 2 מאָל

דער טרייער פעטער יאָסי
און די גוטע מומע סאָסי
האָבן מיר צום חתן־מאָל
טייערע וויינען אָן אַ צאָל
מיר געשיקט פון ארץ־ישראל —
די מיזינקע אויסגעגעבן! 2 מאָל

מאַטל! שמעון!
די אָרעמע לייט זיינען געקומען,
שטעלט זיי דעם שענסטן טיש,
טייערע וויינען, טייערע פיש!
אוי, ווי, טאָכטער, גיב מיר אַ קוש —
די מיזינקע אויסגעגעבן! 2 מאָל

אייזיק! מזיק!
די באָבע גייט אַ קאָזיק*
קיין עין־הרע, זעט נאָר, זעט,
ווי זי טופּעט, און ווי זי גייט!
אוי, אַ שמחה, אוי, אַ פרייד —
די מיזינקע אויסגעגעבן! 2 מאָל

איציק! שפּיציק!
וואָס שווייגסט דו מיט דעם שמיציק?
אויף די קלעזמער טו אַ געשריי:
צי שפּילן זיי, צי שלאָפן זיי?
רייסט די סטרונעס אַלע אויף צוויי —
די מיזינקע אויסגעגעבן! 2 מאָל

---

* קאָזאָק, „קאַזאַטשאָק“, קאַזאַקן־טאַנץ.

אַ פריילעכס (חתנס צד)

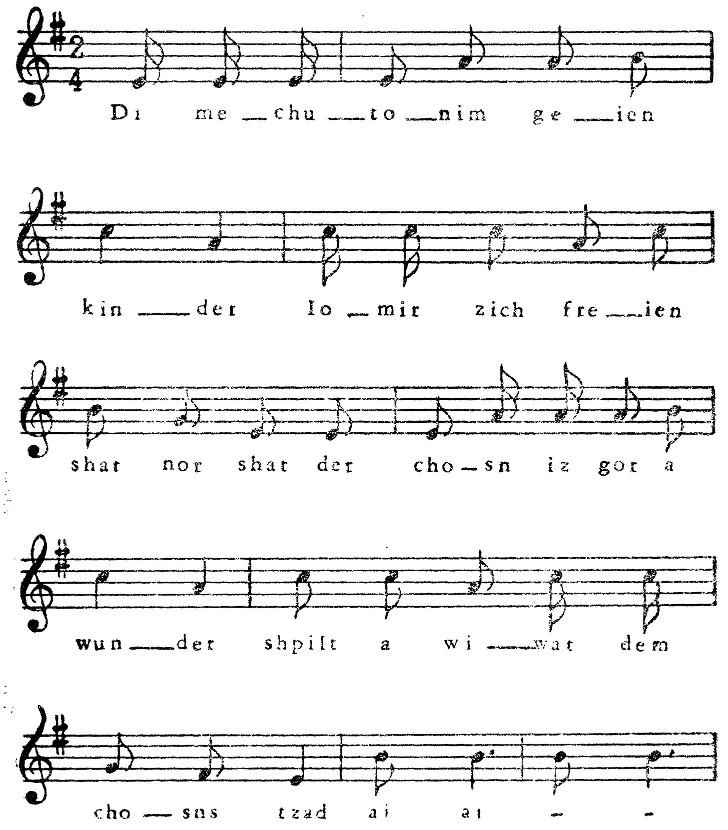

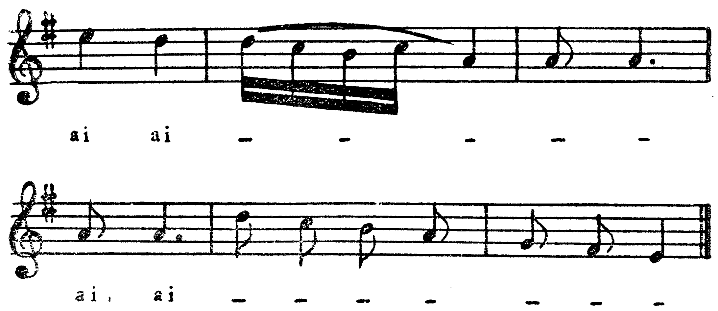

די מחותנים גייען,
קינדער,
לאָמיר זיך פרייען —
שאַט נאַר, שאַט!
דער חתן איז גאָר אַ וווּנדער —
שפּילט אַ וויוואַט דעם חתנס צד!

אַט גייט דער פעטער
קנה
מיט דער מומע חנה —
שאַט נאַר, שאַט!
דאָס איז די בעסטע מתנה,
שפּילט אַ וויוואַט דעם חתנס צד!

דעם חתנס שוועסטער
פריידל
נעמט זיך אַריין אין רעדל —
שאַט נאַר, שאַט!
זי דרייט זיך ווי אַ דריידל —
שפּילט אַ וויוואַט דעם חתנס צד!

רבי אלי דעם חתנס
פעטער
דאָס בייכל גלעט ער —
שאַט נאָר, שאַט!
ער איז פעטער פון אַלע פעטערס —
שפּילט אַ וויוואַט דעם חתנס צד!

אַט גייט דער מחותן
מינדיק,
מיט וואָס האָבן מיר פאַרזינדיקט —
שאַט נאָר, שאַט!
ער בלאָזט זיך ווי אַן אינדיק —
שפּילט אַ וויוואַט דעם חתנס צד!

נעמט ביי די הענט אייך
אַלע,
דער חתן מיט דער כלה —
שאַט נאָר, שאַט!
גאָט זאָל זיי זיין ממלא —
דעם חתנס און דער כלהס צד!

די באָבע גייט אַ טאַנץ

— 1 —

כ׳גיי און טראַכט
אַט־די נאַכט —
גאָט, ווי האָסט דו מיך דערהויבן!
אָט אַזוי,
אָט אַזוי,
וויל איך, זיסער גאָט, דיך לויבן!
אַז די ברכה קומט פון אויבן,
האָסט דו שוין מיין האַרץ דערהויבן...
און מיט פריידפולן געזאַנג
בוק איך מיך צו דיר מיט דאַנק,
אַז די ברכה קומט פון אויבן,
האָסט דו שוין מיין האַרץ דערהויבן...
אַז מען רופט דיך — וואַרטסטו ניט לאַנג.
אַ טאַנץ! אַ טאַנץ!
דער באָבען קומט אַ טאַנץ!

אוי, קינדער מיינע,
איך האָב צו גאָט קיין טענה,
אויף אַלע אייערע וועגן —
זאָל גאָט אייך גיין אַקעגן!
אַז די ברכה קומט פון אויבן,
האָסטו שוין מיין האַרץ דערהויבן.

— 2 —

איך בין שוין אויך געוועזן
יונג און שיין —
אוי, איר מעגט מיר אַלע גלייבן!

אָט אַזוי,
אָט אַזוי,
פֿלעג איך זינגען, טאַנצן, שוועבן.
אוי, איך קען אייך זאָגן, כ׳לעבן,
אַז אַ טאַנץ איז אונדזער לעבן,
אַז מען טאַנצט זיך גוט אָן,
מוז מען ענדיקן דעם קאָן.
אוי, איך קאָן אייך זאָגן, כ׳לעבן,
אַז אַ טאַנץ איז אונדזער לעבן.
וואָס־זשע הייבט דאָס האַרץ צו וויינען איצטער אָן?!
אַ טאַנץ! אַ טאַנץ!
דער באַבען קומט אַ טאַנץ!

אוי, קינדער מיינע,
איך האָב צו גאָט קיין טענה,
אויף אַלע אייערע וועגן
זאָל ער אייך גיין אַקעגן!
אוי, איך קאָן אייך זאָגן, כ׳לעבן,
אַז אַ טאַנץ איז אונדזער לעבן —
גאָט! דו אײנער ווייסט מיין האַרץ, מיין האַרץ!

— 3 —

כאָטש כ׳בין באַלד
אַכציק אַלט,
נאָר ס׳גייט נישט אין די יאָרן!
כאָטש ניט יונג,
מוזסטו גרינג
אויף דעם ים אין לעבן פֿאָרן!
לאָזן כוואַליעס איבערן גאָרן —
קוק ניט אויף די אַלטע יאָרן! —

דו מוזסט שווימען, דו מוזסט פאָרן
נענטער אַלץ צו גאָט אַרויף,
און אַזוי ביז אין דיין סוף,
לאָזן כוואַליעס איבערן גאָרן —
קוק ניט אויף די אַלטע יאָרן...
גלייב אין גאָט און נאָר אויף אים פאַרהאָף!
אַ טאַנץ! אַ טאַנץ!
דער באַבען קומט אַ טאַנץ!

אוי, קינדער — — —

דער זיידע מיט דער באַבע

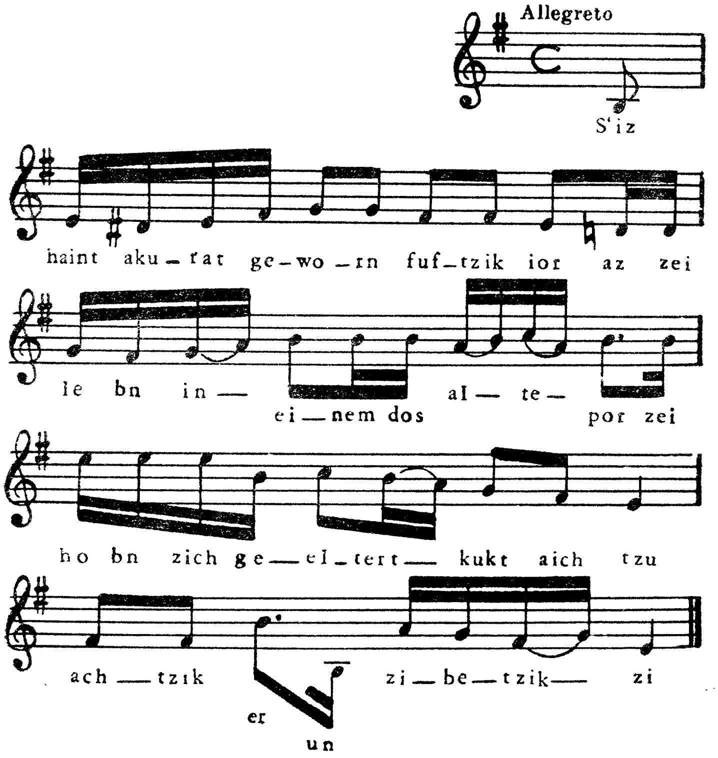

ס׳איז היינט אַקוראַט געוואָרן פופציק יאָר,
אַז זיי לעבן אינאיינעם, דאָס אַלטע פּאָר:
זיי האָבן זיך געעלטערט — קוקט אייך צו! —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

כאָטש דער זיידע מיט דער באָבע זיינען קורץ און קליין,
נאָר דער זיידע מיט דער באָבע זיינען מלא חן:
ער מיטן שפּיצעכדיקן בערדעלע, מיטן גוידערל זי —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

גאָט האָט זיי מיט עושר און כבוד באַגליקט,
אין לעבן האָבן זיי זיך קיין מאָל ניט געקריגט:
נאָר „נאָטעלע“, נאָר „באָבעלע“ רופן זיי זיך צו —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

זיי זיינען היינט געגאַנגען ביידע אין שול
און האָבן דאָרט טאַקע געדאַוונט פיל;
גאָט האָט זיי געהאָלפן — ברוך הוא! —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

פון דער שול זיינען זיי אַהיים געגאַנגען גלייך,
אויפן טיש איז שוין געשטאַנען לעקעך אַ סך,
און די אייניקלעך האָבן געוואַרט שוין פון אין דער פרי —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

דער זיידע האָט זיך געוואַשן פון דער זילבערנער טאַץ,
אויפגעגעסן האָט דאָס אייניקל, איך זאָג אייך, אַ שאַץ,
יענטעלע, די שוואַרץ־חנעוודיקע, אָט־אָ־די —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

דער עולם האָט זיך, קיין עין־הרע, געזעצט צום טיש,
און אַז מע האָט אויפגעגעבן די פייערדיקע פיש,
האָט אַ דרשה געזאָגט ר׳ הערשעלע־צבי —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

ווי דער זיידע איז געווען תמיד אַ פרומער ייִד,
ייִדן טאָן גוטס איז ער קיין מאָל ניט מיד,
דערפאַר העלפט אים גאָט, אי שפּעט, אי פרי —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

און ווי די באָבע איז געווען אַ ווייבעלע מלא חן,
דאָס צירונג פּאַסט איר נאָך איצטער, זאָגט אַליין!
די באָבע האָט געטאָן אַ שמייכל דערצו —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

דער עולם האָט גענומען צו ביסלעך וויין
און דעם זיידן מיט דער באָבען אין ראָד אַריין,
די אייניקלעך האָבן געפּליעסקעט צו —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

מע האָט געזען, דער עולם זאָל זיך ניט פּרי צעגיין,
דער פעטער לייבוש האָט זיך געלאָזט אַ קאָזאַק אַליין,
די מומע סאָסי איז געגאַנגען אַקעגן אויף איין קני —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

אַזוי האָבן זיי געהוליעט ביז האַלבער נאַכט.
„באָבעלע — זאָגט דער זיידע — אַ גוטע נאַכט!
שלאָף מיר געזונט און דעק זיך גוט צו! —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

דער זיידע איז געווען שוין זייער אַלט,
איז ער אַנטשלאָפן געוואָרן באַלד...
די באָבע האָט ניט געקאָנט מאַכן די אויגן צו —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

זי האָט זיך דערמאָנט, אָט־דאָ, ליגנדיק אין בעט,
ווי מע האָט איר נאָטען פאַר אַ חתן גערעדט,
אַ מופלג איז ער געווען און שיין דערצו —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

די באָבע האָט אָנגעהויבן צו דרימלען מיטאַמאָל,
איר חלום וועל איך אייך דערציילן אַן אַנדערש מאָל...
לאָמיר זיי ביידע שוין לאָזן צו רו —
אַכציק ער און זיבעציק זי.

דער ווינטער

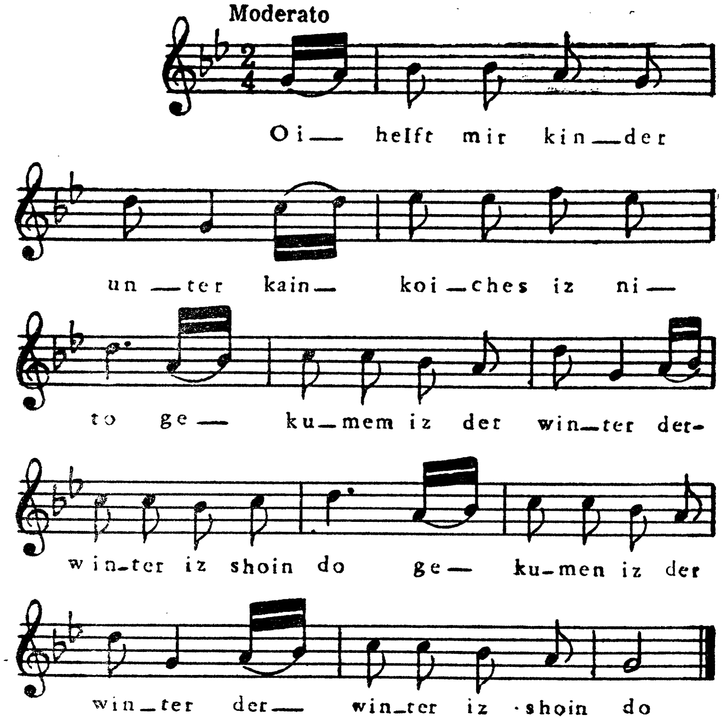

אוי, העלפט מיר, קינדער, אונטער —
קיין כוחות איז ניטאָ.
געקומען איז דער ווינטער,
דער ווינטער איז שוין דאָ!

ער פרעגט קיינעם קיין דעות,
ער קומט ווי צו זיך אַהיים,
מיט דער ווייסער באָרד און פאות,
מיט דער ווייסער, גרויסער ברעם.

דורך טאָל און וועלדער יאָגט ער,
געהויקערט צו דער ערד;
מיט זיך אַ בעזעם טראָגט ער
און קערט, און קערט, און קערט!

מיט שניי געבעט די פעלדער,
פאַרפרוירן שטייט דער וואַלד,
די פעלדער און די וועלדער —
זיי ברומען: קאַלט! ס'איז קאַלט!

אין בעט ליגט קראַנק מיין שיינדל,
מיט איר דאָס קליינע קינד,
נישטאָ אין שטוב קיין שפענדל,
אין פענצטער וויינט דער ווינט...

ער שוויגט, דער אַלטער זיידע,
ער מאַכט זיך ניט פון דעם,
ער לאַכט אין די פויסטןביידע
און שאָקלט מיט דער ברעם...

ער וויל קיינעם ניט שוינען,
כאַטש שריי, כאַטש וויין אַן שיער...
וווּ צער און עלנט וווינען,
דאָרט קלאַפּט ער אין דער טיר.

אוי, העלפט מיר, קינדער, אונטער —
קיין כוחות איז ניטאָ.
געקומען איז דער ווינטער,
דער ווינטער איז שוין דאָ!

שמחת תורה

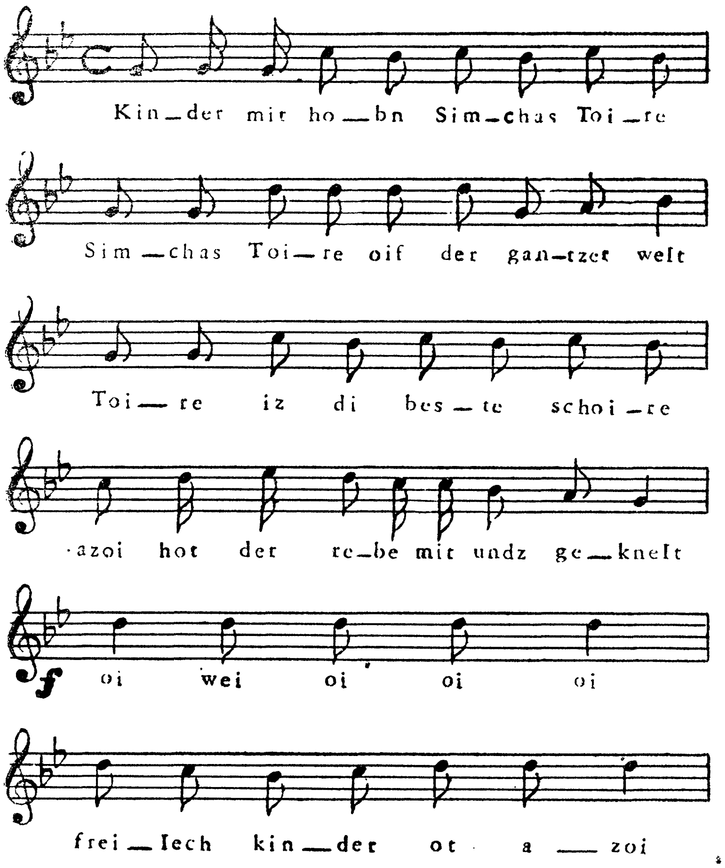
Kin_der mir ho_bn Sim_chas Toi_re
Sim_chas Toi_re oif der gan_tzer welt
Toi_re iz di bes_te schoi_re
azoi hot der re_be mit undz ge_knelt
f
oi wei oi oi oi
frei_lech kin_der ot a_zoi

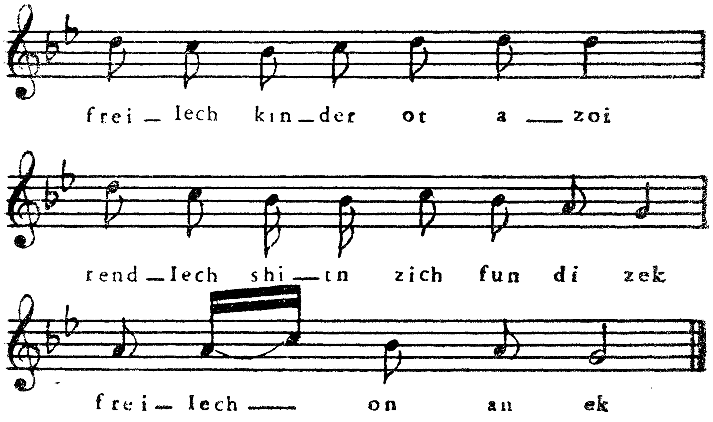

קינדער, מיר האָבן שמחת־תורה,
שמחת־תורה אויף דער גאַנצער וועלט.
תורה איז די בעסטע סחורה —
אַזוי האָט דער רבי מיט אונדז געקנעלט.

אוי, ווײ, אוי־אוי־אוי!
פריילעך, קינדער, אָט אַזוי!
רענדלעך שיטן זיך פון די זעק,
פריילעך — אָן אַן עק!

כאָטש איך בין מיר אַן אָרעם ייִדל
און עס דאַרט מיר גוט דער מוח,
שמחת־תורה זינג איך אַ לידל,
און מאַך אַ גוטע כוסה אויך.
אוי, ווײ — — — —

ווער סע קען ניט מײַנע צרות,
זאָל זײ ניט קענען — זאָג איך אײַך;

נאָר טאַקע גלייך מיט אַלע שררות
בין איך שמחת־תורה רייך.
אוי, ווי — — —

דבורה, גיב מיר די נייע קאַפּאָטע,
איך וועל זי אָנטאָן טאַקע אַצינד.
איך וועל דיר זאָגן, אַלצדינג איז בלאָטע,
אַבי מען איז, ברוך־השם, געזונט!
אוי, ווי — — —

ווו איז בערל און ווו איז דוואָשע?
רוף זיי אַלע אין שטוב אַריין!
די מומע סאָסי, דעם פּעטער יאָשע,
זאָלן זיי אַלע פריילעך זיין!
אוי, ווי — — —

שמחת־תורה — פון גאָט אַ מתנה —
זאָל אונדז תמיד הייליק זיין!
אַפילו די שטערן מיט דער לבנה
זיינען געגאַנגען טרינקען ווײַן...
אוי, ווי — — —

דבורה, גיס־זשע נאָך אָן אַ גלעזל
פון דעם יום־טובדיקן ווײַן!
וואָס האָסט דו אַראָפּגעלאָזט דאָס נעזל?
אַ רוח אין מיינע שונאימס טאַטן אַריין!
אוי, ווי — — —

אוי, ווי, דבורה, וואָס האָסט דו מורא,
כ׳בין אַ ביסל פריילעך, כ׳קען ניט שטיין?
דבורה לעבן, שמחת־תורה —
ווער איז ניט פריילעך? זאָג אַליין!
אוי, ווי — — —

צי עס דרייען זיך מיט מיר די גאַסן,
צי עס דרייט זיך מיט מיר די שטוב *
דבורה, אָט האָסט דו באמת געגאָסן! —
לעבן זאָלסטו דו, דאָס לעבן איז ליב!!!
אוי, ווײ — — —

קינדער, מיר האָבן שמחת־תורה,
שמחת־תורה אויף דער גאַנצער וועלט.
תורה איז די בעסטע סחורה —
אַזוי האָט דער רבי מיט אונדז געקנעלט.

אוי, ווײ, אוי־אוי־אוי!
פריילעך, קינדער, אָט אַזוי!
רענדלעך שיטן זיך פון די זעק —
פריילעך אָן אַן עק!

---

* וו. גראַמט „שטיב" מיט „ליב".

די באָבע

כ׳ליג און טראַכט
טאָג ווי נאַכט,
גאָט זאָל מיך דערהערן —
ביסט שוין באַלד
צוואַנציק אַלט,
צייט אַ חתן ווערן.

חנהלע,
בריינעלע —
אוי, אַ דימענט יעדע...
רחלע,
ברכהלע —
הימל־שטערן ביידע!

אונדזער שטאָט
איז אַ סאָד,
וואַקסן דען ניט בלומען?
קלייב דיר אויס
פון זיי אַ רויז,
מיר צוליב, בנימין.

כאַנטשעניו,
שפרינצעניו —
קענען נאָר געפעלן!
ריקעלע,
מיקעלע —
פאַרן קייסער נאָר צו שטעלן!

צירעלע,
מירעלע,
גאָלדענע צוויי קינדער;
גיטעלע,
ריטעלע —
כ׳זאָג דיר, גאָר אַ ווונדער!

כ׳ליג און טראַכט
טאָג ווי נאַכט:
וואָס איז דאָס מיט דיר, בנימין?
ביסט שוין באַלד
צוואַנציק אַלט —
און ביסט אַ בחור נאָך, בנימין?

פערעלע,
שרהלע —
גאָר צוויי שיינע טויבן!
פעסעלע,
גנעסעלע —
וואָס איז דאָ צו קלויבן?

אונדזער שטאָט
איז אַ סאָד
פון הוילע, שיינע בלומען...
קלייב דיר אויס
פון זיי אַ רויז,
מיר צוליב, בנימין!

דער שדכן משה־אהרן

וואָס האָט מען דאָ די וועלט צו נאַרן
און צו ריידן אַזוי פֿאַרשטעלט —
איך בין דער שדכן משה־אהרן,
און ס׳שמט מיט מיר די וועלט.
מיך קען אי רייך, מיך קען אי אָרעם,
איר קענט מיר גלייבן אויף מיין וואָרט,
אַז איר וועט פֿאָרן קיין צפֿון אָדער דרום —
טרעפֿט איר מיך תּמיד אויף מיין אָרט.

אין די פּערעדניעס * האָב איך פֿיינט צו אַרן, **
ס׳מעג ביים גרעסטן נגיד זיין:
„ר׳ משה־אהרן, ר׳ משה־אהרן,
איך בעט אייך, קומט אין זאַל אַריין!״
דאָ גיי איך מיט דעם קאַפּעליוש נאָך דער מאָדע,
דאָס העלפֿט צום שידוך גאָר אַ סך —
הייבן הייב איך אָן צו ריידן פֿון דער פּאַגאָדע ***
דערנאָך גיי איך איבער צו דער זאַך.

דאָ מוז מען וויסן ווי צו דרייען דעם שליסל,
אָט־דאָס פֿאַרשטיי איך אַקוראַט,
דאָ מוז מען זיין אַ דאָקטער אַ ביסל,
און טאַקע אַ שטיקל אַדוואָקאַט.
דאָ מוז מען וויסן אַלע סעקרעטן
און ווי דער דייטש זאָגט: „זיי ניכט דוס״ ****!
נעם איך אַרויס אַלע פּאָרטרעטן
און צעלייג מיך מיט מיין קראָם...

נומער איינס: קוקט מיט מיינע אויגן,
קיין מאָל ערגער זאָל ניט זיין:

---

* (רוס׳) קאָרידאָרן, וועסטיבלען. — ** וואַרטן. — *** וועטער. — **** נאַריש!

זי האָט זיך אונטערגעשפּאַרט מיט דעם עלנבויגן,
קלוימערשט קוקט זי אין בוך אַריין,
דאָ מעג מען איינשטעלן דאָס לעבן,
מען דאַרף נאָר האָבן אַ ביסל קוראַזש,
דאָ גיט מען פּופּציק טויזנט, כ׳לעבן,
און אַ קוואַרטיר אין בעל־עטאַזש *...

וואָס זאָגט איר עפּעס אויף דעם אַנטיקל,
אין אירע אויגן איז דאָ חן אַ סך,
איך וואָלט מיר גענומען אָט־דאָס שטיקל,
איך זאָל זיין אַ בחור, שוועד איך אייך...
נאָר זי איז משוגע מסתמא,
איך קאָן איר ניט צוטרעפן אַקוראַט:
איך האָב איר געגעבן אַ דאָקטער, שרייט זי: „מאַמע!
ניין, איך וויל דווקא אַ קאַנדידאַט **!"

האָב איך איר אַ קאַנדידאַט געפונען,
איך האָב אים אויסגעקראַצט פון ארץ־ישראל —
שרייט זי: „מאַמע"! — זי איז פון דעם זינען —
זי וויל ביידע מיטאַמאָל...

וואָס זאָל איך אייך זאָגן, גלייבט מיר אַלע,
ס׳מאַכט זיך, איך ווער פּשוט צעדולט ***:
דאָ גיב אַ חתן, דאָרט אַ כלה,
יענעם שיק צוריק דאָס בילד...
טאַטעניו! ביז מען דערלעבט צו הערן,
אַז חתן־כלה האָבן זיך געזען,
קאָן מען גיכער משוגע ווערן
און פאַרלירן אַלע ציין...

---

* (פראַנצ׳) ווי עס פירט זיך ביי מיוחסים (אויפן 2טן גאָרן). — ** אַזאַ וואָס פּרעטענדירט צו פאַרנעמען גרויסע אַמטן ביי קהל. — *** משוגע.

די קאָן נישט פאָרן — זי האָט באַקומען דעם קאַטאַר,
ביי אים האָט זיך צעבראָכן אין וועג אַ ראָד,
די וויל זיך מיט אים זען אין טעאַטער,
די אַנדערע — אין אויסלאַנד, אין אַ באָד...
וואָס טויג אייך דאָס פאָרן און דאָס ריפּען* —
וואָלט דען ניט, כ׳לעבן, בעסער געווען
לאָזן זיי גיכער שטעלן אַ חופּה
און זען וועלן זיי שוין במילא זען.

און אַז דער שידוך איז געלונגען
און איך האָב אין אים גאָר פאַרגעסן גאָר,
הייבן זיי מיך אָן גוט צו באַזינגען
און צו פאַרשעלטן מיינע יאָר...
זיי הייבן זיך אָן ביי די קעפּ צו רייסן
און צו פאַרשעלטן דאָס געביין —
לאָזן זיי זיך רייסן, לאָזן זיי זיך בייסן,
לאָזן זיי זיך אַרויסנעמען די ציין...

צי ווייסן זיי ניט, אַז גאָט זיצט אויבן
און פירט אונטן מיט זיין גרויסער האַנט,
און מיך האָט ער צו דער מדרגה דערהויבן,
איך זאָל זיין אַ שדכן אין גאַנצן לאַנד.

זייט מיר געזונט, און טאַקע אַלע,
מיר וועלן זיך נאָך זען מן־הסתם,
אַז איר וועט דאַרפן אַ חתן אָדער אַ כלה,
קלאַפּט צו מיר אַ טעלעגראַם;
מיר וועלן, כ׳לעבן, זיך ניט נאַרן —
איך האָב די סחורה, איר דאָס געלט...
איך בין דער שדכן משה־אהרן,
און ס׳שמט מיט מיר די גאַנצע וועלט...

* קראַצן, שאָבן, זוכן, אויספּרווון (דאָס קול, די פידל).

דער פאָדעם

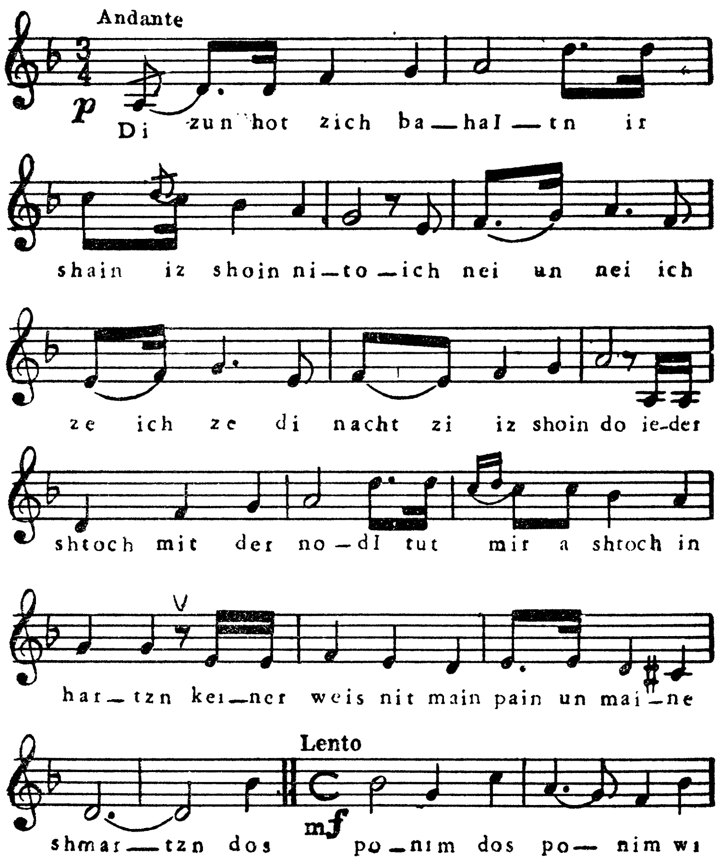
Andante
p
Di zun hot zich ba—hal—tn ir
shain iz shoin ni—to—ich nei un nei ich
ze ich ze di nacht zi iz shoin do ie-der
shtoch mit der no—dl tut mir a shtoch in
har—tzn kei—ner weis nit main pain un mai—ne
Lento
mf
shmar—tzn dos po—nim dos po— nim wi

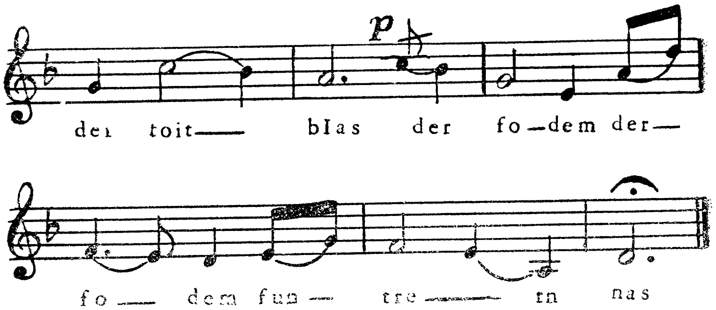

די זון האָט זיך באַהאַלטן,
איר שיין איז שוין ניטאָ.
איך ניי און ניי,
איך זע, איך זע *
די נאַכט — זי איז שוין דאָ.
יעדער שטאָך מיט דער נאָדל
טוט מיר אַ שטאָך אין האַרצן...
קיינער ווייס נישט מיין פּיין און מיינע שמאַרצן.
דאָס פּנים, דאָס פּנים,
ווי דער טויט בלאָס;
דער פאָדעם, דער פאָדעם
פון טרערן נאָס.

דער טאַטע איז געשטאָרבן,
די מאַמע אין שפּיטאָל.
איך ניי און ניי,
איך זע, איך זע
איר ווייטיק אַלע מאָל.
כ׳גיי מאָרגן צו דער מאַמען

* וו. גראַמט „ניי" (פון נייען) מיט „זע", ווייל אין זיין דיאַלעקט ווערט אַרויסגערעדט „איך זיי", אַנשטאָט „איך זע".

אויף אַ גאַנצע נאַכט —
מאַמע, איך האָב דיר מיין נשמה געבראַכט.
דאָס פּנים, דאָס פּנים — — — —

דוד האָט אָפּגעשיקט די תנאים —
ווײַ איז מיינע יאָר!
איך ניי און ניי,
איך זע, איך זע
גענאַרט האָט ער מיך גאָר!
ער גייט אַן אַנדער מיידל.
אַ כלה, יאָ, מיט געלט...
וויסט און פינצטער איז מיין וועלט!
דאָס פּנים, דאָס פּנים — — — —

ביי דער שווערסטער אַרבעט
שטייט דודס בילד פאַר מיר.
איך ניי און ניי,
איך זע, איך זע
גליקלעך איז ער מיט איר!
נאָר וואָס איז זי דאָ שולדיק —
זי האָט דאָך אויך אַ האַרץ...
אפשר פילט זי דעם אייגענעם שמאַרץ!
דאָס פּנים, דאָס פּנים — — — —

דאָס ליכט איז אויסגעגאַנגען,
נאָר ס'גייט ניט אויס מיין קלאָג.
איך ניי און ניי,
איך זע, איך זע
ס'איז שוין געוואָרן טאָג.
אָפּגעריסן האָט זיך דער פאָדעם,
ווי מיין האַרץ, אויף צוויי...
טרערן גיסן, טרערן טראָפּען אויף זיי.

דאָס פּנים, דאָס פּנים,
ווי דער טויט בלאַס;
דער פאָדעם, דער פאָדעם
פון טרערן נאַס.

דאָ אויף דער פּריזבע *

דאָ אויף דער פּריזבע בין איך געזעסן
און האָב אַ פייגעלע געזען,
ס׳האָט זיך זיין קערנדל געגעסן,
געזונגען, געשפּרונגען מלא חן.
אָבער איך זיץ דאָ באַוואַשן מיט טרערן,
ערטערוויז צאַפּט זיך פון מיר דאָס בלוט.
גאָטעניו, זאָלסט מיין תפילה דערהערן,
וואָלסט מיך גענומען צו זיך די מינוט.
(2 מאָל)

ווײַן־סוחרים זיינען צום טאַטן געקומען
און איך האָב געהערט, וואָס זיי האָבן געשמועסט,
דו האָסט אַן אַנדער ווייב דיר גענומען
און מיינע יאָרן פאַרוויסט.
דו האָסט געלאָזט מיך מיט צוויי פּיצלעך קינדער,
און דאָס דריטע איז אונטער דעם האַרץ.
זיי זוכן, זיי פרעגן יעדער באַזונדער:
— ווו איז דער טאַטע — גרויס איז דער שמאַרץ.
(2 מאָל)

---

* דרויסנבאַנק, אויפן גאַניק אָדער ביים אַריינגיין אין אַ דאָרפישער שטוב.

איך קאָן מיר קיין אָרט דאָ אַצינד ניט געפינען,
אַזוי האָסט דו מיין וועלט פאַרשטערט;
נעם איך מיר רויטע פעדער שפינען,
ווערן זיי שוואַרץ אַזוי ווי די ערד.
פון מיינע טרערן, פון מיינע ווייען
גייען מיינע כוחות צוביסלעכווייז אויס.
וויל איך דעם קינד אַ פאָר העמדלעך נייען,
קומען פון זיי תכריכים אַרויס...
(2 מאָל)

אָבער געדענקסטו, וואָס דו פלעגסט מיר זאָגן,
אַז ס׳האָבן מיט מיר געוויינט די ווענט;
שטיינער און ליים האָסטו צוגעזאָגט טראָגן —
היינט טראָגסטו זי דאָרט אויף דיינע אייגענע הענט.
אָבער דו מיינס, אַז איך בין שטאַרקער פון אייזן
און אָן דיר איז מיר דאָס לעבן מיר ליב?
צוגעזאָגט האָסטו אַ וועלט מיר צו ווייזן
און האָסט מיר אָנגעוויזן אַ גרוב.*
(2 מאָל)

דאָ אויף דער פריזבע בין איך געזעסן
און איך האָב אַ פייגעלע געזען —
ס׳האָט זיך זיין קערנדל געגעסן,
געזונגען, געשפרונגען מלא חן.
אָבער איך זיץ דאָ באַוואַשן מיט טרערן,
עמערווייז צאַפּט זיך פון מיר דאָס בלוט.
גאָטעניו, זאָלסט מיין תפילה דערהערן —
וואָלסט מיך גענומען צו זיך די מינוט.
(2 מאָל)

** וו. גראַמט „ליב״ מיט „גריב״.

וואס מער ס'בלוטיקט מיין הארץ...

טרערן

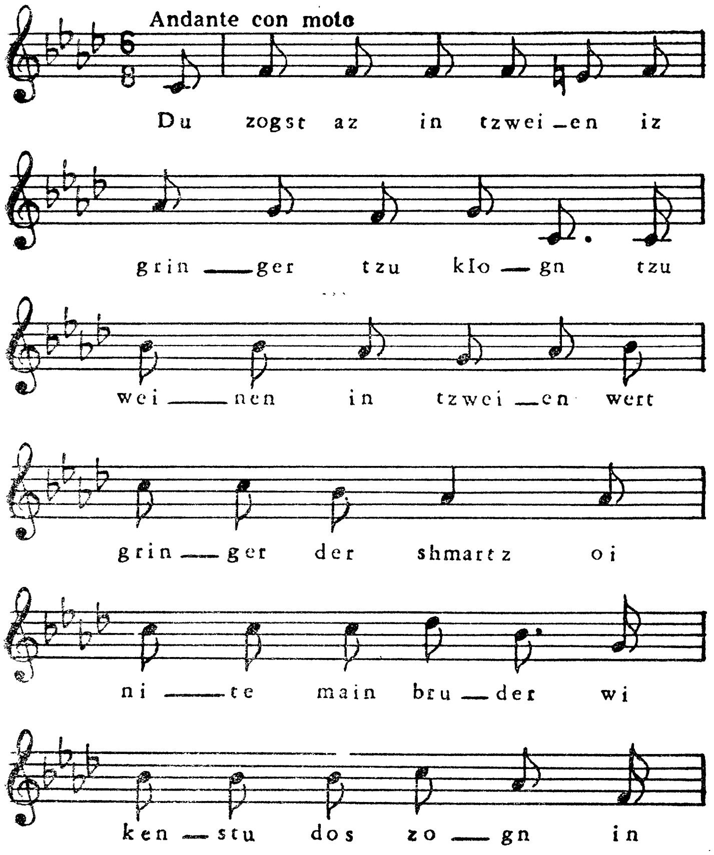
Andante con moto
Du zogst az in tzwei — en iz
grin — ger tzu klo — gn tzu
wei — nen in tzwei — en wert
grin — ger der shmartz oi
ni — te main bru — der wi
ken — stu dos zo — gn in

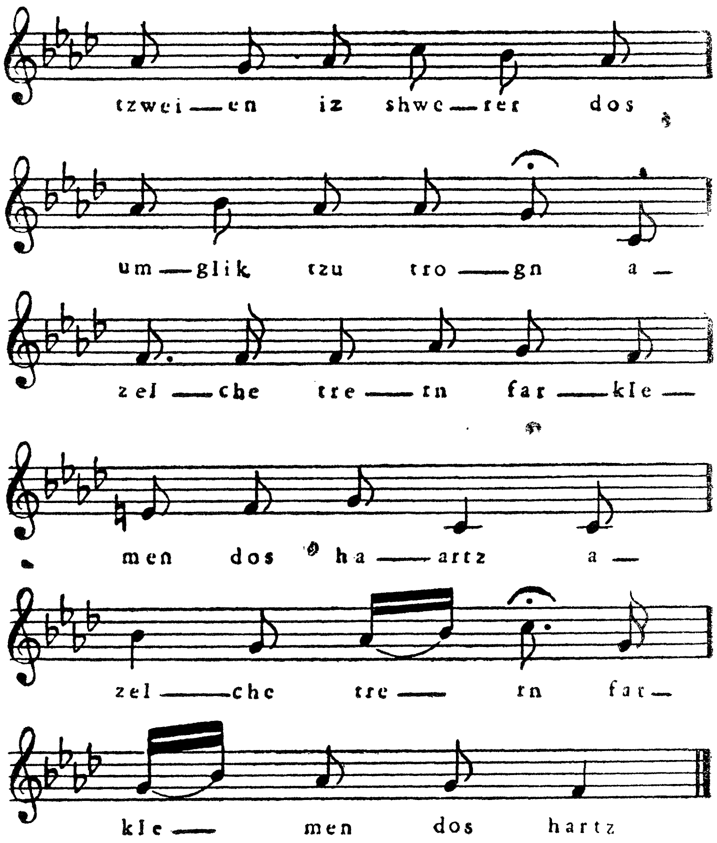

דו זאָגסט, אַז אין צווייען איז גרינגער צו קלאָגן,
צו וויינען אין צווייען ווערט גרינגער דער שמאַרץ —
אוי, ניטע, מיין ברודער, ווי קענסטו דאָס זאָגן?

אין צווייען איז שווערער דאָס אומגליק צו טראָגן,
אַזעלכע טרערן פאַרקלעמען דאָס האַרץ

איינס קען איך דיר זאָגן, איינס קען איך דיר שווערן:
מיין האַרץ האָב איך אויסגעוויינט לאַנג שטילערהייט,
ווען קיינער פון איך פלעג ניט זען מיינע טרערן,
ווען גאָט נאָר אַליין פלעג אין שטילן מיך הערן,
פלעגט גרינגער מיר ווערן מיין צער, מיין לייד.

מיט איין בליק...

מיט איין בליק איז מיין גליק
מיט דיר אַוועקגעפלויגן...
ווו איך שטיי און ווו איך גיי,
שטייסט דו פאַר מיינע אויגן;
אי דאָ, אי דאָרט, אויף יעדן אָרט,
דערמאָן איך דיך, מיין לעבן —
וואָס וואָלט איך ניט געגעבן,
איך זאָל טון אויף דיר אַ קוק!

אומעטום בלאָנדזשע איך אַרום
און זע בלומען שיינע,
נאָר דו, נאָר דו, קוק איך מיך צו,
ביסט געווען די איינע,
וואָס כ'האָב אַמאָל, אויף בערג און טאָל,
געזוכט אויף מיין לעבן —
אוי, וואָס וואָלט איך ניט געגעבן,
איך זאָל טון אויף דיר אַ קוק!

נאָך איר

ניט אַזוי דער טאָג, דער שיינער,
האָט מיך צוגעצויגן,
ווי דיין פנים, דימענט ריינער,
דיינע זיסע אויגן.
ניט אַזוי די זיסע בשמים
פון די גרינע וועלדער,
ווי דיין שיינקייט אונטער בלומען
אויף די ווייטע פעלדער.
ניט אַזוי די טרויער־טענער
פון די הימל־שטערן,
ווי דיין ליד וואָס האָט פון שטיינער
אויסגעריסן טרערן.
ס׳לעצטע מאָל האָסט דו געזונגען —
וואָלט איך דעמאָלט וויסן!
האָסט דאָס האַרץ מיר דורכגעדרונגען
און עס אויסגעריסן...
איז דאָס אומגליק פּאָרט געקומען,
מיך צו דר׳ערד געבויגן,
און אויף אייביק צוגענומען
מיינע זיסע אויגן!...
דו האָסט מיר געזונגען לידער,
כ׳וועל זיי שוין ניט הערן,
פון דעם לייד, פון דיינע ברידער
און פון זייערע טרערן.
וואָס־זשע שיינט דער טאָג, דער שיינער,
און די הימל־שטערן?
אַז איך בין געבליבן איינער,
איך מיט מיינע טרערן...

דער שטיין

אין אַ סטעפּ, ווו ווינט און קעלטן
יאָגן מיט געוויין,
איז געלעגן, ווייט פון וועלטן,
עלנט, וויסט, אַ שטיין.

עלנט איז ער דאָרט געלעגן
צו דעם אומגליק גרייט...
מיט אַ טרויעריקן ניגון
האָט דער ווינט געווייט.

ניט געוווּסט האָט ער פון פריידן
אויף דער וויסטער ערד,
קיינער האָט פון זיינע ליידן
אויף דער וועלט געהערט.

נאָר דער הימל מיט די שטערן,
מיט אַ שטיל געוויין,
האָבן דאָס מיט הייסע טרערן
תמיד צוגעזען.

און אַז ס׳פלעגט שטאַרק פינצטער ווערן
און אַ ווינט פלעגט וויען,
פלעגן טרערן פון די שטערן
פאַלן אויף דעם שטיין.

יאָרן, טעג זיינען פאַרגאַנגען,
טרערן מער און מער —
און דער שטיין איז זיך צעגאַנגען
אין אַ שטילער טרער...

גיב די האַנט, איך וויל דיר זינגען,
ס'איז דאָס לעצטע מאָל...
זאָל דאָס ליד אין האַרץ דורכדרינגען —
וויינען בערג און טאָל.

טרערן ליגן אין די לידער,
אויפן האַרץ אַ שטיין...
אוי, איר וועלטן! אוי, איר, ברידער!
הערט איר מיין געוויין?

אויף איר קבר

פון דעם ים, דעם וויטן,
האָט מיך לייד געטראָגן,
כ'בין צו דיר געקומען
דיין קבר צו באַקלאָגן.

דאָרט, אויף דעם בית־עולם,
אויף דעם פעלד, דעם אַלטן,
האָט מען דיך געטראָגן,
האָט מען דיך באַהאַלטן.

אוי, כ'בין אַלט, צעבראָכן,
מיד איז יעדער אבר,
פינצטער איז מיר, דינה,
ווי ביי דיר אין קבר!

דאָרט אַרויף, קיין דרום,
וויל איך מיך דערמאָנען,
צווישן אַלטע קברים
איז דיין שטיין געשטאַנען...

וואָס מער ס׳בלוטיקט מײַן האַרץ

וואָס מער ס׳בלוטיקט מײַן האַרץ,
וואָס מער כ׳פֿיל אין אים קעלט,
וואָס מער טיפֿער מײַן שמאַרץ –
איז מיר ווייטער די וועלט...

וואָס מער ס׳בלוטיקט מײַן האַרץ,
וואָס מער לײַדן עס האָט,
וואָס מער טיפֿער מײַן האַרץ —
איז מיר נענטער אַליץ גאָט!

דו האסט גענוג געליטן!

שוואַרצע וואָלקנס זע איך ציען

שוואַרצע וואָלקנס זע איך ציען,
גאָט ווייס וווהין זיי גייען...
אפשר גייען זיי קיין ציון,
דאָרט די מאַמע צו זען... } 2 מאָל

זי צו זען און און צו זאָגן
פון דעם האַרץ אַרויס,
ווי מיר וויינען און ווי מיר קלאָגן
און ווי דאָס חיות גייט־אויס. } 2 מאָל

איינגעהילט אין אַ דעקטוך אַ שווערן
זיצט די מאַמע אויף דער ערד —
דאָ זיצט זי שבעה און גיסט הייסע טרערן
גאָט האָט אַוודאי געהערט. } 2 מאָל

דעק־אָפּ דיין דעקטוך, טייערע מאַמע,
לאָז אונדז דיך צו זען,
אַז דו וויינסט אַזוי ביטער — מן הסתמא
איז אַן אומגליק געשען. } 2 מאָל

ווי זאָל איך ניט וויינען, ווי זאָל איך ניט קלאָגן,
און זיצן דאָ אויף דעם אָרט —
אַז מ׳האָט געהרגעט, געקוילעט, געשלאָגן
מיינע קינדער דאָרט? } 2 מאָל

דער ייִד אין וועג

(טרילאָגיע)

1. דער חלום

דאָרטן, אונטער דעם בוים, שלאָפט זיך רויִק דער ייִד.
אוי, זיין פנים איז שוואַרץ, יעדער אבר איז מיד;
יעדער אבר איז מיד און צעבלוטיקט די פיס...
נאָר ער שלאָפט אַזוי שטאַרק, נאָר ער שלאָפט אַזוי זיס...
ער איז איצטער אין וועג, אי בייטאָג, אי ביינאַכט.
ער איז איצטער אין וועג, אי פאַרשטויבט, אי פאַרשמאַכט.
יעדער אבר איז מיד און צעבלוטיקט די פיס.
נאָר ער שלאָפט אַזוי שטאַרק, נאָר ער שלאָפט אַזוי זיס.
ניטע, וועקט אים ניט אויף — ווייל דעם אָרעמען ייִדן!
גייט פאַרביי, גייט אַוועק! לאָזט אים רוען צופרידן!
אין שלאָף פילט ניט דער מענטש אַזוי ביטער דעם שמאַרץ;
אין שלאָף רוט די נשמה, דאָס פאַרביטערטע האַרץ.

און עס חלומט זיך אים: גרינע וועלדער אין טאָל,
בלומען בליִען אויף זיי אָן אַן עק, אָן אַ צאָל,
און וואָס טיפער ער גייט, אי וואַלד־אויס, אי וואַלד־איין.
שיינט די זון אויף אים מער מיט איר פּראַכט, מיט איר שיין.
ער דערמאָנט זיך אַצינד אין אַמאָליקער צייט,
וויפל לייד, וויפל צער ער האָט, נעבעך, געהאַט...
ער דערמאָנט זיך אַצינד — אוי, די צייט איז ניט ווייט —
ס'איז פאַרשוווּנדן די צייט און פאַרווייט ווי דער רויך...
און די די זון, און די זון שיינט, און שפּיגלט זיך הויך.
ניטע, וועקט אים ניט אויף — ווייל דעם אָרעמען ייִדן!
גייט פאַרביי, גייט אַוועק! לאָזט אים שלאָפן צופרידן!
אין שלאָף פילט ניט דער מענטש אַזוי ביטער דעם שמאַרץ;
אין שלאָף רוט די נשמה, דאָס בלוטיקע האַרץ.

דאָרטן, אונטער דעם בוים, שלאָפֿט זיך רויִק דער ייִד.
אוי, דאָס פּנים איז שוואַרץ, יעדער אבר איז מיד;
יעדער אבר איז מיד, און צעבלוטיקט די פֿיס...
נאָר ער שלאָפֿט אַזוי שטאַרק, נאָר ער שלאָפֿט אַזוי זיס!
ער איז איצטער איין וועג — אי בײַטאָג, אי בײַנאַכט —
ער איז איצטער אין וועג — אי פֿאַרשטויבט, אי פֿאַרשמאַכט.
יעדער אבר איז מיד און צעבלוטיקט די פֿיס.
נאָר ער שלאָפֿט אַזוי שטאַרק, נאָר ער שלאָפֿט אַזוי זיס!
ניטע, וועקט אים ניט אויף — ווייל דעם אָרעמען ייִדן!
גייט פֿאַרבײַ, גייט אַוועק! לאָזט אים רוען צופֿרידן!
אין שלאָף פֿילט ניט דער מענטש אַזוי ביטער דעם שמאַרץ;
אין שלאָף רוט די נשמה, דאָס פֿאַרביטערטע האַרץ.

און סע חלומט זיך אים גאָר אַ נייע מין וועלט,
אַזוי גרויס ווי די וועלט, זעט ער, ציט זיך אַ פֿעלד;
ייִדן שניידן און זאַמלען און בינדן דאָס ברויט.
די זון זעצט זיך. דער הימל איז פֿייערדיק רויט.
און זיי רופֿן צו גאָט: „מיט דיין האַנט, מיט דיין מאַכט
האָסטו אָפּגעטיילט טאָג פֿון דער נאַכט, גרויסער גאָט,
און דער באַרג, און דער טאָל זינגען אַלע: „אחד״!

ניטע, וועקט אים ניט אויף — ווייל דעם אָרעמען ייִדן!
גייט פֿאַרבײַ, גייט אַוועק! לאָזט אים רוען צופֿרידן!
אין שלאָף פֿילט ניט דער מענטש אַזוי ביטער דעם שמאַרץ,
אין שלאָף רוט די נשמה, דאָס פֿאַרביטערטע האַרץ.

דאָרט, אונטער דעם בוים, שלאָפֿט זיך רויִק דער ייִד.
אוי, דאָס פּנים איז שוואַרץ, יעדער אבד איז מיד;
יעדער אבר איז מיד און צעבלוטיקט די פֿיס.
נאָר ער שלאָפֿט אַזוי שטאַרק, נאָר ער שלאָפֿט אַזוי זיס.
ער איז איצטער אין וועג — אי בייטאָג, אי ביינאַכט.

ער איז איצטער אין וועג — אי פאַרשטויבט, אי פאַרשמאַכט.
יעדער אבר איז מיד און צעבלוטיקט די פיס,
נאָר ער שלאָפט אַזוי שטאַרק, נאָר ער שלאָפט אַזוי זיס.
ניטע, וועקט אים ניט אויף — וויל דעם אָרעמען יידן!
גייט פאַרביי, גייט אַוועק! לאָזט אים רוען צופרידן!
אין שלאָף פילט ניט דער מענטש אַזוי ביטער דעם שמאַרץ;
אין שלאָף רוט די נשמה, דאָס פאַרביטערטע האַרץ.

און סע חלומט זיך אים, אַז ס׳איז יום־טוב אַצינד,
און ער זיצט אין דער היים מיט זיין ווייב, מיט זיין קינד.
ס׳איז אַ ברכה פון גאָט — ער האָט יום־טוב געמאַכט,
און ער שמייכלט צום קינד, און ער קושט עס, און לאַכט.
און ער זאָגט צו דעם קינד: „עס דאָס שטיקעלע ברויט!“
און ער זאָגט צו דעם קינד: „דו ווייס קיין מאָל קיין נויט!“
און ער זאָגט צו דעם קינד: „ווייס קיין צער און קיין פיין!“
און ער זאָגט צו דעם קינד: „פאַר דיין קאָפּ זאָל מיר זיין!“
ניטע, וועקט אים ניט אויף — וויל דעם אָרעמען יידן!
גייט פאַרביי, גייט אַוועק! לאָזט אים רוען צופרידן!
אין שלאָף פילט ניט דער מענטש אַזוי ביטער דעם שמאַרץ;
אין שלאָף רוט די נשמה, דאָס פאַרביטערטע האַרץ.

דאָרטן, אונטער דעם בוים, שלאָפט זיך רויק דער ייד.
אוי, דאָס פנים איז שוואַרץ, יעדער אבר איז מיד.
יעדער אבר איז מיד און צעבלוטיקט די פיס.
נאָר ער שלאָפט אַזוי שטאַרק, נאָר ער שלאָפט אַזוי זיס!

2. שטיי־אויף!

(הינטער דער סצענע הערט מען זינגען מענער, באַס־שטימעס.
דער כאָר איז אויף דער סצענע)

די זון שטייט הויך, די וועלדער בליִען,
פון צפון ווייט אַ קילער ווינט.

שטיי אויף, מיין האַרץ — ניט ווייט איז ציון,
געשלאָגן האָט די שעה אַצינד.

שטיי־אויף, מיין האַרץ, און האָב ניט מורא,
ניט יאָגן וועט נאָך דיר דער פיינט —
פאַר דיר וועט גיין די הייליקע תורה
און אויסגעשטרעקט וועט זיין מיין האַנט.
כאָר: שטיי־אויף מיין האַרץ — — — —

דו האָסט געגנוג, מיין האַרץ, געליטן
אויף יעדן שריט, אויף יעדן טריט;
האָסט ניט געהאַט קיין טאָג קיין גוטן,
דו האָסט געגנוג פאַרגאָסן בלוט...
כאָר: שטיי־אויף, מיין האַרץ — — — –

דו האָסט געוויינט, דו האָסט געבעטן,
כ׳האָב דיך דערהערט אין מיין געצעלט —
איך האָב צעבראָכן דיינע קייטן,
איך האָב געעפנט דיר די וועלט...
כאָר: שטיי־אויף, מיין האַרץ — — — —

3. די טעכטער ציונס זינגען

(די סצענע שטעלט־פאָר אַ באַרג. אויף דעם באַרג זיצן יונגע מיידלעך און קינדער. מענער זינגען אין כאָר)

קאַנטאָר:
אוי, הער ישראל! אָט־דאָס איז אונדזער הייליקע תורה,
פאַרבאָרגן אין איר ליגט דאָס הייליקע געבאָט.
די וועלט האָט געוואָלט אונדז פאַרשטויסן אָן מורא,
נאָר אַנדערש האָט גאָט מיט זיין ווילן געדאַכט, גרויסער גאָט!
ס׳גיסט מער קיין בלוט און דאָס האַרץ שלאָגט אָן פחד, אָן מורא...

פריי ביסטו אַצינד מיט דיין ווייב, מיט דיין קינד — וואויל איז דיר!
די שמחה איז גרויס — ס'איז באמת אַצינד שמחת־תורה!
ווי העל שיינט די זון — ס'איז אוממעגלעך צו קוקן אין איר!

(די מיידלעך און קינדער מיט בלומען גייען־אַראָפּ פון דעם באַרג.
זיי האַלטן בלומען און גירלאַנדעס. זיי טאַנצן און זינגען)

די טעכטער ציונס זינגען,
די זיסע לידער קלינגען,
וויבאַלד די לידער קלינגען
בליט־אויף ביז נאַכט דאָס פעלד.

די זון קומט צו דערמאַנען
דער נאַכט: „אַוועק פון דאַנען —
איך מוז די וועלט באַשיינען...
אַן מיר איז ניט קיין וועלט!"

(טענץ)

די הימלען זיינען אָפן,
די נאַכט איז ווייט אַנטלאָפן —
מיט לעבן און מיט האָפן
ווערט ליכטיק דאָרט אין וואַלד...

די טעכטער ציונס זינגען,
די זיסע לידער קלינגען —
וויבאַלד די לידער קלינגען,
דאַן פרייט זיך יונג און אַלט.

די זון שטייט הויך. די וועלדער בליִען.
דער ירדן וויגט זיך שטילערהייט.
און דער לבנון קוקט אויף ציון —
די אַלטע מוטער וויינט פאַר פרייד.

(ביים טאַנצן פאַלט דער פאָרהאַנג)

מאַרק וואַרשאַווסקי

ציון

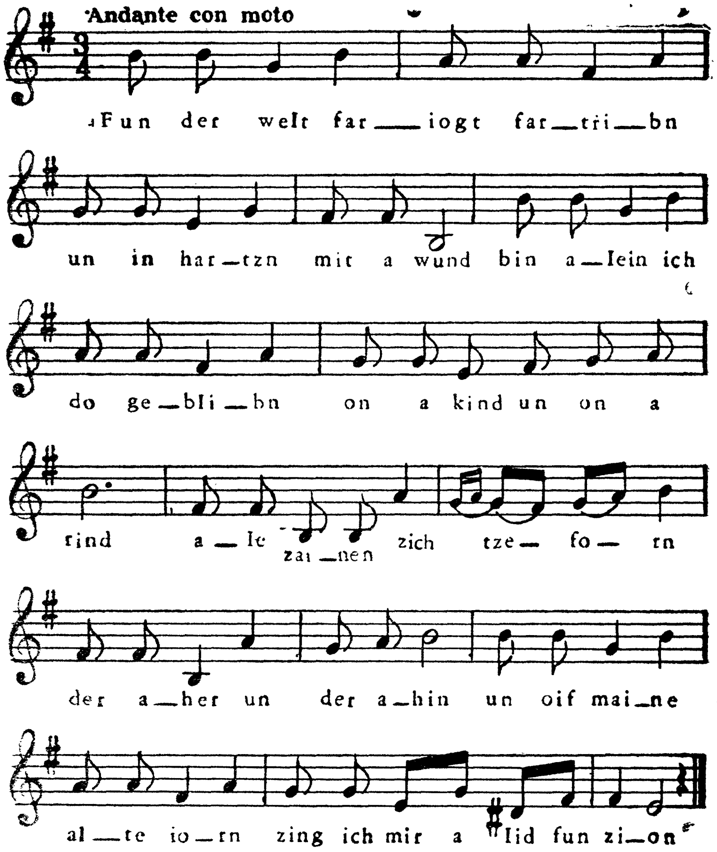

פון דער וועלט פאַריאָגט, פאַרטריבן,
און אין האַרצן מיט אַ ווינט
בין אַליין איך דאָ געבליבן
אָן אַ קינד און אָן אַ רינד.
אַלע זיינען זיך צעפאָרן
דער אַהער און דער אַהין,
און אויף מיינע אַלטע יאָרן
זינג איך מיר אַ ליד פון ציון.

ציון, ציון, גרויסער נאָמען!
ציון, ציון, הייליק וואָרט!
אַלטעביימער, שיינע בלומען
וואַקסן אויף דיין הייליק אָרט.
ציון! דו וועסט אייביק בליען,
תמיד ניי איז דיין געבאָט.
גרויסער גאָט, דו ביסט אין ציון!
ציון, דו ביסט גרויס ביי גאָט!

גרויסער גאָט! זאָלסט מיר באַשערן
צוצופאַלן צו דיין ערד
און פאַרגיסן הייסע טרערן,
אויב איך בין ביי דיר דאָס ווערט.
צוצופאַלן צו די קברים,
צו דער וואַנט פון דעם געוויין,
אוי, כ׳בין אָבער אַלט און אָרעם,
ציון וועל איך שוין ניט זען...

כ׳וועל פאַר אייך דאָ, קינדער, בעטן
גאָט דעם זיסן פרי און שפּעט,
ער זאָל אייך אַהין באַגלייטן,
ווי ר׳האָט אונדז אַמאָל באַגלייט.

און אין ציונס גרויסן נאָמען
און אין ציונס הייליק וואָרט,
נייע ביימער, נייע בלומען
זאָל ער לאָזן וואַקסן דאָרט.

אַז איך וועל אין קבר ליגן
וועט אַ פייגעלע צופליען,
און וועט זינגען אָט־דעם ניגון
און דאָס לידעלע פון ציון:
„ציון, ציון, גרויסער נאָמען!
ציון, ציון, הייליק וואָרט!
כ׳האָב פון דאָרט געבראַכט די בלומען
און אַ צווייגעלע פון דאָרט“.

„אָט־דאָס צווייגעלע, דאָס גרינע,
האָב איך דיר פון דאָרט געבראַכט,
ווו עס שיינט אונדזער אמונה,
אונדזער קרוין און אונדזער פּראַכט.
דאָרט איז קיין מאָל ניט קיין ווינטער,
דאָרט איז קיין מאָל ניט קיין קעלט,
ווייל די זון גייט דאָרט ניט אונטער
און באַשיינט די גאַנצע וועלט!“.

לשנה הבאה בירושלים!

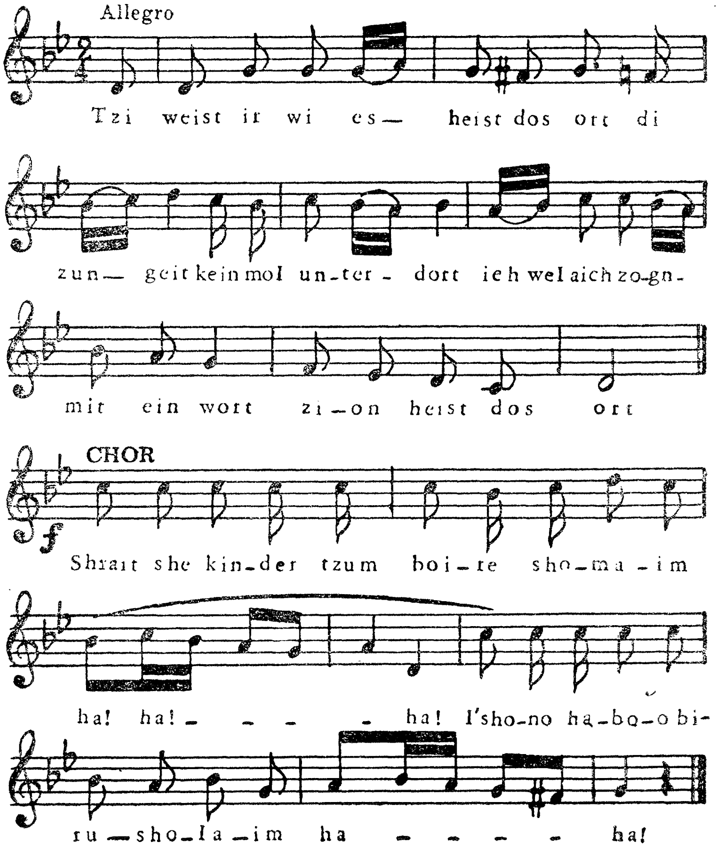

צי ווייסט איר, ווי עס הייסט דאָס אָרט,
די זון גייט קיין מאָל אונטער דאָרט?
איך וועל אייך זאָגן מיט איין וואָרט:
— ציון הייסט דאָס אָרט.
שרייט־זשע, קינדער, צום בורא־שמים:
— „לשנה הבאה בירושלים״!

איר זעט דאָך, קינדער, מן־הסתם:
די זון — זי שפּיגלט זיך אין ים.
דאָס שפּיגלט זיך אונדזער גליק —
גייט נאָר טוט אַ קוק!
שרייט־זשע, קינדער, צום בורא־שמים:
— „לשנה הבאה בירושלים״!

אין ציון, אונדזער הייליק אָרט,
וועלן מיר בלומען זייען דאָרט.
ביימער ביז אין הימל הויך,
און אתרוגים אויך.
שרייט־זשע, קינדער, צום בורא־שמים:
— „לשנה הבאה בירושלים״!

פילן וועלן מיר ניט קיין נויט,
גאָט וועט אונדז געבן תמיד ברויט,
יעדעס פעלד מיט ברויט באַשיט —
גיט קיין עין־הרע ניט! —
שרייט־זשע, קינדער, צום בורא־שמים:
— „לשנה הבאה בירושלים״!

דערמאָנט אייך, קינדער, נאָר אין דעם,
אַז מיר וועלן זיין אין אונדזער היים,
וועט זיך ניט גיסן, קיינמאָל ניט,

יִדיש, יִדיש בלוט...*
שרייט־זשע, קינדער, צום בורא־שמים:
— „לשנה הבאה בירושלים״!

אַז אַ פרעמדער וועט קומען אין אונדזער לאַנד,
וועלן מיר אים פריינדלעך געבן די האַנט:
נאָר דער קען יענעמס צער פאַרשטיין,
ווער עס האָט געליטן אַליין...
שרייט־זשע, קינדער, צום בורא־שמים:
— „לשנה הבאה בירושלים״!

* װ. גראַמט „ניט״ מיט „בליט״.

די זון

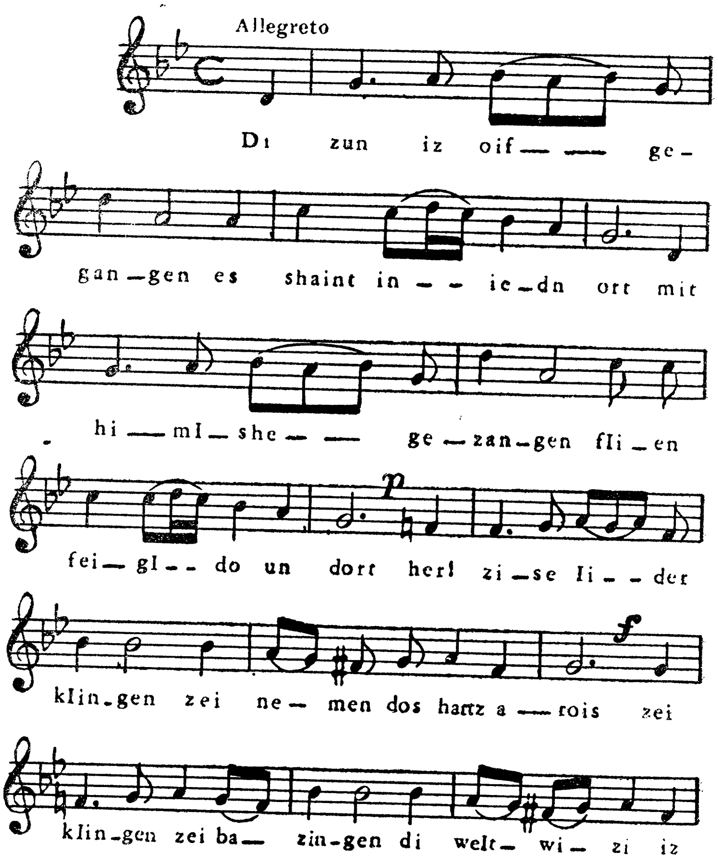
Allegreto
Di zun iz oif — — ge-
gan—gen es shaint in — — ie—dn ort mit
hi — mI — she — — ge — zan—gen fli — en
fei— gl — — do un dort herl zi —se li — — der
klin-gen zei ne — men dos hartz a — rois zei
klin-gen zei ba— zin-gen di welt— wi— zi iz
p
f

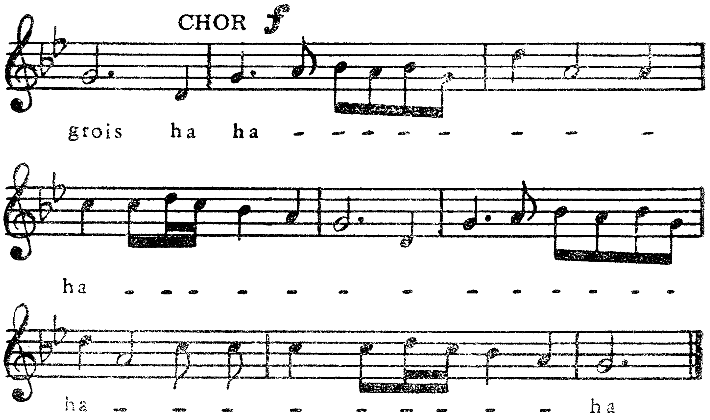

די זון איז אויפגעגאַנגען,
עס שיינט אין יעדן אָרט...
מיט הימלשע געזאַנגען
פליען פייגל דאָ און דאָרט.
הער! זיסע לידער קלינגען,
זיי נעמען דאָס האַרץ אַרויס...
זיי קלינגען, זיי באַזינגען
די וועלט, ווי זי איז גרויס.

ווי זאָל די זון ניט שיינען,
די פייגל זיך נישט פרייען:
גאָט פירט אונדז אויס פון דאַנען,
אויס טרערן, אויס געוויין!
די הענט שוין אויפגעבונדן...
צעבראָכן ליגט די קייט...
דער גלות איז פאַרשוווּנדן,
פאַרשוווּנדן צער און לייד!

ביז האָן די זון וועט זינקען —
דערלאַנגט דעם בעסטן ווייַן!
לחיים וועל איך טרינקען:
לאָז גאָט מצליח זיין!
לחיים אונדזערע ברידער,
לחיים אונדזערע פריינד!
קלינגט הויך, קלינגט הויך,
איר, לידער,
אויף תמיד, אַזוי ווי היינט.

די זון איז אויפגעגאַנגען,
זי שיינט אין יעדן אָרט...
מיט הימלשע געזאַנגען
פליען פייגל דאָ און דאָרט.
הער! זיסע לידער קלינגען —
זיי נעמען דאָס האַרץ אַרויס...
זיי קלינגען, זיי באַזינגען
די וועלט, ווי זי איז גרויס.

צו דער כאַראַקטעריסטיק

פון מאַרק וואַרשאַווסקיס לעבן און שאַפן

•

בלעטער פון געשיכטע, שפּראַכפאָרשונג, קריטיק און זכרונות

שלום עליכם

װעגן מאַרק װאַרשאַװסקי און זײַנע לידער

פון דער הקדמה
צו דער 1טער אויסגאַבע

װוּנדערבאַר איז די געשיכטע פון אונדזער פאָלק ישראל, װוּנדערלעך איז אונדזער יידישע ליטעראַטור, נאָר נאָך מער װוּנדערלעך איז די ביאָגראַפיע פון אונדזערע שרייבערס, פּאָעטן און משוררים. אייגנטלעך איז ביי אונדז, יידן, נישטאָ קיין שרייבער װי ביי לייטן, דאָס הייסט נישטאָ ביי אונדז אַזעלכע, װאָס זאָלן זיך אָפּגעבן נאָר מיט שרייבעריי אַליין; מען קען זאָגן, אַז ביי אונדז איז כמעט נישטאָ קיין איינציקער שרייבער, װאָס זאָל לעבן פון דער פען. ביי אונדז שרייבט יעדער, װער עס װיל, נישט דער װאָס קען, װאָרום דער װאָס קען — יענער קאָן ניט שרייבן, מחמת ער איז פאַרטראָגן גאָר אין עפּעס אַנדערש, אין האגות־פרנסה, ער זוכט אַ שטיקל ברויט... דעריבער װאַלגערן זיך ביי אונדז אָפט מאָל טאַלאַנטן, װאָס גייען לאיבוד, װערן פאַרפאַלן. מען באַדאַרף נישט מיינען פון דעסטװעגן, אַז ביי אונדז שרייבט מען חלילה װיניקער װי ביי אַלע אַנדערע פעלקער; אדרבה, צװישן יידן געפינט איר אַ סך, אַ סך אַזעלכע, װאָס שרייבן און הערן נישט אויף צו שרייבן, פאַרגיסן טייכן טינט, פירן־איבער פּאַפּיר און פּענעס אָן רחמנות, און דרוקן ביכער און ביכלעך אין די טויזנטער. נאָר נישט פון דעם מין שרייבער װיל איך ריידן אַצינד. איך רייד פון די אמתע טאַלאַנטן, װאָס ליגן אין דער פאַרבאָרגעניש, װאָס יאָגן נישט אַרויסבאַװייזן זיך אויף דער יידישער װעלט און װאָס מע באַדאַרף זיי זוכן און געפינען. איינער פון די דאָזיקע טאַלאַנטן איז דער פּראָפעסאָר פון די „יודישע פאָלקס־ליעדער", מ. מ. װאַרשאַװסקי.

...עס האָט זיך געמאַכט, אַז גאָר אומגעריכט האָבן אייניקע פון זײַנע באַקאַנטע (און איך אויך בתוכם) דערהערט אים זינגען און שפּילן זײַנע

יידישע לידער — און מיר זיינען אַלע געווען אַנטציקט. מיר האָבן דער־הערט אַ ביי מין געזאַנג, מיר האָבן דערפילט אַ פריש מין געשמאַק, אַ באַזונדער מין זיסקייט, סיי אין די ווערטער, סיי אין דער מעלאָדיע, און מיר האָבן זיך צוגעזעצט צו אים, ער זאָל זיי אַרויפשרייבן אויף פּאַפּיר. און פון יענער צייט אָן קאָן מען שוין הערן וואַרשאַווסקיס לידער זינגען אין אַ סך יידישע הייזער.

...מען זאָל פאַרשטיין אַקוראַט וואַרשאַווסקיס לידער, מוז מען זיי הערן זינגען, ווארום דאָס זיינען נישט גלאַט אַזוי שירים וואָס גראַמען זיך — שטראָם־גראַם. דאָס זיינען לידער **און לידער פאַרן** פאָלק; **דאָס זיינען אַזעלכע לידער, וואָס אין זיי שפּיגלט זיך אָפּ, ווי אין אַ לויטער וואַסער, דאָס גאַנצע לעבן פונעם יידישן פאָלק מיט אַלע יידישע פריידן און ליידן, יידישע צרות, דער יידישער דלות, יידישע טרערן... וואַרשאַוו־סקיס לידער זיינען נישט נאָר קינות, קלאָגלידער אַליין; אדרבה, מערסטנ־טייל זיינען זיי דווקא פריילעכע, לעבעדיקע לידער, וואָס אפילו אַז זיי הייבן זיך אָן טרויעריק, מיט אַן אומעטיקן מאָטיוו, לאָזן זיי זיך אָפּט מאָל אויס מיט אַ געלעכטער.**

קיעוו, 1900.

פון דער הקדמה
צו דער 2טער אויסגאַבע

...אין אַ געשפּרעך מיט אַ געשווירענעם אַדוואָקאַט אין קיעוו (מ. מ—ר) דערציילט מיר דער דאָזיקער אַדוואָקאַט אַ מעשה, אַז ער איז גע־פאָרן מיט זיינעם אַ קאָלעגע, אויך אַ געשווירענעם אַדוואָקאַט, מ. מ. וואַר־שאַווסקי, פון קיעוו קיין וואַסילקאָוו אין געריכט אַריין, האָט אים אָט־דער וואַרשאַווסקי דעם גאַנצן וועג געזונגען יידישע לידלעך אין „זשאַרגאָן". נאָר אַזעלכע, וואָס צעגייען זיך ממש אין אַלע אברים. באַזונדער איז אים פאַרבליבן אין טעם אַ לידל, וואָס הייבט זיך אָן מיט די ווערטער:

„אוי, מאַכט כאַנצי בולקעס!
אוי, באַקט זי בייגל!"...

— ווען עמענס לידלעך זיינען דאָס? ווו קריגט מען זיי און ווו זיינען זיי געדרוקט?

— זיינע אייגענע לידלעך, אין ערגעץ נישט געדרוקט. ער אַליין מאַכט די לידער, ער אַליין באַשאַפט די מוזיק צו זיי און ער אַליין זינגט זיי — אַלצדינג אַליין.

— סטייטש, וואָס־זשע שווייגט איר? גיט אים אַהערצוצו, אָט־דעם פויגל!

און ס'איז געבליבן, אַז אין אַ פרייען טאָג ברענגט ער מיר אים צו פירן.

דער נאָמען וואַרשאַווסקי איז מיר געווען באַקאַנט פון לאַנג אין קיעוו. דאָס איז געווען אַ געשווירענער אַדוואָקאַט, אַ טיפ פון יענעם מין גע־שווירענע אַדוואָקאַטן, וואָס כאַפּן ניט קיין שטערן, קנאַקן ניט, לאָזן זיך ניט הערן אויף דער וועלט, זיצן זיך שטיל אין זייער קאַבינעט, קוקן לאַנג־לאַנג אַרויס אויף אַ קליענט, נאָר אַז דער קליענט איז געקומען, איז ער שוין זיכער, אַז ער האָט געטראָפן ניט צו קיין אַדוואָקאַט, וואָס קוקט אין דער האַנט אַריין און שאַצט אים די קעשענע, נאָר צו אַ פריינד, צו אַ ברודער, וואָס וועט אים אויסהערן ווי אַ פריינד און באַהאַנדלען ווי אַ ברודער.

פאַרשטייט זיך, אַז אַזעלכע מענטשן פלאָגן זיך זייער גאַנץ לעבן, פירן אַ ביטערע מלחמה, קומען קוים־קוים אויס מיטן שטיקל ברויט און ווערן געעלטערט פאַר דער צייט.

אויף וואַרשאַווסקין איז דאָס אָבער געווען שווער צו דערקענען. דאָס איז געווען אַ פאַרשוין אַ לעבעדיקער, אַן אמתער קאַסריליק — אַן אָרעמס און אַ פריילעכס, און צווישן חברה געשווירענע אַדוואָקאַטן — די נשמה. קיין אָוונט, קיין יום־טוב, קיין קערמעשל איז זיך ניט באַגאַנגען אָן מאַרק מאַרקאָוויטשן. וואָרום מאַרק מאַרקאָוויטש וואַרשאַווסקי האָט געהאַט אַ באַזונדערן טאַלאַנט אויף צו פריילעך מאַכן דעם עולם מיט זיינע אויסגע־צייכנטע הומאָריסטישע עקספּראָמטן אין ריימען, וואָס ער האָט אויך גע־קאָנט, ווען איר ווילט, צוטראַכטן צו יעדן איינציקן נאָמען און מיט דער בעסטער כאַראַקטעריסטיק אָפּשילדערן אייך אַ מענטשן אין דריי־פיר ווערטער.

קופּערניק מיט זיינע גלענצענדיקע רעדעס און וואַרשאַווסקי מיט זיינע עקספּראָמטן־קופּלעטן האָבן געשמט אין שטאָט און ביידע זיינען געווען געליבט אין אַלע אינטעליגענטישע קרייזן פון קיעווער ראַיאָן. נאָר אַז דער זעלביקער וואַרשאַווסקי קאָן אויך יידישע לידלעך מאַכן אין „זשאַרגאָן" — דאָס איז מיר אַפילו אויף די געדאַנקען ניט געקומען. מען קאָן זיך דעריבער באַרשטעלן, מיט וואָס פאַר אַ נייגעריקייט איך האָב אַרויסגע־קוקט אויף וואַרשאַווסקין מיט זיינע לידלעך.

די עטלעכע טעג זיינען אַריבער — מע האָט מיר געבראַכט דעם פויגל.

אַ מענטש פון אַריבער פופציק, קורצן וווקס, מיט קורצזיכטיקע, נאָר שמייכלענדיקע און אַ סך ריידנדיקע אויגן, גוט געפּאַקט, אַן אָפּגעטראָגן

רעקל מיט אַ ביסל אויסגעריבענע עלנבויגנס, אַן אַלט־געזועסענער שניפּס, אַ גיך געבגל, אַ שיין קול און אַ שטאַרק־הילכיקער געלעכטער — אָט דאָס איז וואַרשאַווסקיס פּאָרטרעט.

דער גאַסט האָט זיך לאַנג נישט געלאָזט בעטן, זיך אַוועקגעזעצט צום פּאָרטעפּיאַן און גענומען זינגען און זיך אַליין אַקאָמפּאַנירן זיינע שיינע לידער מיט אַזוי פיל הומאָר און געפיל, און מיט אַזאַ שיינער, האַרציקער שטימע, אַז איך האָב אים פּשוט אַרומגעכאַפּט קושן:

— גזלן! פאַרוואָס לאָזט איר ניט אָפּדרוקן די דאָזיקע לידער? ווען איך זאָל ניט וויסן, אַז דאָס זיינען אייערע אייגענע, וואָלט איך געמעגט שווערן, אַז איך האָב זיי אַמאָל געהערט זינגען פון מיין מאַמען!

אַזוי פיל פאָלקסטימלעכקייט האָט זיך געפונען אין די ווערטער און אַזוי פיל פּראָסטקייט אין זייערע מעלאָדיעס!

דער געדאַנק פון לאָזן דרוקן די לידער איז אָבער געווען פון וואַרשאַווסקין אַזוי ווייט, אַז ער האָט גאָרנישט געוואָלט הערן דערפון. און דערצו האָט ער זיך מיר מודה געווען, אַז כאָטש ער האָט אַמאָל שטודירט אין דער ראַבינער־שול (אין זשיטאָמיר), האָט ער יידישקייט געלערנט אַזוי ווינציק און פאַרגעסן אַזוי פיל, אַז ס'איז אים שווער אַפילו אָנצושרייבן זיינע לידער אויף פּאַפּיר.

קעגן דעם האָט זיך אָבער געפונען אַ מיטל — און מיר האָבן אים גענומען אַטאַקירן פון אַלע זייטן אַזוי לאַנג, ביז מען האָט ביי אים געפועלט, ער זאָל מיר דיקטירן דעם טעקסט און פאַר אַ מוזיקער — די נאָטן, און דער ערשטער באַנד וואַרשאַווסקיס לידער איז למזל צונויפגעשטעלט געוואָרן, און מע האָט זיך גענומען זיי אַרויסגעבן על חשבון החברה פון קיעוו.

יענע צייט איז געווען די צייט פון ציוניזם: ציוניסטישע אָוונטן, פאַרזאַמלונגען און דיסקוסיעס. און אַזוי ווי די פאַרזאַמלונגען זיינען באַשטאַנען פון סאַמע הייסע דעבאַטן און טרוקענע — אָפט מאָל אַ ביסל צו־טרוקענע — רעדעס, האָט מען זיך שטאַרק געגייטיקט אין אַ פאַרבייסעכץ, אין אַ מין קאָמפּאָט — „פור לאַ באָן בוש", ווי דער פראַנצויז דריקט זיך אויס.

דער דאָזיקער קאָמפּאָט איז געווען די ערשטע צייט שלום־עליכמס „מעשיות", און דערנאָך זיינען צוגעקומען אויך וואַרשאַווסקיס לידער.

ס'איז נישט אַוועקגעגאַנגען קיין איין אָוונט, איין ציוניסטישע פאַרזאַמלונג, מע זאָל אונדז נישט שלעפּן פון „קרעשטשאַטיק" אויף „פּאָדאָל" און פון „פּאָדאָל" אויף „קרעשטשאַטיק". איך האָב געמוזט עפּעס פאָרלייענען און וואַרשאַווסקי האָט געמוזט עפּעס זינגען — און ניט „עפּעס"

זינגען, נאָר טאַקע אַ סך זינגען! אַלצדינג, וויפל ער האָט פאַרמאָגט, האָט ער געמוזט אויסזינגען, גאָר אָן אַ שום תירוץ — כּמעט נישט מיין לייענען, נישט וואַרשאַווסקיס געזאַנג האָבן זיך אָנגעקערט מיטן ציוניזם. ס'איז שוין אָבער געוואָרן אַזאַ רגילות — פאַרפאַלן! אָנגערעדט זיך ווי די פויקן און אָנגעגעסן זיך מיט דעבאַטן, האָט מען אַוועקגעשטעלט אַ טישל, צונויפגערוקט די בענקלעך, אַוועקגעזעצט שלום־עליכמען אויבנאָן און די ערנסטע פאַרעסקטע פנימער האָבן שוין באַצייטנס, אויף קרעדיט, געשענקט אַ שמייכל, און ס'איז אַרויס אויף דער סצענע קאַסרילעווקע, און דער עולם האָט זיך געפילט גאַנץ יום־טובדיק.

נאָך דער אמתער יום־טוב האָט זיך אָנגעהויבן ערשט דעמאָלט, אַז וואַרשאַווסקי האָט זיך אַוועקגעזעצט ביים ראָיאַל. באַלד נאָך די ערשטע צוויי־דריי ל־דער האָבן אָנגעהויבן פליען באַשטעלונגען פון אַלע זייטן, ווי פון געבעטענע באַלעבאַטים אויף אַ חתונה:

— „טייערע מאַמע"!

— „אַ גוט מאָרגן, יענקעלע"!

— „תנחום דער טרובאַטש"!

— „די מיזינקע"! „די מיזינקע"!

— „שמחת־תורה"! „שמחת־תורה"!

און דער גוטער וואַרשאַווסקי, וועלכער האָט ניט געוווסט, וואָס הייסט אָפּזאָגן, אַז יענער וויל, האָט אויסגעהערט אַלע באַלעבאַטים און מיט פאַרגעניגן געגעבן יעדן באַלעבאָס, וואָס ער פאַרלאַנגט, נעבעך גוט געשוויצט, גלייך ווי מע וואָלט אים געצאָלט דערפאַר מי יודע וויפל!

נישט איין מאָל, גייענדיק פון די אסיפות ביינאַכט צופוס (אויף צו באַשטעלן פאַר די אומזיסטע „אַרטיסטן" אַ פאַיעטאָן — דערויף איז קיינער נישט געפאַלן), האָט ער מיר מיט זיין הילכיקן גוטמוטיקן געלעכטער איבערגעגעבן און באַוויזן, אַז דאָס העמד איז אויף אים „פיטש נאַס".

— כּמעט אויסצודרייען, אַ רוח אין זייער פאָטער און מוטער אַריין, כאַ־כאַ־כאַ!

נאָר אָט איז געקומען די צייט, ער זאָל שוין אַ מאָל דערלעבן נחת אויך. עס איז אַרויס מיט גאָטס הילף דער באַנד מיט לידער, געדרוקט אין קיעוו בהשתדלות פון פריינד און ציוניסטן. און מחמת די לידער זיינען שוין געווען באַקאַנט, האָט מען די ערשטע טויזנט ביכלעך צעכאַפּט ווי מצה־וואַסער, נישט איבערגעלאָזט אַפילו אויף אַ רפואה.

מאָלט אייך, קיין גרויסע גליקן האָט דער מחבר ביי דעם געשעפט נישט געקאָנט מאַכן. ער איז געווען גליקלעך, וואָס זיינע פריינד האָבן

געדעקט די קאַסטן. אַ בעלן אויף אַרויסצוגעבן די צווייטע אויפלאַגע האָט זיך עפּעס ניט געפונען. אַ קונה, וואָס זאָל וועלן באַצאָלן דערפאַר דעם „מחבר" עטלעכע הונדערטער במזומן — אוודאי ניט (פאַר זשאַרגאָנישע לידלעך מזומן געלט?), אַליין אַרויסצוגעבן דאָס ביכל — האָט וואַרשאַווסקי ניט פאַרמאָגט קיין מאָל אַזאַ גרויסן קאַפּיטאַל. סיידן מיט דער צייט, אַז דער אייבערשטער וועט רחמנות האָבן... גאָט, אַז ער וויל, קען ער!...

דערפאַר האָט ער אָבער געהאַט כבוד — אַ יובילײ!

איך מאַך ניט קיין שפּאַס: מיר האָבן אים געפּראַוועט אַ יובילײ.

אַזוי האָט דאָס טאַקע געהייסן: „דער אַנדערטהאַלבן־יאָריקער יובל פון וואַרשאַווסקיס לידער".

דאָס האָט באַדאַרפט הייסן: אַזוי ווי אַנדערטהאַלבן יאָר האָבן זיך וואַרשאַווסקיס לידער בהשתדלות פון פריינד און ציוניסטן געדרוקט און זיינען מיט גאָטס הילף אין אַ גוטער שעה אַרויס פון דרוק — איז אַ גוט יום־טוב אייך, יידן!

דעם יובל האָט מען „געפייערט" טאַקע ביי מיר אין שטוב. פּורים איז דאָס געווען (אויב איך האָב קיין טעות נישט), נאָך דער סעודה.

אַ יום־טוב איז דאָס געווען דווקא אַ פריילעכער, מיט טאָסטן און מיט רעדעס.

סאַמע אין מיטן יום־טוב האָבן זיך אַריינגעריסן אַ בינטל קיעווער סטודענטן, יונגע לייט, וואַרעמע, היציקע, יידיש בלוט, און מע האָט גע־מאַכט אַ כוסה, און מען האָט געהויבן אַ טאָסט, און מען האָט גערעדט אַ ריידעניש, און מע האָט געלויבט דעם מחבר אין טאָג אַריין, געבענטשט אים מיטן נאָמען „דער יידישער בעראַנזשע", און מע האָט געכאַפּט אַ ריקודל מיטן בעל־היובל און מיטן באַלעבאָס, און מע האָט געטאַנצט, און מע האָט געזונגען — חי־געלעבט!

ווי נאָר ס'איז אויספאַרקויפט געוואָרן דאָס ביכל, איז דער נאָמען פון וואַרשאַווסקיס לידער גיך געוואָרן מפורסם נישט נאָר אין קיעוו און אַרום קיעוו, נאָר ווייט־ווייט איבערן גאַנצן לאַנד איז כמעט נישט געווען די יידישע שטוב, וווּ מען זאָל ניט וויסן צו זינגען דעם „אלף־בית". און דער קול, אַז דער פּערפאַסער אַליין זינגט זיינע לידער פאַרן עולם אין קיעוו, האָט דערגרייכט אויך אין אַנדערע שטעט, און מיר האָבןביידע אָנגעהויבן באַקומען זייער־פריינדלעכע איינלאַדונגען פון אַ סך גרויסע און קליינע שטעט, מיר זאָלן קומען לוסטיק מאַכן דעם עולם — איך מיט מיינע „מעשיות", וואַרשאַווסקי מיט זיינע „לידלעך"... אַז דאָס לעבן איז ליב, איז די וועלט הפקר!

דאָס איז געווען די גליקלעכסטע צייט, קאָן מען זאָגן, דער סאַמע פרילינג פון וואַרשאַווסקיס לעבן. איך געדענק אַזוי ווי היינט דעם חשבון, וואָס ער האָט מיר געמאַכט פון אונדזער ערשטער טורנע איבערן לאַנד.

— צו למ״ד אלפים! — האָט ער מיר געזאָגט מיט זיין הילכיקן געלעכטער — צו למ״ד אלפים דאַרף אונדז איבערבלייבן ריינע, אַ רוח אין זייער פאָטער און מוטער אַריין!

— און דערנאָך וועלן מיר איבערשווימען דעם ים — האָט ער געגנבֿעט פאַנטאַזירן ווייטער — און מאַכן אַ רייזע איבער אַמעריקע, און דאָרטן וועלן מיר איבערקערן די וועלט!...

נאָר דער וועלט איז, אַ פּנים, באַשערט געווען, זי זאָל ניט איבערגעקערט ווערן. וואָרום פון אונדזער גאַנצער נסיעה און נאָך אַלע איינלאַדונגען זיינען מיר דערוויילע געווען נאָר אין צוויי סאַמע נאָענטע שטעט: אין בעלאַצערקאָוו און באַרדיטשעוו — און וויי־ווי־, וואָס ס׳האָט זיך געטאָן! עס האָבן געשוויצט די ווענט! עס האָט געקאַפּעט פון דער סטעליע! אַ דערשטיקעניש!

אמת, צו למ״ד אלפים איז נאָך געווען גענוג ווייט (למ״ד איז געווען, נאָר די „אלפים" האָבן געפעלט). מיר האָבן אָבער געהאַט פאַר זיך אַ גאַנצע וועלט. שוין געווען צוגעגרייט פאַר אונדז איין אָוונט אין יעקאַטערינאָסלאַוו, און פון דאָרטן האָבן מיר באַדאַרפט פאַרפאָרן קיין אָדעס, און ווייטער, און נאָך ווייטער. האָט זיך גאָט אַריינגעמישט און ס׳האָט זיך געטראָפן אַ מעשה:

געקומען קיין יעקאַטערינאָסלאַוו, האָב איך געפונען אַ דעפּעש בסך־הכל פון דריי ווערטער: „וואַרשאַווסקי געפערלעך קראַנק"...

און ווען טרעפט זיך אַזאַ זאַך? וועט איר האָרכן, ס׳איז כדאי צו וויסן.

כל ימיו האָט זיך וואַרשאַווסקי, נעבעך, געראַנגלט מיטן דלות, ווי אַן אמתער העלד, חלילה ניט אַרויסבאַווייזן קיינעם, אַז ער און זיין פאַמיליע (אַ ווייב און אַ טאָכטער) ליידן נויט. נאָר גראָד אויף דער עלטער, שוין צו עטלעכע און פופציק יאָר, געפעלט עפּעס אַן אייזן־קאָמפּאַניע פון דאָנער באַסיין, חלילה ניט קיין יידן, נאָר בעלגיער, קריסטן, מען זאָל אַראָפּברענגען צו זיך אין דער קאַנטאָר, אין יעקאַטערינאָסלאַווער גובערניע, אַלס פּראָקוריסט, אַן אָנשטענדיקן, אַן אָרנטלעכן יוריסט פון קיעוו, ער מעג זיין אַ ייד. און ווו קאָן מען קריגן אַ מער אָנשטענדיקן און מער אָרנטלעכן מאַן, ווי מ. מ. וואַרשאַווסקי?

און אָט אַזוי איז אונדזער וואַרשאַווסקי פלוצים מיטאַמאָל נתגדל געוואָרן, באַקומען אַ שטעלע פון שיינע עטלעכע טויזנט רובל אַ יאָר

געהאַלט, מיט אַ דירה, מיט אַלעם גרייטן, מיט אַ פּאַיעטאָן און מיט פערד — אַז מען שמועסט פון כל טוב!

וואָס טוט גאָט? זאָגט ער, אַז אָנשטענדיקע און ערלעכע לייט דאַרף ער אַליין האָבן. און וואַרשאַווסקי לייגט זיך אַוועק, מוטשעט זיך פריער אָפּ אַ יאָר אין אומגעמענטשלעכע ליידן — און דער יידישער בעראַנזשע שטאַרבט אַוועק עלנט און פאַרגעסן פון דער גאַנצער וועלט און לאָזט איבער אַ פאַמיליע אָן שום מיטלען צום לעבן — — —

וואַרשאַווסקי איז געשטאָרבן און זיינע לידער האָבן אָנגעהויבן ווערן וואָס ווייטער אַלץ מער פּאָפּולער אינעם יידישן פאָלק, ביי אונדז, אין דער „טשערטאַ"* און אויך ווייט־ווייט, אונטער דער „טשערטאַ". נישט נאָר ביי אונדז, נאָר אין אויסלאַנד, אין אַמעריקע און נאָך ווייטער פון אַמע־ריקע אויך.

אויף אַלע יידישע קאָנצערטן טרעטן־אַרויס קינסטלער, וואָס זינגען אויסגעצייכנט וואַרשאַווסקיס לידער, נאָר דער אַנטיק דערביי איז, וואָס ביי די לידער און אויף די אַפישן ווערט זייער זעלטן (כמעט קיין מאָל ניט) דערמאָנט דער נאָמען וואַרשאַווסקי.

נאָך מער: נישט לאַנג איז מיינער אַ חבר, אַ יידישער שרייבער פון וואַרשע, געווען אין אָדעס אויף אַ יידישן קאָנצערט און איז נתפעל גע־וואָרן, ווי אַזוי אַן אַרטיסטן האָט געזונגען אַ יידיש „פאָלקסליד":

„שטאַרקער! שטאַרקער!
רייסט די סטרונעס, רייסט אויף צוויי —
די מינוטקע אויסגעגעבן!"

ביי דעם יידישן שרייבער איז וואַרשאַווסקיס ליד אַ פאָלקסליד, און דער נאָמען וואַרשאַווסקי איז ניט דערמאָנט ביי אים!

ווער ווייסט? אפשר איז דאָס אַ מעלה? אפשר איז דאָס אַן אידעאַל, וואָס יעדער פאַרפאַסער מעג זיך ווינטשן אַזאַ פּאָפּולאַריטעט צו דער־גרייכן?

מען זאָגט, אַז דאָס ליד „לאָרעליי", וואָס אַלע קענען, ווייסן ניט אַלע, אַז דער מחבר פון דעם איז היינע.

דער נאָמען פון יענעם פראַנצויז, וואָס האָט באַשאַפן די „מאַרסע־

* (רוס') תחום המושב („טשערטאַ אָסיעדלאָסטי" — די אָנגעצייכנטע ליניע ביז וועלכער יידן האָבן געמעגט וווינען אין רוסלאַנד).

ליעזע", ווייסט אוודאי איינער פון טויזנט, אָדער פון צען טויזנט, אַז ער איז רוזשע דע ל'יל.

אָדער: אַ סך ציוניסטן ווייסן פון נפתלי הערץ אימבער, דעם וואָס האָט געמאַכט דעם „עוד לא אבדה תקותנו"?

בעת איך האָב געשריבן מיין הקדמה צו דער ערשטער אויפלאַגע פון וואַרשאַווסקיס לידער, האָט זיך מיר פאַרוואָלט זאָגן נביאות, אַז ס'וועט ניט נעמען קיין סך צייט און וואַרשאַווסקיס לידער וועלן ווערן עכטע פאָלקס־מאַטיוון, געזונגען פון פאָלק בכל תפוצות ישראל.

איך האָב ניט געוווּסט, אַז מיין נביאות וועט גרייכן אַזוי ווייט, אַז די דאָזיקע לידער וועלן ווערן אַזוי פאָלקסטימלעך, אַז זיי וועלן טאַקע קענען אַלע, לאַנג־לאַנג, כל־זמן עס וועט געזונגען ווערן אַ יידיש ליד, נאָר דעם פּאַרפאַסער וועלן ניט אַלע קענען, און דער נאָמען וואַרשאַווסקי וועט פאַרגעסן ווערן, גלייך ווי ס'איז גאָר קיין מאָל אויף דער וועלט קיין וואַרשאַווסקי ניט געווען...

נערווי, 1914

מאַרק וואַרשאַווסקי (1) און שלום עליכם (2) צווישן פאַרערערס,
אויף אַ ליטעראַרישן אָוונט זייערן, אין „בני ציון", באַרדיטשעוו,
דעם 15טן יולי 1900

איציק מאַנגער

די פליגל פון דער גאָלדענער פאַווע *

...וואַרשאַווסקי האָט ווידער געזונגען, געזונגען זיס און האַרציק, און דערביי זיך אַליין באַגלייט אויפן פאָרטעפּיאַן. עס איז געקומען דאָס ליד פון דער „מײַזינקע", פון „שׂמחת תּורה", פון „תּנחום דער טרובאַטש" אאַז"וו. לידער האַרציקע און פּשוטע, פרייליכע און טרויעריקע. לידער, ווי פון פאָלקסמויל אַראָפּגעזונגען. און צום סוף האָבן זיך דערהערט די טענער:

אויפן פּריפּעטשיק ברענט אַ פייערל
און אין שטוב איז הייס — — —

דעם רעפריין האָבן אַלע אונטערגעכאַפּט. קודם שטיל, און דערנאָך העכער און העכער:

זאָגט־זשע, קינדערלעך, געדענקט־זשע, טײַערע — — —

שלום עליכם איז געזעסן מיט צוגעמאַכטע אויגן און געזען דאָס פייערל, וואָס פלאַקערט אויפן פּריפּעטשיק. אָט דאָס פייערל, וואָס טויזנט ווינטן, טויזנט אָנשיקענישן האָבן אין פאַרשיידענע צײַטן געפּרוּווט פאַרלעשן און נישט געקאָנט. ביים שיין פון דעם דאָזיקן פייערל וועלן די יידישע פאָלקסמאַסן, ליידנדיק, ווייטער גלייבן און זינגען, ביז... ביז...

וואַרשאַווסקי האָט ווייטער געזונגען. אַלעמענס אויגן זײַנען געווען געווענדט צו אים, צו יענעם ווינקל, וווּ דער פאָרטעפּיאַן איז געשטאַנען.

אָבער בלויז שלום עליכם האָט געזען, ווי איבערן צימער האָבן אַ פלאַטער־געטאָן די פליגל פון דער גאָלדענער פאַווע, און אַ בער וואַרשאַווסקיס קאָפּ האָט זיך בלויז אָפּגעצייכנט די געשטאַלט פונעם שניי־ווייסן ציגעלע, דעם סימבול פונעם יידישן פאָלקסליד.

---

* פראַגמענט פון „מאַרק מאַרקאָוויטש וואַרשאַווסקי", אין „גאָענטע געשטאַלטן", וואַרשע, 1938.

יעקב פיכמאַן

די יידישע ליריק *

...דער ערשטער דור פון די יידישע פאָלקסטימלעכע פּאָעטן, ש. בערנשטיין, מיכל גאָרדאָן, אליקום צונזער, י. ל. גאָרדאָן (אין זיינע יידישע לידער), אברהם גאָלדפאַדן, באַזונדער מ. מ. וואַרשאַווסקי, שטייען נאָך אַזוי נאָענט צום יידישן פאָלקסליד, לויט דעם אַלגעמיינעם גייסט פון זייער פּאָעזיע, אַפילו לויט זייערע פרימיטיווע פאָרמען, אַז זיי זיינען כמעט אַלע אָנגענומען געוואָרן ביים פאָלק און ווערן אומעטום געזונגען ווי פאָלקסלידער. בערנשטיינס מוזע האָט אַפילו ליב צומאָל פילאָסאָפישע מאָטיוון... ער באַזינגט די פאַלשע האָפענונגען פונעם לעבן, די חלומות, וואָס נאַרן אונדז אָפּ פון קינדהייט אָן ביז אין דער עלטער; נאָר דער גרעסטער טייל פון זיינע לידער זיינען צייט־מאָטיוון, — הומאָריסטישע און סאַטירישע קופּלעטן אויף חסידים אד״גל׳ — אַ ביסעלע אָפּלצן, חוזק־מאַכן פון די רייכערע קלאַסן, באַזונדערס פון רבנים און כלי־קודש, — דאָס האָט שטענדיק ליב די פאָלקסטימלעכע ליטעראַטור ביי אַלע פעלקער, און דאָס זיינען אויך די הויפּט־מאָטיוון פון אונדזערע ערשטע פאָלקס־דיכטער.

אומגעהויער העכער פון בערנשטיינען שטייט מיכל גאָרדאָן. זיינע מאָטיוון זיינען אַפילו כמעט די זעלבע, וואָס בערנשטיינס: סאַטירישע און נאַיוו־חקרנישע. ער איז אָבער פיל באַגאַבטער פון יענעם, און אייניקע פון זיינע לידער זיינען קלאַסיש נאָך זייער גלענצנדער פאָרם און שאַרפזיניקייט. אין זיינע לידער פילט זיך אמתע אינטעליגענץ און הויכער געשמאַק; זיי זיינען פּראָסט און זייער סאַטירע איז בייסנדיק און גוטמוטיק צוזאַמען:

איך זייט דאָך, רב ייד, אין פאָלטאַווע געווען,
האָט איר דאָך דאָרטן מיין מאַן געזען;

---

* פראַגמענט פון אַריינפיר צו דער „זאַמלונג פון די בעסטע יידישע לידער״ — „די יודישע מוזע״, וואַרשע, 1911.

מען זאָגט, מען זאָגט — אַ חרפּה אָן אַ זייט —
מען זאָגט, אַז ער איז געוואָרן פאַרשייט.
מע זאָגט: ער גייט שוין גאַנץ קורץ געקליידט,
נאָך דער גוישער מאָדע גאָר אָפּגענייט,
ער גייט אָן אַ היטל גאַנצענע טעג,
און רעדט מען מיט אים, זאָגט ער: מען מעג.

אין זיין חקרנישן ליד „די לעבנס־צייט״ געפינען מיר שוין אַזוינע הערלעכע סטראָפן:

עס טוט אַ מאָל פון ים אַ שפּריץ
אַ טראָפּן וואַסער פאַרן זונענשיין
און פאַלט געשווינד אַזוי ווי אַ בליץ
צוריק אַראָפּ אין ים אַריין.
אַזוי איז מיין קורצע לעבנסצייט.
אַזוי איז מיין גלענצנדיק לעבנס־גליק;
עס גייט נאָר פלוצלינג אַרויס פון אייביקייט
און פאַלט אין אייביקייט געשווינד צוריק.

אליקום צונזער **איז רייכער אין מאָטיוון פון די פריערדיקע. ער באַזינגט כמעט אַלע דערשיינונגען אין יידישן לעבן פון זיין צייט. זייענדיק מער בדחן אַלס דיכטער, פילט ער דאָך די גרונט־מאָטיוון פון זיין צייט, און זינגט וועגן השכלה, שיבת־ציון, און מיט באַזונדערער ליבע — וועגן דעם גליקלעכן לעבן פון ערד־אַרבעטער, וואָס האָט זיך מיט אַזוינע זיסע פאַרבן פאָרגעשטעלט אין דעם נאַיוון דמיון פון אונדזערע ערשטע משכילים. ניט אומזיסט איז זיין „ליד פון דער סאָכע״ געווען פיל יאָרן איינע פון די באַליבטסטע לידער ביים פאָלק.**

אַ ביסל אַרויס פון די קינדערשע שיכלעך איז די יידישע פּאָעזיע אין אברהם גאָלדפאַדנס **לידער. אמת, עס איז נאָך אויך ניט קיין צייטיקע פּאָעזיע, די לידער זיינען נאָך ניט אינגאַנצן ריין פון בדחנישע עפעקטן, וואָס האָבן זיך לאַנגע יאָרן ווי נאַסע שמאַטעס נאָכגעשלעפּט דער יידישער מוזע. עס איז שוין אָבער אַ שוואַכער קלאַנג פון ליריק און זעלטן־ווו גיט שוין אַ גלאַנץ אַן איינזאַם בילד — די ערשטע סימנים, אַז דאָס איז שוין ניט נאָר קיין מוח־חקירה, אַז דאָס האַרץ הייבט שוין אָן פילן און די אויגן זעען שוין עפּעס אין דרויסן, ניט נאָר דאָס, וואָס זיי האָבן אויסגעלייענט אין ספרים.**

י. ל. גאָרדאָן, **דער גרעסטער העברעישער דיכטער פון זיין צייט, וואָס האָט אָנגעהויבן מיט אַזוינע ראָמאַנטישע פּאָעמען ווי „אהבת דוד ומיכל״,**

און האָט געענדיקט מיט אַזוינע גרויסע געזעלשאַפטלעך־טענדענציעזע זאַכן, ווי „קוצו של יוד" און „אשקא דריספּק", איז אין זיינע מער־כאַראַקטעריסטישע יידישע לידער כמעט שטענדיק סאַטיריש אין פאָלקס־גייסט. ווי אַ מוסטערווערק פון זיינע לידער קאָן דינען דאָס סאַטירישע ליד „וואָס איז ביי דער אסיפה געבליבן?" עס דערמאָנט אַ ביסל דעם טאָן פון מיכל גאָרדאָנס הומאָריסטישע לידער:

ר' קאָפּל דער פּרוש, וואָס קוקט ניט אויף ווייבער
דער האָט זיך געפּאָרקעט מיט יידל דעם שרייבער:
„דו מופקר, אַפּנים ווילסט אויך זאָגן דעות —
אַ ייד, וואָס עס גייט אָן באָרד און אָן פּאות?"

...נענטער פון אַלע צום גייסט פון דער יידישער פאָלקס־פּאָעזיע איז אָן ספק מ. מ. וואַרשאַווסקי, דער שפּעטסטער פון די אַלע, וועלכע מיר האָבן ביז אַהער אַרומגערעדט. אין דער יידישער פּאָעזיע האָט אַ לאַנגע צייט געפילט זיך דער ביליקער אָפּקלאַנג פון בדחנות. אַפילו שטילע טרויעריקע מאָטיוון האָבן זיך געמוזט שליסן מיט עפּעס אַ וויץ אָדער גלאַט אַ חכמה, וואָס האָט זייער זעלטן האַרמאָנירט מיטן גאַנצן טאָן פון דער זאַך. אַ יידן איז בכלל זיך שווער צו באַגיין אָן אַ חכמה — אַפילו אין לידער... כמעט ביי די אַלע דערמאָנטע דיכטער פילן מיר, אַז דער עלעמענט פון לצנות איז ביי זיי דער עיקר, אַז שרייבן יידישע לידער הייסט ביי זיי אַ ביסל חכמנען זיך; זייער זעלטן געפינען מיר ביי אייניקע פון זיי אויך האַרציקע מאָטיוון, זיי זיינען אַלנפאַלס ניט טיפּיש פאַר דער פּאָעזיע פון יענעם דור.

איך וויל נישט זאָגן, אַז וואַרשאַווסקי איז דער באַגאַבטסטער פון די דערמאָנטע פּאָעטן, איך וויל נאָר באַטאָנען, אַז זיין פּאָעזיע איז פון אַנדער געוואַנד געשניטן. אין איר פילט זיך מער תמימות, מער ליבע, אַ ביסל צוגעפּראַוועט אַפילו מיט סענטימענטאַלע געווירצן, נאָר אמתע. זיינע מאָטיוון זיינען האַרציקע, און אין דער פאָרעם און אויסדרוק פון זיינע לידער איז ער אָפט מאָל אַזוי הילפלאָז, אַזוי רירנדיק הילפלאָז, אַז אים ווילט זיך אָננעמען, ווי אַ קליין קינד,ביים האַנט און אַרויספירן פון דעם פּאָעטישן פּלאָנטער, אים אונטערזאָגן אַ וואָרט, פילנדיק, וואָס ער דערזאָגט ניט... איך האָב ליב וואַרשאַווסקין, ווייל איך שפּיר, אַז די געפילן אין זיינע לידער זיינען שטאַרקער און שענער פון זייערע ווערטער און גראַמען — דאָס, וואָס איך פיל אין אַלע אמתע פאָלקסלידער.

ווייל די שענסטע און טיפסטע געפילן פון מענטשן זיינען דאָך שטענדיק ניט־דערזאָגטע...

ז. זשאַבאָטינסקי

אויפן פריפעטשיק*

אויפן פריפעטשיק ברענט אַ פייערל, און דער רבי לערנט קליינע קינדערלעך; אָדער עס מעגן זיין דערוואַקסענע קינדער — נישט וויכטיק, אַבי זיי זאָלן זיין יונג אין גייסט. בכלל איז נאָר איין זאַך דער עיקר — אַז עמעצער זאָל זיין דער רבי און יונגע זאָלן לערנען. דאָס איבעריקע איז נישט וויכטיק: די סביבה, וואָס איז באַשריבן אין וואַרשאַווסקיס וווּנדערבאַרן ליד, מעג זיך אין גאַנצן ענדערן. למשל: אַנשטאָט דעם ליכטל אויף אַ פריפעטשיק מעג זיין עלעקטרי אָדער דעם אייבערשטנס אייגענע זון; און אַנשטאָט דער הייסער חדר־שטוב מעג דאָס זיין אַ פּאָרטראַג־זאַל, אָדער אַ פעלד, אָדער אַ קאָלעקטיוויטעט פון צעוואָרפענע צייטונג־לייענערס. אַפילו דער אינהאַלט פון אלף־בית איז נישט קיין עיקר. יעדער דור דאַרף אפשר אַ נייעם אלף־בית. דער עיקר איז די פּראָצעדור פון לערנען: און זי מוז אייביק בלייבן דווקא אַזוי, ווי ביי וואַרשאַווסקין.

אַ שאָד, וואָס מען שאַצט נישט אָפּ ביי אונדז, יידן, קיין כאָר־געזאַנג. ביי די באַלטישע נאַציעס, באַזונדערס ביי די עסטלענדער, האָט זיך די גאַנצע נאַציאָנאַלע באַוועגונג אָנגעפאַנגען פון זינגען אין כאָר. אַ גוואַלדיק שטאַרק מיטל איז דאָס צו אַנטוויקלען אייניקייט און דיסציפּלין, און אויך געזעלשאַפטלעכע עסטעטיק... איינע פון די קאָנסעקווענצן, וואָס מען שאַצט נישט אָפּ ביי אונדז קיין כאָר־געזאַנג, באַשטייט אויך אין דעם, וואָס דאָס אומשטערבלעכע ליד פון וואַרשאַווסקי בלייבט ביי אונדז פאַרנאָכלעסיקט: אַ ליד וואָס איז אפשר טיפער און אינהאַלטרייכער ווי אַלע נאַציאָנאַלע הימנען אין דער וועלט.

וואָלט איך געווען אַ כאָר־מייסטער, וואָלט מען ביי מיר געזונגען „אויפן פריפעטשיק" ווי אַ גרויסע, פייערלעכע אָראַטאָריע. דאָס ליד הייבט

---

* פראַגמענט פון אַרטיקל, אין „זאַמעלבוך", אַר' נייע ציוני' אָרג' אין אַרג', ב"א, 1939.

זיך אָן פּאַוואָליע, ווי אין אַ געדריקטער שטימונג. אין שטוב איז הייס. דער רבי איז אַליין אַ ביסעלע פאַרשלאָפן, די קינדער אויך... „לערנט, קינדער, מיט גרויס חשק", זאָגט ער, קעמפּנדיק מיטן געגעץ, „אַזוי זאָג איך אייך אָן: ווער פון אייך וועט גיכער קענען עברי, דער באַקומט אַ..." — דאָ שטעלט ער זיך אָפּ אויף אַ מינוט, ווייל ער ווייסט נאָך אַליין נישט, וואָס זיי „באַקומען". געלט? איז נישטאָ. גליק? ס'איז דאָך נישט אמת. פאַלט ער אויף אַ גוטן, פּראַקטישן געדאַנק: „אַ פאָן". און עס ווירקט: די קינדערלעך האָבן אויפגעהויבן די קעפּ... אַ פאָן איז שוין עפּעס... אַ צאַצקע... מען קען זיך מיט איר שוין שפּילן אין גאַס... אַנדערע וועלן דיר אפשר מקנא זיין. „הערט־זשע, קינדערלעך", הייבט דער רבי אָן אַריינצודרינגען אין תוך פון זיינע אייגענע ווערטער. וואָס הייסט אלף־בית? עס זיינען דאָך נישט בלויז אותיות; עס זיינען ווערטער, וואָס דערציילן אַ געשיכטע... „אַז איר וועט, קינדערלעך, עלטער ווערן, וועט איר אַליין פאַרשטיין, וויפל אין די אותיות ליגן טרערן און וויפל געוויין"... זיין קול ציטערט. אָט, אָט וועט ער זיך אַליין צעוויינען. „געדענקט־זשע, טייערע, וואָס איר לערנט דאָ"... דער „וואָס" קלינגט ווי אַ קרעכץ און דער „קמץ אלף — אָ" ווי אַ זיפץ. וואָלט איך געווען דער כאָר־מייסטער, וואָלט דאָס געווען אַ קרעכץ און אַ זיפץ באַלאָדן מיט פיר טויזנט יאָר פון אומעט.

אָבער... וואָס איז דאָס פאַר אַ ביישפּיל פאַר קינדער? און אַפילו נישט קיין אמת: אין דעם, וואָס עס דערציילן די אַלטע אותיות, איז גאָר נישט דער אומעט דער עיקר. מען לעבט נישט קיין פיר טויזנט יאָר מיט קיין אומעט, באַזונדערס נישט אַזעלכע צוויי טויזנט יאָר ווי די לעצטע. שטאַרק מוז מען זיין, כדי אויסצושטיין דאָס, וואָס מיר האָבן אויסגעהאַלטן. קודם־כל זיינען מיר אַ שטאַרק פאָלק, איבערמענטשלעך שטאַרק... דאָס איז דער עיקר, וואָס די קינדער מוזן תיכף־ומיד פאַרשטיין און שוין קיין מאָל נישט פאַרגעסן. „אַז איר וועט, קינדערלעך, דעם גלות שלעפּן אויסגעמוטשעט זיין, זאָלט איר פון די אותיות כוח שעפּן, קוקט אין זיי אַריין — הערט־זשע, געדענקט־זשע, וואָס איר לערנט דאָ"... איצט איז דער „וואָס" אין זיך אַליין אַ הימען, אַ מאַרסעליעזע, אַ לאַנגער דונער, און דער „קמץ אלף — אָ" קלינגט ווי אַן אויפשטאַנד.

אליהו ליפינער

אויפן פריפעטשיק ברענט אַ פייערל...*

ל״ו צדיקים און כ״ב אותיות —
מנעמאָטעכנישע ** דערקלערונג פון א״ב

פאַראַן אַ לעגענדע וועגן ל״ו צדיקים, וואָס אין זייער זכות האָט די וועלט אַ קיום. זעקס און דרייסיק נסתרים וואַנדערן אום אויף דער ערד, אין טויזנט געשטאַלטן, און זיינען מתקן די טעותים וואָס גאָט האָט געמאַכט, ווען ער האָט זיין ברכה פאַרטיילט צווישן די מענטשן —

ברויט ברענגען זיי דעם הונגעריקן, וואַסער דעם דאָרשטיקן און רו דעם מידן;

טרייסט ברענגען זיי דעם אבל, פרייד דעם פאַרמרהשחורהטן און אַ קינד דער עקרה;

פייער צינדן זיי אָן אין אויוון פון אַן אָרעמען, ליבשאַפט אין האַרץ פון אַ פיינט און חרטה אין מוח פון אַ זינדיקן.

פאַראַן אַ לעגענדע וועגן ל״ו צדיקים, וואָס מיט זייערע מעשים טובים שפאַרן זיי אונטער די וועלט, טוען זקנים די אייניקלעך דערציילן און פאָטערס — זייערע קינדער.

אָבער טעג וועלן קומען, ווען אַ לעגענדע וועט דערציילט ווערן וועגן כ״ב אותיות, וואָס האָבן אונטערגעשפאַרט דאָס יידישע לעבן —

ברויט זיינען זיי געווען אין די טעג פון הונגער, וואַסער אין די טעג פון דאָרשט און רו אין די טעג פון מי;

אַ טרייסט זיינען זיי געווען דעם אָבל, אַ מקלט דעם פאַרשטויסענעם זון און אַ בריוועלע דער עלנטער מאַמען;

ל״ו צדיקים — כ״ב אותיות...

---

* דאָס לעצטע קאַפיטל, „סוף דבר״, פון בוך „**אותיות דערציילן**״, סאַן־פאַולאָ, 1941 — ** דורך דער קונסט פון זכרון (פון גריכיש: **מנעמע** — זכרון, **טעכנע** — קונסט), מיט דער הילף פון סימנים.

זעקס און דרייסיק זיילן שפּאַרן־אונטער די גרויסע וועלט און צוויי און צוואַנציק — דאָס זעיר־אַנפּינדיקע יידישע וועלטל...

האָט קיין דור אויף זיך נישט געוואָלט נעמען דעם חטא, אַז מעז זאָל שפּעטער קאָנען זאָגן:

— דורך אים איז געפאַלן דאָס יידישע וועלטל!

דערפאַר האָט יעדער דור אויף זיין פריפּעטשיק אַ פייערל אָנגעצונדן און זיינע קינדער דעם אלף־בית מיט גרויסער ליבע געלערנט.

פאַר אַ ביישפּיל זאָל דינען די תקופה פון תלמוד, ווען מען האָט מיט יידישע קינדער די הייליקע אותיות איינגעלערנט, אָט אַזוי:

אַלף, בית — אַלף בינה (דערווערבן וויסן).

גימל, דלת — גמל דלים (טאָן גוטס אָרעמעלייט).

פאַרוואָס איז דאָס פיסעלע פון אות גימל
געווענדט לגבי דעם אות דלת?
ווייל דער וואָס טוט גוטס (גומל), דאַרף
לויפן נאָך די אָרעמעלייט (דלים).
און פאַרוואָס איז דאָס פיסעלע פון אות
דלת געווענדט לגבי דעם אות גימל?
ווייל דער אָרעמער דאַרף זיך קיין סך ניט
לאָזן זוכן פון דעם וואָס קומט אים העלפן, כדי ער זאָל אים
ניט מצער זיין.
און פאַרוואָס איז דאָס פנים פון אות דלת אָפּגעווענדט פון
אות גימל?
ווייל דער וואָס גיט צדקה, (גומל), דאַרף עס טאָן בסתר, כדי
ניט מבייש צו זיין דעם אָרעמאַן (דל).

הא, וו — זיינען אותיות פונעם הייליקן נאָמען.

זין, חית, טית, יוד, כף, למד, — אויב דו האַנדלסט אַזוי לגבי
דעם אָרעמאַן, איז גאָט, ברוך הוא, דיך זן (ער נערט דיך)
און חן (ער ווייזט דיר אַרויס ליבע) און איז דער מטיב, און
גיט דיר אַ ירושה, און וועט דיך קריינען מיט אַ כתר אין
עולם־הבא.

מם פתווזה (אַן אָפענע מם), מם סתומה (אַ פאַרמאַכטע מם)

— מאמר פּתוח (אַן אָפּענער זאַץ), מאמר סתום (אַ פאַרשלאָסענער זאַץ).
עס זיינען דאָ פאַרשטענדלעכע זאַכן, אין וועלכע דו מעגסט זיך פאַרטיפן, און עס זיינען דאָ זאַכן (למשל, מעשה־מרכבה) וועלכע זיינען ניט פאַרשטענדלעך, און דו טאָרסט זיך אין זיי ניט פאַרטיפן.

נון כפופה (אַ געבויגענע נון), נון פשוטה (אַ גלייכע נון) —
נאמן כפוף (אַ געבויגענער פרומער), נאמן פשוט (אַ גלייכער פרומער).

„דער פרומער מאַן, וואָס איז איינגעבויגן (באַשיידן), וועט שפּעטער ווערן אויסגעגלייכט. ער וועט באַקומען זיין שכר און וועט שטאָלץ זיין.

סמך, עין — סמוך עניים (שטיץ די אָרעמע) אָדער לויט אַן אַנדער סברה: סימנין עשה (מאַך דיר סימנים, מערקווערטער).

„מאַך דיר פאָרגעדענק־סימנים, כדי זאָלסט מיט זייער הילף קאָנען געדענקען דאָס, וואָס האָסט געלערנט.

פא כפופה (אַ געבויגענע פא), פא פשוטה (אַ גלייכע פא) —

פה פתוח (אַן אָפן מויל), פה סתום (אַ פאַרשלאָסן מויל).
אַ מאָל דאַרף מען עפענען דאָס מויל און ריידן, און אַ מאָל דאַרף מען עס האַלטן פאַרשלאָסן און שווייגן.

צדי כפופה (אַ געבויגענע צדי), צדי פשוטה (אַ גלייכע צדי) —
— צדיק כפוף (אַ געבויגענער ערלעכער), צדיק פשוט (אַ גלייכער ערלעכער).
דער צדיק, וואָס איז אָנגעבויגן (באַשיידן), וועט שפּעטער ווערן אויסגעגלייכט. ער וועט באַקומען זיין שכר און שטאָלץ זיין.

קוף — קדוש (הייליקער גאָט).

ריש — רשע (שלעכטער).
פאַרוואָס איז דאָס פּנים פון אות קוף ניט געווענדט צום פּנים פונעם אות ריש?
ווייל גאָט, ברוך הוא, זאָגט: איך קאָן דעם רשע ניט זען!
און פאַרוואָס איז דער תג (דאָס אייבערשטע קריינדעלע)

פֿון דעם אות קוף געווענדט לגבי דעם אות ריש?

ווייל גאָט, ברוך הוא, זאָגט: אויב דער רשע וועט חוזר בתשובה זיין, וועט ער, אַזוי ווי איך, געקריינט ווערן מיט אַ כתר.

און פֿאַרוואָס איז דאָס פֿיסעלע פֿונעם אות קוף אָפּגעטיילט ווי אַן אויפֿגעעפֿנט טירעלע?

ווייל גאָט, ברוך הוא, זאָגט: אויב דער רשע האָט חרטה אויף זיינע מעשים, זאָל ער אַרייַנקומען אין מיין מחיצה. דאָס קומט באַשטעטיקן די ווערטער פֿון ריש־לקישן: בא לטמא פותחין לו, בא לטהר מסייעין לו (דער מענטש האָט פֿאַר זיך פֿריי סיי דעם גוטן, סיי דעם שלעכטן וועג).

שין — שקר (דאָס ערשטע אות פֿון וואָרט שקר).

תיו — אמת (דאָס לעצטע אות פֿון וואָרט אמת).

פֿאַרוואָס איז דאָס וואָרט שקר געבילדעט פֿון דריי אותיות, וואָס זיינען צוזאַמען אינעם אלף־בית־סדר, און ס׳איז גרינג זיי צו געפֿינען, און דאָס וואָרט אמת —פֿון דריי אותיות, וואָס זיינען צעוואָרפֿן (א — ביים אָנהויב, מ — אין מיטן, און ת — ביים סוף), און ס׳איז שווער זיי צו געפֿינען?

ווייל דער שקר איז שכיח אין יעדן אָרט, און דער אמת איז זעלטן.

און פֿאַרוואָס האָבן די אותיות ק און ר פֿונעם וואָרט שקר נאָר איין פֿיסעלע יעדער פֿון זיי, און די אותיות א און ה פֿונעם וואָרט אמת — צוויי פֿיסעלעך יעדער פֿון זיי?

ווייל דער שקר שטייט אויף איין פֿוס און האָט קיין קיום ניט, אָבער דער אמת שטייט אויף ביידע פֿיס און האָט אַ קיום.

●

אויפֿן פּריפּעטשיק פֿון דורות האָבן פֿייערלעך געברענט, און רבי׳ס האָבן מיט קינדער דעם אלף־בית געלערנט. אַמאָל זיינען צייטן אַזעלכע געווען; אָבער זיי דערווייטערן זיך אַלץ מער און מער פֿון אונדזערע פֿאַרבענקטע ברעגן, און מיר זעען זיי שוין באַלד אין גאַנצן ניט אָן...

היינט זיינען פֿאַרלאָשן די פּריפּעטשיקס, געשטאָרבן די רבי׳ס, פֿאַרפֿלויגן די קינדער, אָן שכר פֿאַרטריבן די אותיות...

און אין בלוי־פֿאַרטראַכטע נעכט — דערציילן מענטשן — האָט מען

מיסטעריעזע פליגל־סילועטן געזען אויף דער ערד. דאָס זיינען די אותיות וואָס מ׳האָט פאַרטריבן, געפלויגן מאָנען זייער שכר — אין דעם ווינדערלעכן לאַנד פון לעגענדע...

און הלואי זאָל געשען, אַז זיי זאָלן אַהין אָנקומען אין דער רעכטער צייט, און די טויערן זאָלן פאַר זיי ברייט געעפנט ווערן.

און אָנגעגורט מיט גערעכטיקייט זאָל דער מלך דאָרט זיצן אויף זיין טראָן, און אויסרופן:

— זאָלן זיי אַריינקומען די אותיות, וואָס האָבן אונטערגעשפאַרט דאָס צעבראָכענע יידישע וועלטל, זאָלן זיי אַריינקומען און נעמען זייער שכר!

הלוואי זאָל עס אַזוי געשען...

הלוואי זאָל עס אַזוי געשען אין דער גרויסער שעה פון שכר!...

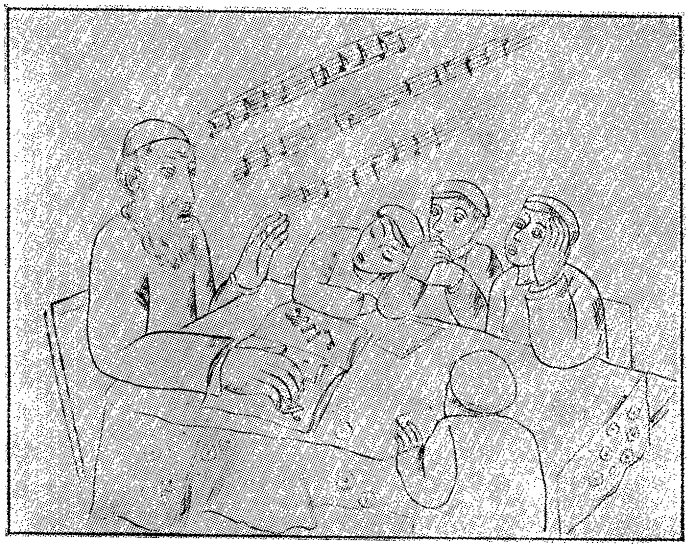

לאַזאַר סגל אויפן פריפעטשיק ברענט אַ פייערל...

ב. שעפנער

אַ פּייערל אין האַרצן*

אין אַמעריקע איז קיין נייס נישט, אַז אַ מענטש זאָל באַגליקט ווערן פון איין לידל. עס האָט שוין אַפילו געטראָפן אַזאַ נס מיט אַ יידיש טעאַטער־לידל („ביי מיר ביסטו שיין״). פון דעסטוועגן בין איך געוואָרן שטאַרק איבערגעראַשט, ווען איך האָב זיך דערוווּסט, אַז אַ יידיש זינגער־פּאָרל איז אויפגעריכט געוואָרן פון איין יידיש לידל און דאָס דווקא פון גאָר אַן אַלטס.

געהערט האָב איך דאָס טאַקע פון זיי אַליין, פון די אויפגעריכטע, ווען איך האָב זיי געטראָפן און זיי געשטעלט די נישט גאָר אָריגינעלע פראַגע:

— וואָס הערט זיך? ווי גייט עס?

האָט געענטפערט דער מאַן מיט אַ שמייכל:

— געלויבט צו גאָט און געלויבט דעם פּריפּעטשיק!

בין איך געבליבן שטיין אַ פאַרחידושטער:

— מילא, — האָב איך געזאָגט — גאָט קען איך. אָבער ווער איז דאָס דער פּריפּעטשיק?

— איר קענט זיכער אויך דעם פּריפּעטשיק — האָט ער געענטפערט — אפשר נאָך מער ווי איר קענט גאָט. וועלכער ייד קען עס נישט דעם פּריפּעטשיק?

— אַך, — האָב איך זיך געכאַפּט — איר מיינט וואַרשאַווסקיס לידל „אויפן פּריפּעטשיק״?

— זיכער — האָט ער געענטפערט — מיין איך דאָס לידל „אויפן פּריפּעטשיק״. ביי יידישע זינגערס איז נישטאָ קיין אַנדער פּריפּעטשיק.

...דאָס דאָזיקע קינסטלער־פּאָרל איז באַלד נאָך דער טראַגישער וועלט־

---

* „אויפן פּריפּעטשיק ברענט אַ פייערל״, ווי אַזוי אַן אַלט יידיש לידל האָט געצונדן אַ פייערל אין האַרצן פון אַן אָפּגעפרעמדטן יידן — אַ מאָדנע גליק, וואָס האָט געטראָפן צוויי יידישע קינסטלער, די פּרעסע, ב״א, 25 מיי 1957.

מלחמה געקומען פון „דאָרט“ מיט אַ גרויסן פּאַק טראַגישע איבערלעבונגען און אויך מיט אַ גאַנץ־נשקשהדיקן רעפּערטואַר פון יידישע און העברעישע לידער. מיט דער צייט האָבן זיי באַרייכערט זייער רעפּערטואַר מיט ענגלישע לידער און אַזוי אַרום באַקומען אַ צוטריט אויך צו נישט־יידישע אונטער־נעמונגען דורך דער פאַרמיטלונג פון אַן ענגלישער קאָנצערט־אַגענטור. אָבער קיין זיכער שטיקל ברויט נאָך אַלץ נישט געקאָנט אַרויסשלאָגן ביז... ביז עס איז צו הילף געקומען דער אַלטער פּריפּעטשיק.

געשען איז דאָס טאַקע אין ביוראָ פון יענער ענגלישער קאָנצערט־אַגענטור, ווען דאָס קינסטלער־פּאָרל איז געקומען זיך דורכצורעדן וועגן אַ פּראָיעקטירטן קאָנצערט. אינמיטן שמועס איז אַריין אַן עלטערער מאַן מיט זייער אַ רעספּעקטאַבעלן אויסזען און זיך באַגריסט מיטן עמפּרעסאַר.

...דער מאַן האָט זיך דערפרייט מיט די צוויי יידישע קינסטלער און זיי וואַרעם געדריקט די הענט.

— אַזוי, אַזוי, פון יוראָפּ?... איר האָט דאָרט אַלץ מיטגעמאַכט?...

אין זיין טאָן איז געלעגן אַ וואַרעם מיטגעפיל. פון דעסטוועגן זיינען זיי נאָך נישט געווען זיכער, אַז דער דאָזיקער הויכער אַמעריקאַנער איז אַ ייד. אַמעריקע האָט, גאָט צו דאַנקען, גענוג נישט־יידן וואָס פאַרמאָגן אַ וואַרעם מיטגעפיל פאַר יידישן אומגליק. באַלד אָבער איז דער ייד פון אים אַרויסגעקומען — ער איז אַרויסגעקומען אין דער פאָרעם פון אַ מאָדנער פראַגע:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, איר קענט אפשר זינגען דאָס יידישע ליד „אויפן פּריפּעטשיק“?

מאַן און ווייב האָבן זיך איבערגעקוקט פון פאַרוווּנדערונג: וואָס עפּעס פלוצלינג „אויפן פּריפּעטשיק“?...

אָבער אַז מען פרעגט, דאַרף מען ענטפערן.

— זיכער קענען מיר. — האָט דער מאַן זיך אָפּגערופן.

דער ענטפער איז געווען אַ ריכטיקער, אָבער נישט אויף גאַנצע הונ־דערט פּראָצענט. ווייל דער אמת איז, אַז זיי איז קיין איין מאָל נישט געהאַט אויסגעקומען צו זינגען דאָס דאָזיקע אַלטע יידישע לידל.

...דערהערט, אַז זיי קענען זינגען „אויפן פּריפּעטשיק“ איז מיטאַמאָל ערגעץ פאַרשוווּנדן דער באַרימטער אַמעריקאַנער אַדוואָקאַט און עס איז אויסגעוואַקסן אויף זיין אָרט אַ צעוואַרעמטער פאַרבענקטער ייד. אַפילו זיין ענגליש האָט פלוצלינג גענומען קלינגען יידישלעך. אוי, „אויפן פּריפּעטשיק“... ווי ער בענקט נאָך דעם ליד... ווי די ווערטער קלינגען נאָך אַלץ אים אין די אויערן, כאָטש עס איז שוין אַוועק מער ווי אַ האַלבער יאָר־

הונדערט... ער איז נאָך געווען אַ קליין ייִנגל, ווען מען האָט אים געבראַכט קיין אַמעריקע, — אָבער דאָס ליד „אויפן פּריפּעטשיק“ געדענקט ער, די מעלאָדיע באַגלייט אים דאָס גאַנצע לעבן. ווי גייט עס דאָרט? „אויפן פּרייפּעטשיק“ ברענט אַ פּייערל...“ אַך, דאָס פּייערל...

ער האָט פּלוצלינג איבערגעריסן זײַנע דערינערונגען און גענומען ריידן געשעפּטלעך, צום פּונקט: ער וויל פּאַר זיי אײַנאָרדענען אַ קאָנצערט. „געלט שפּילט נישט קיין ראָלע“... ער לאָזט זיי אויך פרייע הענט וואָס אָנבאַלאַנגט דעם רעפּערטואַר פון קאָנצערט. ער שטעלט זיי בלויז איין באַדינג — זיי זאָלן זינגען „אויפן פּריפּעטשיק“.

מען האָט אויסגעטרונקען „לחיים“ לכבוד דעם אָפּמאַך און מען האָט זיך גענומען גרייטן צום קאָנצערט. גלייך פון „לחיים“ איז דער מוזיקער אַוועק אויף סעקאָנד עוועניו און אײַנגעקויפט דעם „פּריפּעטשיק“ צוזאַמען מיט די נאָטן. דערנאָך האָבן מאַן און ווייב גענומען אײַנשטודירן.

דער קאָנצערט איז פאָרגעקומען אין איינעם פון די שענסטע לאָקאַלן אין ניו־יאָרק... אָבער דעם גרעסטן דערפאָלג האָט געהאַט „אויפן פּריפּעטשיק“.

האָט ער גענומען זיי אײַנלאַדן צו זיך און זיי רעקאָמענדירן פאַר אונטערנעמונגען. דער באַדינג איז שטענדיק געווען דער זעלביקער — זיי דאַרפן אויך זינגען „אויפן פּריפּעטשיק“. זיי האָבן באַקומען צוטריט צו קרייזן וווהין קיין זינגער פון יידישע לידער איז נאָך נישט צוגעקומען. אָפּגעפרעמדטע יידן זײַנען זיך מחיה מיט יידישע לידער און זיי ווייסן ווי אָפּצודאַנקען פאַר דעם דאָזיקן ביסל זעלטענעם נחת. בײַ יעדער אונטערנעמונג איז ער, פאַרשטייט זיך, דאָ. ער זיצט רויק און וואַרט ביז עס קומט „זײַן נומער“ און דעמאָלט צינדט זיך אָן אין זײַנע אויגן דאָס היימישע פּייערל.

ער האָט אויך בײַ זיי באַשטעלט אַ ספּעציעלן פּלאַט פון „פּריפּעטשיק“. און אין די אָוונטן, ווען ער האָט אַ פרייע שעה, פאַרמאַכט ער זיך אין זײַן קאַבינעט, זאָגט־אָן, מען זאָל אים נישט שטערן, און — שטעלט־אָן זײַן באַליבט ליד.

— און מיר זײַנען נאָך מיט אים נישט פאַרטיק, — זאָגט דער מוזיקער — מיר לײַען נאָך אויף אים גרויסע האָפענונג. דאָס איינע יידישע לידל, וואָס אונדזערע באָבעס און מאַמעס פלעגן אַמאָל זינגען, האָט אונדז דאָ מער געהאָלפן אין אַמעריקע ווי צען רייכע פעטערס.

...ווער ווייס, וויפל נאָך אַזוינע אַלטע יידן עס דרייען זיך אַרום צווישן אונדז, טראָגנדיק אין האַרצן אַזעלכע טליענדיקע פּייערלעך, וואָס וואַרטן בלויז, עס זאָל עמעצער קומען און זיי פונאַנדערבלאָזן?

יעפים ישורין

מארק ווארשאווסקי ביבליאגראפיע

באַביט, יוסף

מ. מ. וואַרשאַווסקי, ראָמאַן־צייטונג נ׳ 3, וואַרשע, 1908.

באַטאָשאַנסקי, יעקב

אַ שיינער אַריינפיר צו אַ פּרוכטבאַרן קולטור־זמן, די פּרעסע, 27 מאַרץ 1955.

באַסין, מ.

מ. מ. וואַרשאַווסקי, 500 יאָר יידישע פּאָעזיע, נ״י, 1917, באַנד 1, זז׳ 208—214.

ביאַלאָסטאָצקי, ב. י.

אין די ד׳ אַמות פון יידישן לעבן, דער וועקער, נ״י, 5 אויג׳ 1922, זז׳ 19—20.

פון דעם גרויסן שמערץ ביז דער גרויסער פרייד, עסייען, נ״י, 1932, ז׳ 165.

מאַנגערס ניגון, פרייע אַרבעטער־שטימע, נ״י, 22 יוני 1951.

מאָריס ראָזענפעלד, דוד עדעל־שטאַט־געדענק־בוך, נ״י, לאָס אַנדזשעלעס, סאַן פראַנציסקאָ, 1952, ז׳ 495.

חלום און וואָר, עסייען, נ״י, 1956 זז׳ 40, 351, 454.

אַז די יום־טובים־טעג גייען שוין אַוועק..., פאָרווערטס, נ״י, 3 אַפּריל 1956.

אַז איר וועט, קינדער, עלטער ווערן... (געדאַנקען און שטימונגען וועגן יידיש אין דער יידישער שול), קולטור און דערציונג, נ״י, פעברואַר 1957.

ביילין, אָשר

(מ. מ. וואַרשאַווסקי) שלום עליכם, תל־אָביב, 1945.

נאָענטע און ווייטע דאַרפן ווערן אייגן און נאָענט, זאַמלונגען, נ׳ 14, נ״י, ווינטער 1958, זז׳ 75־76.

בעל מחשבות

דער יוד, נ׳ 16 קראָקע, 18 אַפּריל 1941.

בערנשטיין, מרדכי

אויפן פריפעטשיק ברענט אַ פייערל, (וועגן א. גאָלאָמבס „אַ האַלבער יאָרהונדערט יידישע דערציונג), די איד׳ צייטונג, ב״א. 3 מאַרץ 1958.

בערקאָוויטש, י. ד.

מיט דער משפחה פון שריפטשטעלער, דאָס שלום עליכם־בוך, נ״י, 1926, זז׳ 186—187.

ברייטמאַן, מ.

וועגן שלום עליכם און מאַרק וואַרשאַווסקי זיינען צוזאַמען געקומען קיין קיעוו, נייע לעבן, נ״י, יוני 1939.

גאָלאָמב, מ.

לא זו הדרך, די גאָלדענע קייט, ת״אָ, 1951, העפט 7, ז׳ 194.

פון אונדזער אוצר, אויפן שוועל, נ״י, סעפּט־אָקט׳ 1951.

גאָלדבערג, ב. צ.

וועגן ליטעראַרישע ענינים, דער טאָג־מאָרגען־זשורנאַל, נ״י, 8 דעצ׳ 1957.

גינזבורג, שאול

אָכראַניק כאַטשקאָווסקי — אַ רע־דאַקטאָר פון אַ רוסיש־יידישער צייטונג, היסטאָרישע ווערק, 2־טער באַנד, נ״י, 1937, ז׳ 266.

די וואָכנשריפט „ראַזסוועט" און „רוסקי יעווריי", אַמאָליקע פּעטערבורג, ציקאָ ביכער־פאַרלאַג, נ״י, 1944, זז׳ 158, 160, 163, 167.

געלבאַרט, מיכל

מ. מ. וואַרשאַווסקי, אַ נייע הגדה של פסח, אַר׳ בילדונגס־קאָמיטעט פון אַרבעטער־רינג, נ״י, 1956, זז׳ 25—26.

מ. מ. וואַרשאַווסקי, זינגט מיט מיר, אַר׳ „אַרבעטער־רינג", נ״י, 1945, זז׳ 95, 101.

מ. מ. וואַרשאַווסקי, מיר זינגען, אַר׳ „אַרבעטער־רינג", נ״י, 1951, זז׳ 72—79, 148—149.

גראַנאָווסקי, ראובן

יצחק יואל לינעצקי און זיין דור, נ״י, 1941, ז׳ 81.

הער, מאיר

מאָריס ראָזענפעלד, ביכער־וועלט, וואַרשע, יאַנ׳־אַפּריל, 1923, ז׳ 7.

וואַנווילד, מ.

ווי אַלט איז די יידישע ליטעראַטור?, צי איז שוין פאַראַן אַ יידישע ליטעראַטור?, וואַרשע, 1929, ז׳ 10.

וועלסקי, נ. ע.

מיט דער אַנטאָלאָגיע **„אַמעריקע אין יידישן וואָרט"**, יידישע קולטור, נ״י, דעצ׳ 1955, זז׳ 29—30.

זילבערצווייג, זלמן

ערשטע ליטעראַרישע טריט, אַברהם גאָלדפאַדען, נ״י, 1940, ז׳ 4.

זשאַבאָטינסקי, וו.

היינט, **וואַרשע** (?), זאַמעלבוך, **נייע ציוניסטישע אָרג׳ אין אַרג׳**, ב״א, 1939, זז׳ 72—74; חג השבועות, **רעד׳** מ. **גרינבוים, ד״ר צ. ווינשטיין, קרן קימת, ב״א**, ה׳תש״ג, זז׳ 15—17.

טשעריקאָווער, א.

רעוואָלוציאָנערע און נאַציאָנאַלע אידעאָלאָגיעס פון דער רוסיש־יידישער אינטעליגענץ אין די 70ער און 80ער יאָרן, געשיכטע פון דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג אין די פאַראייניקטע שטאַטן, 2טער באַנד, נ״י, 1945, ז׳ 160.

יעפּרויקין, ז. און בעז, ח.

מ. מ. וואַרשאַווסקי, דאָס לעבע־

דיקע וואָרט, **לייענבוך פאַר דעם דריטן לערניאָר, אַר׳ בילדונגס־קאָמיטעט פון אַרבעטער־רינג,** נ״י, 1954, ז׳ 242.

כהן, י. ל.

וועגן זאַמלען פאָלקסלידער, שטודיעס פון יידישער פאָלקסשאַפונג, צונ׳ מאַקס ווײַנרײַך, ייוואָ, נ״י 1952, ז׳ 139.

די טעאָריע פון „רעפּראָדוקציע״ ביי סאָוועטישע יידישע פאָלקלאָריסטן, ד״ר, ז׳ 231.

פאָלקסליד און פאָלקסטימלעך ליד, שטודיעס וועגן יידישער פאָלקסשאַפונג, צונ׳ מאַקס ווײַנרײַך, ייוואָ, נ״י, 1952, זז׳ 195—197, 200.

ליטווין, א.

דער דיכטער פון דעם יידישן ווי, די צוקונפט, נ״י, נאָוו׳ 1917, זז׳ 647—650.

דאָס יידישע פאָלקסלעבן אין וואַרשאַוסקיס לידער, די צוקונפט, נ״י, דעצ׳ 1917, זז׳ 706—711.

מאַלאַמוט, יוד לאַמעד

יידישע פאָלקסלידער, קאַליפאָרניער יום־טוב בלעטער, לאָס אַנדזש׳, מאַרץ 1956, ז׳ 12.

מאַנגער, איציק

מארק מאַרקאָוויטש וואַרשאַווסקי, נאָענטע געשטאַלטן, אַר׳ ה. בזשאַזאַ, וואַרשע, 1938, זז׳ 161—169.

מאַרק, יודל

יחיד און קאָלעקטיוו אין יידישן פאָלקלאָר, אידישער קעמפער, נ״י, מיי 1951.

די י. ל. כהן־ירושה, די צוקונפט, נ״י, דעצ׳ 1953.

מייזיל, נחמן

אַברהם גאָלדפאַדען, נ״י, 1938, זז׳ 10—11.

פרץ און שלום עליכם, י. ל. פרץ — זיין לעבן און שאַפן, נ״י, 1945, ז׳ 260.

מ. מ. וואַרשאַוסקי, און זיין „אַנטדעקער״ שלום עליכם, יידישע קולטור, נ״י, אַפּריל 1946. ד״ז אין איקוף, ב״א, נ׳ 43, מיי 1946.

פאָלקס־שאַפן און ליטעראַטור, יידישע קולטור, נ״י, יולי 1946.

י. ל. פרץ און שלום עליכם, יצחק לייבוש פרץ און זיין דור שרייבער, נ״י, 1951, ז׳ 281.

שלום עליכם און מ. מ. וואַרשאַווסקי, יידישע קולטור, נ״י, מיי 1951.

פאָלקס־דיכטער און פאָלקס־זינגער, יידישע טעמאַטיק און יידישע מעלאָדיעס ביי באַוווסטע מוזיקער, נ״י, 1952, זז׳ 74—75.

די מאָביליזאַציע פאַר ווייטערדיקע פאַרמעסטן, יידישע קולטור, נ״י, יאַנ׳ 1954.

אַנטאָלאָגיעס פון יידישער פּאָעזיע, יידישע קולטור, נ״י, אָקט׳ 1954, זז׳ 31—33, און דעצ׳ 1954, ז׳ 16.

מאַרק וואַרשאַווסקי, אַמעריקע

אין יידישן וואָרט, אַנטאָלאָגיע, נ״י, 1955, זז׳ 41 43.

צו די לייענער, נאָענטע און אייגענע, נ״י 1957, ז׳ 8. — מ. מ. וואַרשאַווסקי, זז׳ 35—52.

דער איקוף אויפן מוזיק־געביט, יידישע קולטור, נ״י, 1958, ז׳ 35.

ניגער, ש.

מ. מ. וואַרשאַווסקי, יודישע וועלט, 1, 1915.

עלעמענטן פון פאָלקס־פּאָעזיע אין מ. וואַרשאַווסקיס לידער. — וואַרשאַווסקי און די אַזוי גערופענע „פאָלקס־דיכטער״ (מיכל גאָרדאָן, צונזער), אידישע ליטעראַטור, כרעסטאָמאַטיע פאַר ליטעראַטור און קריטיק, קיעוו, 1928, זז׳ 314—315.

פּראָבלעמען און אויפגאַבן פון אַמעריקאַניש־יידישער ליטעראַטור־געשיכטע, די צוקונפט, נ״י, דעצ׳ 1954, ז׳ 433.

יצחק לייבוש פרץ, אַר׳ קולטור־קאָנגרעס, ב״א, 1952, ז׳ 138.

דב סדן

אַבני שפה, עם עובד, תל־אָביב, תשט״ז, זז׳ 220, 246, 247.

ענטין, יואל

יעקב גאָרדין, דער טאָג, נ״י, 19 יוני 1949.

פיכמאַן, יעקב

די יודישע ליריק, די יודישע מוזע — זאַמלונג פון די בעסטע יידישע לידער, אונטער דער רעדאַקציע און מיט אַ פאָררעדע פון יעקב פיכמאַן, אַרויסג׳ „וועלט־ביבליאָטעק״, וואַרשע תרע״א—1911, זז׳ 11, 14, 86—89.

פריד, פ.

דער כוח פון אידישן פאָלקסליד, שלום עליכמס באַגייסטערונג פאַר מ. מ. וואַרשאַווסקי, מאָרגן־פרייהייט, נ״י, 30 יאַנ׳ 1958.

ציטרון, ש. ל.

מאַרק וורשבסקי, לקסיקון ציוני, ורשה, הוצאת ש. שרברק, תרפ״ד, 1924, שפאַלטן 223—224.

צייטלין, אהרן

50 יאָר וואַרשאַווסקיס פאָלקס־לידער, דער טאָג, נ״י, 24 אויג׳ 1951.

אונדזער נאָענטער עבר, דער טאָג־מאָרגען־זשורנאַל, נ״י, 20 אַפּריל 1955.

קאַצאָוויטש, ישראל איסר

שלום עליכם פאַרקייפט קוילן און קאַלך. — שלום עליכמס לאַטקעס אין וואַרשאַווסקיס לידער, זעכציק יאָר לעבען, נ״י, 1924, זז׳ 292—297.

קיסין י.

אליקום צונזער און זיינע לידער, ווילנע, זאַמלבוך געווידמעט דער שטאָט ווילנע, רעדאַקטירט פון יעפים ישורין, נ״י, 1935, ז׳ 480.

ראָזשאַנסקי, שמואל

מ. וואַרשאַווסקי, דער פאָלקס־זינ־

גער פון יידישן לעבן (20 יאָר נאָך זיין טויט), „די אידישע צייטונג", ב"א, 14 אויג' 1927.

דאָס פאַרגעסענע געזאַנג צו דער ערד, די איד' צייט', ב"א, 13 יוני 1947.

צו די 50, מאַרק וואַרשאַווסקי: 1907—1957, די איד' צייט', ב"א, 22 דעצ' 1957.

ריווקין, ב.

פ. בימקאָ אַלס דערציילער איז אויך אַ דראַמאַטורג, המשך, העפט 3, נ"י, 1942, ז' 20.

רייזען, אברהם

די שעפער פון דער מאָדערנ־יר יידישער ליטעראַטור, די צוקונפט, נ"י, סעפט' 1920, ז' 507.

רייזען, זלמן

מאַרק וואַרשאַווסקי, לעקסיקאָן פון דער יידישער ליטעראַטור, פרעסע און פילאָלאָגיע, ערשטער באַנד, ווילנע, 1928, שפאַלטן 918—921.

שלום עליכם

אַן אָפענער בריוו צו יואל ענגעל, דער יוד, נ' 24, קראָקע, 13 יוני 1901, יידישע קולטור, נ"י, נ' 5, 1951.

די געשיכטע פון וואַרשאַווסקיס לידער, צו דער 2טער אויפלאַגע אין צוויי בענדער, אַרויסגעגעבן פון „מוריה", אָדעס, 1914, דאָס יודישע פאָלק, וואַרשע, נ' 1, 25 מערץ 1914, זז' 13—16.

אַ פּאָר ווערטער צו וואַרשאַווסקיס לידער, די געשיכטע פון וואַרשאַווסקיס לידער, מ. מ. וואַרשאַווסקי — יודישע פאָלקס־לידער, נ"י, 1918, זז' V—VIII און IX—XIV.

מ. מ. וואַרשאַווסקי און זיינע לידער, אַלע ווערק פון שלום עליכם, נ"י, 1919, זז' 51—68.

זיכרוינעס וועגן מ. וואַרשאַווסקי, אידישע ליטעראַטור, קיעוו, 1928, זז' 310—314.

שעפנער, ב.

אויפן פריפעטשיק ברענט אַ פייערל, פאָרווערטס, נ"י, אַפּריל 1957. — יידישע פרעסע, ריאָ, 3 מיי 1957. — די פרעסע, ב"א, 25 מיי 1957.

שרפשטיין, צבי

„החדר בחיי עמנו", ת"א, תשי"א, זז' 222—223.

אידישע ליטעראַטור, כרעסטאָמאַטיע פאַר ליטעראַטור און קריטיק, קיעוו, 1928, ביאָגראַפיע, ז' 310.

●

דאָס יידישע וואָרט

אַ ליטעראַרישע כרעסטאָמאַטיע, צוז' אָלגין, באַנד 1, ווילנע, 1921, זז' 8—9.

100 לידער מיט מוזיק פאַר שול און היים

אַר' צווישאָ־שלום עליכם־שול, ב"א, אָקט' 1947, ז' 8.

דאָס שלום עליכם־בוך

נ"י, 1926, זז' 186—187, 247, 252, 287, 364, 368.

AUSUBEL, NATHAN:
The Story of Yiddish. Mark Warshavsky, **Morning Freiheit,** New York, August 28, 1947.

BINDER, A. W.:
Jewish Music, The Yiddish Folk Song, The Jewish People, Past and Present, Volume III, **Jewish Encyclopedic Handbooks,** Central Yiddish Culture Organization (CY-CO), N.Y., 1952. P. 358.

BIRSTEIN, Y.:
Bards of The Yiddish Language, Mark Warszawski, **Jewish Youth,** Melbourne, Jan.-Febr. 1947, P. 20.

GREEN, BER:
America in the Yiddish Mirror, **Jewish Life**, N.Y.. January 1956, P. 39.

HAAS, JACOB DE:
Mark Warschawsky, **The Encyclopedia of Jewish Knowledge,** Behrman's Jewish Book House, N.Y., 1946, P. 626.

MEISEL, NACHMAN:
Sholom Aleichem and His "Find", **Sholem Aleichem Panorama,** London, Canada, 1948, P. 46-49.

MARK, JUDEL:
Yiddish Literature, **The Jews: Their History, Culture and Religion,** N.Y., 1949, P. 884.

MLOTEK, ELEANOR GORDON:
America in East European Yiddish Folksong. **The Field of Yiddish,** N.Y., 1954, P. 180, 191.

RABINOVITCH, ISRAEL:
Ernest Bloch, **Of Jewish Music,** The Book Center, Montreal, 1952, P. 197.

RESNICK, SALOMON:
La Poesía, **Esquema de la Literatura Judía,** Buenos Aires, 1933, P. 63.

ROBACK, A. A.:
The Literature, **Curiosities of Yiddish Literature,** Sci-Art Publishers, Cambridge, Mass. MCMXXXIII, P. 70.

Syllabus of Yiddish Literature, **The Folk-Movement,** Sci-Art Publishers, Cambridge, Mass. MCMXXIII, P. 177.

Syllabus of Yiddish Literature, Outlook of Yiddish Literature, **Curiosities of Yiddish Literature,** P. 197.

The Collaterals, Varshafsky, **The Story of Yiddish Literature,** Yiddish Scientific Institute, N.Y., 1940, P. 159-160.

SENDREY, ALFRED:
Bibliography of Jewish Music, Columbia University Press, N.Y., 1951, № 2609, 2694, 2992, 4520, 7233, 8136, 8578, 8958, 9195, 9211, 9228, 9292, 9312, 9327, 9381-82, 9392, 9402, 9754.

WAXMAN, MEYER:
Folk Bards (Bards of the Haskalah Period), **History of Jewish Literature,** Vol. IV, Bloch Publishing Co., N. Y., 1941, P. 550, 552.

ENCYCLOPEDIE DE LA PLEIADE:

Histoire des Litteratures, Tome II, Litteratures Occidentales, Les Contemporains de Peretz, Librarie Gallimaro [France], 1956, P. 1176.

ЭНГЕЛЬ, Ю.:

По поводу "Еврейскихъ Народныхъ Песенъ" — М. М. Варшавскаго, **Восходъ,** № 18, С. Петербургъ, 1901, Стр. 19-22. **Восходъ** № 23, 1901, Стр. 13-25.

Ответъ г-ну Варшавскому, **Восходъ** № 25, 12 апреля 1901, Стр. 22-26.

ПРИЛУЦКИЙ, Н.:

Маркъ Марковичъ Варшавскій, Еврейская Энциклопедія, Томъ девятый, Изданіе Общества для научныхъ Еврейскихъ Изданій и Издательство Брокгаузъ-Ефрона, С. Петербургъ, Стр. 339.

БОЛЬШАЯ СОВЕТСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДІЯ:

Томъ девятый, Москва, 1928, Столбъ 36, Маркъ Варшавскій.

פראיעקטן פון סצעניזאציעס

פאַר מאַרק וואַרשאַווסקיס לידער

זלמן הירשפעלד

„קמץ אַלף - אָ!“

אין דער סצעניזאַציע
גייען־אַריין די לידער

אלף־בית
פסח
דעם מילנערס טרערן
אַ בריוו פון אַמעריקע
אַ יידיש ליד פון רומעניע
דאָס ליד פון דעם ברויט
דער ייִד אין וועג
דער חלום
שטיי־אויף!
די טעקסטער ציונס זינגען
ציון
אויף קידוש־השם
לשנה הבאה בירושלים.

אין אַ זייט פון דער בינע, אין אַ ווינקל — אַ לאַנגער טיש מיט בענק פון ביידע זייטן. אויף די בענק — חדר־יינגלעך. אויבנאָן — דער רבי. אויפן טיש ספרים — אָפּן. די תלמידים ברומען אָן ווערטער דעם ניגון פון „דער אלף־בית“. אויף דער צווייטער זייט בינע, פאָרנט, באַווייזט זיך דער דיכטער.

דיכטער — (זינגט די ערשטע סטראָפע)

אויפן פריפעטשיק ברענט...

(ביז) ...וואָס איר לערנט דאָ...

רבי — „זאָגט־זשע נאָך אַ מאָל און טאָקע נאָך אַ מאָל!

קינדער — קמץ אלף — אָ!

(דער דיכטער פאַרשווינדט)

רבי — לערנט קינדער מיט גרויס חשק,

אַזוי זאָג איך... (ביז) ...וואָס איר לערנט דאָ...

רבי און **קינדער** — זאָגט־זשע נאָך אַ מאָל — — — — אָ!

אַ גרעסער בחורל (אַ באַהעלפער) — לערנט, קינדער, האָט ניט מורא — — — (ביז) נאָך מער...

אַלע — זעט־זשע, קינדערלעך — — — (ביז) אָ!

רבי — איר וועט, קינדער, עלטערן ווערן — — — (ביז) וויפל געוויין... (דער רבי צעוויינט זיך שטיל, אַלע קוקן אויף אים פאַרחידושט)

אַ קינד — רבי, פאַרוואָס וויינט איר?

רבי — פאַרוואָס איך וויין? איי, קינדערלעך טייערע, זאָל אייך גאָט באַשירעמען... אָט גייט אָן ערב פסח ביי ייִדן... ס׳קומט אָן דער ליבער פסח — זמן חרותינו, ייִדן דאַרפן זיך משמח זיין, נישט וויינען, חלילה... נאָר אַז איר וועט עלטערן ווערן, וועט איר ערשט פאַרשטיין, וויפל אין דעם יום־טוב פסח ליגן טרערן און וויפל געוויין... (וויינט)

אַ צווייט קינד — מיר זיינען שוין נישט קיין פיצלעך קינדער, רבי, מיר פאַרשטייען שוין אַלץ.

אַ דריט קינד — דערציילט אונדז, רביניו, מיר פאַרשטייען שוין אַלץ.

רבי (זינגט דאָס ליד „פסח״) — **איך וועל אייך דערציילן דאָ, קינדער, אַ מעשה — — —** (ביז) **פאַרלאָפן...**

אַלע — (אָנשטאָט „זיידעניו״ — רביניו) — **אוי, ווײ, רביניו, אוי, ווײ, רביניו, מיר הערן דיך...**

רבי — (זינגט אַלע סטראָפן)

אַלע — (זינגען די רעפריינען) **אוי, ווײ, רביניו.**

דיכטער — (באַווייזט זיך, זינגט) **אַז איר וועט, קינדער דעם גלות שלעפן... אאַז״וו.**

אַלע — **זעט־זשע, קינדערלעך...**

דיכטער — **אויפן פריפעטשיק... אַלף־בית** (דיכטער פאַר־שווינדט)

באַהעלפער — **זעט נאָר, רבי, ווער עס דרייט זיך דאָ אַרום אין געסל: אַברהמל דער מילנער.**

רבי — **איי, איי, איי, געוואָרן, נעבעך, אַ תל פון ר׳ אַברהמלען; איצט, אויף דער עלטער, טרייבט מען אים גאָר אַרויס פון דאָרף.**

אַ קינד — **פאַרוואָס, רבי, טרייבט מען אים?**

רבי — **פאַרוואָס? דער ביטערער גלות, קינדערלעך. אַ רחמנות, נעבעך, אויף ר׳ אַברהמל מילנער. רוף אים אַריין!** (באַהעלפער גייט צו דער טיר, רופט)

באַהעלפער — **ר׳ אַברהמל! זייט אַזוי גוט, קומט אַריין אַ ווײלע! ער וויל נישט גיין, רבי...**

רבי — (גייט צו צו דער טיר, רופט אים) **קומט אַריין ר׳ אַברהמל, קומט אַריין!** (מילנער גייט אַריין)

מילנער — **אַ גאָט העלף!**

אַלע — **אַ גאָט העלף!**

רבי — **איר קענט דאָך ר׳ אַברהמל מילנער! אַ יאָ?**

אַלע — **יאָ, אַוודאי קענען מיר ר׳ אַברהמל מילנער.**

מילנער — **איי, קינדערלעך, כ׳האָב דאָך נאָך אייערע טאַטעס געקענט, ווען זיי זיינען חדר־ייִנגלעך געווען.** (זינגט) **„אוי, וויפל יאָרן — — —** (אַלע סטראָפן, ביז) **מיט זיי גייט אויס דער ייִד״.**

רבי — נײן, ר׳ אַברהם, אַ ייד טאָר נישט אַרײַנפאַלן אין יאוש. דער ייד גײט קײן מאָל נישט אויס... מען יאָגט אונדז, מען פּלאָגט אונדז, אָבער דער ייד בלײַבט ייד.

אַ קינד — אוי, חברה, זעט נאָר װער עס גײט! (אַלע לויפן צו טיר און פענצטער)

אַלע — טראַם, טראַם, טראַם — טראַם, טראַם, טראַם — תנחום דער טרובאַטש מיט די מעדאַלן.

רבי — אָט זעט איר, ר׳ אַברהמל, אַ ייד תנחום טרובאַטש! אויסגעשטאַנען אַלע שבעה מדורי גיהנום... מלחמות מיט פּורעניות... און דאָך איז ער תמיד מלא בטחון, תמיד לעבעדיק און פרײלעך. אַזוי דאַרף זײַן אַ ייד!

די קינדער — (שרײַען) תנחום טרובאַטש, טראַם טאַם, טאַם!

(זײ לויפן־אַרויס, ברענגען אים אַרײַן, אַלע אַרום אים, ער קומט אַרײַן זינגענדיק)

תנחום — (זינגט) כ׳װיל אײַך דערצײלן אַקוראַט — — — —

אַלע — (העלפן מיט דעם רעפרײן, מאַרשירנדיק װי סאָלדאַטן אַרום אַ גענעראַל)

זײ מאַרשירן־אַרויס. נאָך זײ דער מילנער און דער רבי.

דער רבי — (רופט זײ נאָך) „אײ, װײסע חברהניקעס — שטיפט אַ ביסל, קינדערלעך, און פאַרגעסט נישט צוריקצוקומען אין חדר... עוד היום גדול, מ׳דאַרף נאָך לערנען!

עס הערט זיך פון דרויסן אַ רעש פון די קינדער און דער קול פון רבין

כיענע — קײנער נישטאָ? שרה־ברײנע! שרה־ברײנעשי, קרוין!

רביצין — (קומט אַרײַן) אַ, סקאַצל קומט, כיענע! שוין אַ שאָק מיט יאָרן אײַך ניט געזען.

כיענע — שרה־ברײנעשי, סערצע! אַ בריװ... אַ בריװ פון אַמעריקע, פון מײַן בנימינען. כ׳האָב מיר שוין די אויגן אויסגעקוקט אויף דעם בריװ; טוט מיר אַ טובה, שרה־ברײנע, קרוין, און לײענט

מיר איבער דאָס בריוול... די אויגן, נישט פאַר אייך געדאַכט, דינען מיר שוין נישט אויף דער עלטער.

רביצין — אָך, אָך, פאַרוואָס נישט? אדרבה ואדרבה; ווו־ זיינען מיינע שפּאַקולן? זיצט, כיענע לעבן, וואָס שטייט איר?

(די ביידע ווייבער זעצן זיך. די רביצין נעמט דעם בריוו, טוט־ אָן די ברילן, זינגט)

טייערע מאַמע, טייערע מוטער, — דו מיין טייער, כשר האַרץ... („אַ בריוו פון אַמעריקע״)

(ס׳קומט אַריין דער רבי מיט די תלמידים)

רבי — שקצים, עכברושים, אין חדר אַריין! גענוג געשטיפּט!

רביצין — (שטייט אויף) זיי קומען שוין, די חברה.

כיענע — גאָט זאָל אייך דערפאַר באַצאָלן, שרה־ברײנעשי!

רביצין — איר׳ט נאָך דערלעבן נחת אין אייער זון, גאָט איז אַ פאָטער (זי באַגלייט זי אַרויס).

(ס׳קומט אַריין דער רבי מיט די תלמידים)

רבי — צום טיש, חברה! לכל זמן ועת, לכל חפץ תחת השמים — אויף אַלץ איז פאַראַן אַ צייט, האָט שלמה המלך געזאָגט; עת לבכות ועת לשחוק — אַ צייט צו וויינען און אַ צייט צו לאַכן׃ (די קינדער זעצן זיך אַרום טיש)

רבי — אַז איר וועט, קינדער, דעם גלות שלעפּן, אויסגעמוטשעט זיין, זאָלט איר פון די אותיות כוח שעפּן, קוקט אין זיי אַריין...

אַלע — זעט־זשע, קינדערלעך — — — (ביז: קמץ אלף — אָ).

רבי — אָט, זעט איר, קינדערלעך, אונדזער מאָנישל? (ער ווייזט אויפן באַהעלפער) אַן אָרעם בחור, אַ קיילעכדיקער יתום, גע־ קומען אַזש פון רומעניע... ער ווייס שוין דעם טעם פון גלות, פון פּאָגראָמען! אָבער דאָך איז ער תמיד פריילעך. ער לאַכט זיך אויס פון די צרות און פון די שונאי־ישראל. אַ יאָ, מאָנישל, עס איז אַזוי?

מאָניש — אַוודאי, רבי־לעבן. גאָט איז אַ פאָטער, און איך הער זיי ווי דעם טאַטער...

מאָניש — (זינגט „אַ יידיש ליד פון רומעניע״) אַז מען צאַפּט

פון מיר דאָס בלוט אַרויס — — — — — (ער זינגט נאָר 4 סטראָפן, ביז „גאָט אין אונדזער תורה"; אַלע חזרן־איבער מיט אים צוזאַמען דעם רעפריין).

רבי — אָט אַזוי, קינדערלעך, לערנט ווייטער, זאָגט שלמה המלך:

עובד — דער וואָס אַרבעט, אַדמתו — זיין ערד, ישבע — וועט זיין זאַט, לחם — פון ברויט... (אַלע קינדער חזרן־איבער וואָרט ביי וואָרט מיט אַ ניגון) **און דוד המלך זאָגט: יגיע — די מי, כפיך — פון דיינע הענט, כי תאכל — אַז דו וועסט עסן, אַשריך — ווויל איז צו דיר, וטוב לך — און גוט איז דיר...** (די קינדער חזרן־איבער וואָרט ביי וואָרט).

ס'ווערט טונקל. — עס הערט זיך דער ניגון אָן ווערטער פון „גרויסער גאָט, מיר זינגען לידער". — **אין צווייטן ווינקל אַוואַנס־סצענע, אַנטקעגן דעם האַלב־טונקעלן חדר, באַווייזט זיך אַ שול מיט אַ טאַוול, מאַפּע. שול־בענק, אויף וועלכע עס זיצן שילערס און שילערנס און זינגען צוזאַמען מיטן לערער אָדער לערערקע** — „גרויסער גאָט, מיר זינגען לידער". — **אין הינטערגרונט עפנט זיך אַ פאָרהאַנג: אַ פעלד פון זון באַגאָסן, קאָלאָניסטן אַרבעטן און זינגען.**

קאָלאָניסטן — גרויסער גאָט, מיר זינגען לידער...

עס פאַלט דער הינטערשטער פאָרהאַנג, ס'באַווייזט זיך אין ווינקל פון פאָדערגרונט דער דיכטער. — אונטער מוזיק־באַגלייטונג עפנט זיך דער הינטערגרינט־פאָרהאַנג. — מ'זעט דאָס זעלביקע פעלד וואָס פריער. — די קאָלאָניסטן זיינען נישטאָ. אַ גלות־ייד **שפאַנט, ביז ער לייגט זיך אַ מידער אונטער אַ בוים און שלאָפט איין.**

(די חדר־יינגלעך און די שול־קינדער זינגען־מיט דעם רעפריין)

דיכטער — (דעקלאַמירט) „**דער חלום**"

אַלע קינדער מיטן רבין, לערער, באַהעלפערס, רביצין א"אַ דער־שיינען אויף דער הינטערגרונט־בינע. — זיי אַלע בילדן דעם כאָר און כאָר ביי די לידער „שטיי־אויף!",

„די טעכטער ציונס זינגען" (קענען זינגען אַנשטאָט „טעכטער" — „קינדער")

עס דערשיינען צוויי „בילויים", זיי זינגען „ציון")

בילויים — פון דער וועלט פאַריאָגט, פאַרטריבן — — —

עס ווערט ביסלעכווייז טונקל — עס צינדט זיך אָן אַ שייטער, אַלע — אַרום פייער. — עס דערשיינט דער גלות־ייד.

גלות־ייד — (זינגט „אויף קידוש השם") **כ'ליג דאָ אין פייער — — —**

אַלע — (זינגען דעם רעפריין)

דער באַהעלפער **און אַ פאָר גרעסערע תלמידים זיינען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין** אַ גרופּע חלוצים.

חלוצים — (זינגען דאָס ליד „לשנה הבאה בירושלים") **צי ווייסט איר, ווי עס הייסט דאָס אָרט — — —**

דיכטער — (אין פאָדערגרונט, זינגט)

לערנט, קינדער, מיט גרויס חשק,
אַזוי זאָג איך אייך אָן,
ווער ס'וועט גיכער פון אייך קענען עברי,
דער באַקומט אַ פאָן.

(ער דערלאַנגט די קינדער די ישראל־פאָן)

אַלע — (זינגען) **— זעט־זשע, קינדערלעך, געדענקט־זשע טייערע — — —**

(ביז) קמץ אַלף — אָן !
אויפן הימל צינדט זיך אָן אַ גרויסער, ליכטיקער „אָ !")

פאָרהאַנג

„אַ חתונה ביי ייִדן“

אין דער סצעניזאַציע
גייען־אַריין די לידער

דער שדכן משה אהרן
די באַבע
שרה און רבקה
דער בעכער
דער זיידע מיט דער באָבע
דאָס פריילעכע שניידערל
כלהניו, וויין־זשע, וויין
די ראָד
אַ פריילעכס

שדכן משה אהרן — (קומט, זינגט און דעקלאַמירט דאָס ליד „דער שדכן“).

די באַבע — (קומט מיטן איייניקל בנימין)

די באַבע — זעסט, בנימין, אַלע האָבן חתונה און דו... אפשר זאָל איך איבעררײדן מיט משה־אהרן שדכן?

בנימין — חלילה, באַבעשי, חלילה, מ׳דאַרף נישט.

באַבע — (זינגט און רעדט) „רק איך טראַכט (אַנשטאָט „כ׳ליג און טראַכט“) טאָג ווי נאַכט“

ס׳קומען אָן געסט, צווישן זיי דער בחור פון ראַכמעסטריווקע.

שדכן — נו, בחור, אויף וואָס וואַרטסטו? כ׳לעבן, האָסט שוין לאַנג געמעגט הערן שופר בלאָזן.

באַבע — האָסט דאָך שוין געהאַט אַ כלה, דאַכט זיך — שרה.

שדכן — נישט שרה, נאָר רבקה.

בחור — יאָ, אי שרה, אי רבקה...

(זינגט) „אַז איך בין געקומען קיין ראַכמעסטריווקע"...

(אַלע חזרן־איבער דעם רעפריין).

שדכן — מזל־טוב! אויפגעשפילט זאָל ווערן אין אַ גוטער שעה, די מחותנים, ר' מלך עם זוגתו מלכה, זיינען דאָ!

אַלע — מזל־טוב! לחיים, לחיים טובים ולשלום!

שדכן — (זינגט „דער בעכער") טייערע מלכה, געזונט זאָלסטו זיין...

(דער עולם זינגט־מיט דעם רעפריין).

שדכן — (בגילופין, רופט־אויס) שאַ! אויפגעשפילט זאָל ווערן: עס קומט־אָן די יונגע פּאָר. (ער גייט איבער אין געזאַנג)

ס'איז אַקוראַט געוואָרן 50 יאָר,

אַז זיי לעבן אינאיינעם, דאָס אַלטע פּאָר...

(דאָס ליד „דער זיידע מיט דער באָבען" ווערט געזונגען, איינגעטיילט די סטראָפן צווישן אַלע פּאַרשוינען).

שדכן — אויפשפּילן זאָל אַ לעבעדיקס די קאַפּעליע! ס'קומט אָן דער חייט דער פּאַלגע, דער שניידער ר' אלי!

שניידער — (זינגט „דאָס פריילעכע שניידערל")

„אַז דער יום־טוב הייבט זיך אָן באַוויזן"...

שדכן — מאַכט אַ וואַרע, מחותנים און געסט אַלע, און אויפגעשפּילט זאָל ווערן לכבוד דער כלה!

(מען פירט אַריין די כלה, מען באַזעצט זי)

שדכן — (זינגט): „כלהניו"...

צום סוף קומען די צוויי אַנסאַמבל־לידער: „די ראָד", „אַ פריילעכס", בעת וועלכע עס דערשיינען אַלע פּאַרשוינען, וועגן וועלכע עס ווערט געזונגען, און עס ווערט פאַרענדיקט מיט אַן אַלגעמיינעם מצוה־טאַנץ.

נאָכבאַמערקונג

◈ דער טיטל פון דעם בוך, **יידישע פאָלקסלידער**, איז ווי פון אַלע פריערדיקע 3 אויסגאַבעס, מאַרק וואַרשאַווסקיס.

◈ די פינף אָפּטיילונגען, אין וועלכע אַלע לידער זיינען איינגעטיילט, און זייערע טיטלען, זיינען פון דער רעדאַקציע. די גרופּירונגען — נאָך די טעמעס און שטימונגען. די טיטלען — פון וואַרשאַווסקיס פערזן.

◈ אין דער אויסגאַבע פון 1918 ווערט באַמערקט, אַז וו. האָט צו נאָך 8 לידער געהאַט מוזיק (חוץ די וואָס מיר האָבן דאָ איבערגענומען פון זיין אַלבאָם און פון אַנד' קוואַלן). מיר האָבן זיי נישט געפונען אין ב"א, נישט אין נ"י ייוואָ. דער וואָס האָט יאָ די ניגונים — צו **חד גדיא**, **דער אמת**, **דאָ אויף דער פּריזבע**, **מיט איין בליק**, **שוואַרצע וואָלקנס זע איך ציען**, **דער חלום**, **שטיי־אויף!**, **די טעכטער ציונס זינגען** — ווערט געבעטן זיי צושיקן דער רעדאַקציע. עס וועט כדאַי זיין צו זוכן אַן אופן זיי צו ברענגען לאור.

◈ וואַרשאַווסקיס **דיאַלעקט** איז נאָר טיילווייז אָפּגעהיט געוואָרן אין דעם בוך. וועגן דעם ווערט אָנגעמערקט ביי אַ ריי גראַמען. וואַרשאַווסקי האָט געגראַמט **חנהלע** מיט **בריינעלע**, **גיך**, מיט **מצליח**, **שיינדל** מיט **שפּענדל**, פּרעכטיקע גראַמען אין וואָלינער דיאַלעקט, וואָס גייען פאַרלוירן פאַר די וואָס ריידן אַ פאַרליטעראַרישטן יידיש, פאַרליטווישט. אין בוך איז איבערגעלאָזט **באַבע** אַנשטאָט **באָבע**. אין כלל ווערט געדרוקט **זייט**, אָבער פאַר ווילקלאַנג איז אין עטלעכע פערזן איבערגעלאָזט **זענט**.

◈ אונטער די נאָטן, אין דער לאַטיינישער טראַנסקריפּציע פון די לידער־טעקסטן, איז באַנוצט געוואָרן לפי ערך אַן אוניווערסאַלער אויסלייג פאַר מוזיקערס און זינגערס, צום נאָענטסטן **צו ענגליש**. אָט זיינען ביישפּילן, ווי אייניקע יידישע אותיות ווערן אויסגעלייגט (אַנדערש ווי אין שפּאַניש): טש — tsh, ש — sh, ז — z, כ — ch, צ — tz. (אויב עס זיינען אַריינגעפאַלן טעותים, איז ניט צו וווּנדערן זיך. די וואָס האָבן דאָס באַדאַרפט טעכניש דורכפירן זיינען געוווינט צו לאָקאַליסטישער טראַנסקריפּציע, געבויט אויף דער לאַנדשפּראַך).

◈ אין דער שווערער אויפגאַבע צו קאָרעגירן אומצייליקע פעלערן און פאַרקריפּלונגען אין דער מוזיק — ווי זי איז פריער געווען געדרוקט און פאַרשפּרייט — האָט ברייטהאַרציק בייגעטראָגן, מיט זיין גרינטלעכער פאַכמענישקייט און פיינעם חוש פאַר עכטקייט, דער קאָמפּאָזיטאָר און דיריגענט לעאָן ווײַנער, ווי אויך דער קאָמפּאָזיטאָר און פאָלקלאָריסט לאַזאַר קלאָצמאַן. דער יאָהאַנעסבורגער קאַנטאָר ישראל אַלטער, צו גאַסט אין בוענאָס־איירעס, האָט אויפגעשריבן דעם וואַריאַנט „דער בעכער". מוזיק־טעקסטן, זעלטענע שוין, האָבן אויסגעבאָרגט מ. לייוואַ, זינגערן אַדעלאַ מילרוט און ייוואָ. פאַר אַלעמען — אַ האַרציקן דאַנק.

◈ ביים אָנגעבן טיטלען פון ביכער אין רוסיש, ביים ציטירן אָדער אין דער ביבליאָגראַפיע פון יעפים ישורין, זיינען מיר געווען געצוווּנגען צו אַקצעפּטירן אַ „ע" אַנשטאָט אַן אַלטע רוסישע „יאַט" ווייל די רוסישע דרוקעריי האָט נישט מער דעם אַלטן אות.

◈ היות עס איז נישט באַקאַנט וואַרשאַווסקיס ניגון צו „קידוש השם", איז באַזונדער וויכטיק צו קענען דעם ניגון, וועלכן עס האָט צו דעם ליד געשאַפן **אליהו קאַנטאָר**, וואָס מיר דרוקן אין דעם בוך.

◈ אַ באַזונדערן יישר־כוח דעם פאַרדינסטפולן ביבליאָגראַף יעפים ישורין, וועלכער האָט — אויף אונדזער בקשה — מיט זיין כאַראַקטעריסטישער מיזאַמקייט צוגעשיקט (פון ניו־יאָרק) די מאַרק וואַרשאַווסקי־ביבליאָגראַפיע.

◈ כדי צו וויזן די אויפמערקזאַמקייט פון יידישע קולטור־אָרגאַניזאַציעס אין דער גאַנצער וועלט אויף דעם רייכן שטאָף, וואָס איז דאָ ביי מאַרק וואַרשאַווסקין און וואָס איז נישט אויסגענוצט געוואָרן — דורך רעזשיסאָרן און דיריגענטן — פאַר ספּעקטאַקלען, האָט די רעדאַקציע באַוויגן דעם טאַלאַנטפולן שוישפּילער זלמן הירשפעלד, איינעם פון די פיינסטע אינטעליגענטן, אָנצושרייבן פּראָיעקטן און סקיצן פאַר צוויי סצעניזאַציעס פון מאַרק וואַרשאַווסקיס לידער, וואָס ווערן געדרוקט אין דעם בוך. יידישע קולטור־צענטערס, דראַמקרייזן און ליבהאַבערס פון טעאַטער און געזאַנג האָבן די סצענאַריעס, וואָס זיי קענען — און דאַרפן — אויסניצן נאָך זייערע מעגלעכקייטן און השגות. אַ גרויסער רעזשיסאָר קען אויסבויען פון מאַרק וואַרשאַווסקיס לידער אַ גראַנדיעזן פאָלקס־ספּעקטאַקל.

ש. ר.

MARC WARSHAWSKI

Canciones Populares Judías

Y ESTUDIOS LITERARIOS
SOBRE SU APORTE A LA LITERATURA IDISH

CONFEDERACION PRO-CULTURA JUDIA
Ayacucho 483 - 485 Buenos Aires

MARC WARSHAWSKI

Jewish Folk - Songs

AND STUDIES ON THE JEWISH LITERATURE

★

CONGRESS FOR JEWISH CULTURE

Joseph Lifshitz Fund

ביז איצט דערשינען פאַר דער ביבליאָטעק

מוסטערווערק פון דער יידישער ליטעראַטור

1) שלמה עטינגער — אויסגעקליבענע שריפטן (264 זייטן).

2) מאַרק וואַרשאַווסקי — יידישע פאָלקסלידער מיט נאָטן (216 זייטן).

עס דערשיינט בקרוב:

3) ה. ד. נאָמבערג — אויסגעקליבענע שריפטן.

IMPRESO EN LA ARGENTINA
PRINTED IN ARGENTINA

Este libro se terminó de imprimir el día 12 de marzo de 1958
en los Talleres Gráficos "Zlotopioro Hnos.", San Luis 3149, Bs. As.